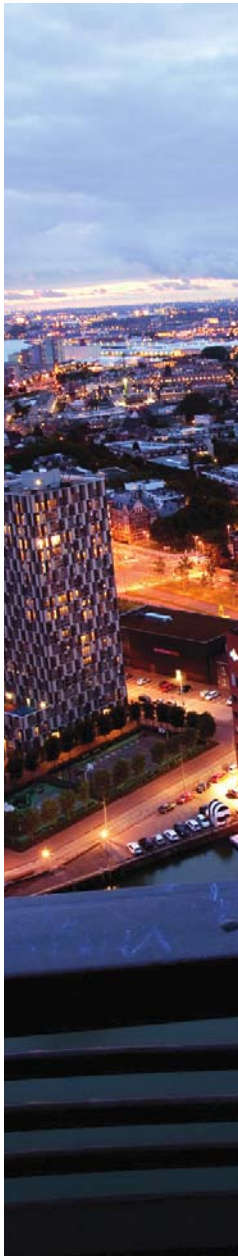

Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2011

Centrum

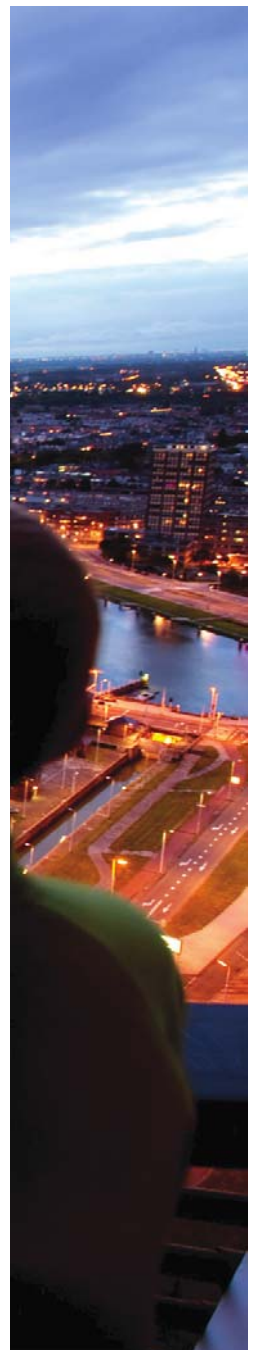
voor

Onderzoek

en

Statistiek

Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2011

drs. M. Heessels en drs. C. de Vries

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)
Augustus 2012

In opdracht van gemeente Rotterdam (cluster Maatschappelijke Ontwikkeling)
en stichting Rotterdam Festivals/het Rotterdams Uitburo

© Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Auteurs: drs. M. Heessels en drs. C. de Vries

Project: 12-3586

Prijs: gratis via www.rotterdam.nl/onderzoek

Adres: Blaak 34, 3011 TA Rotterdam
Postbus 21323, 3001 AH Rotterdam

Telefoon: (010) 267 15 00

Telefax: (010) 267 15 01

E-mail: infocos@rotterdam.nl

Website: www.rotterdam.nl/onderzoek

INHOUD

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
2 Bezoek aan culturele voorstellingen	11
2.1 Algemeen	11
2.2 Naar achtergrondkenmerken	14
3 Bezoek aan cultureel erfgoed	19
3.1 Algemeen	19
3.2 Naar achtergrondkenmerken	20
4 Bezoek aan festivals en evenementen	25
4.1 Bezoek aan festivals	25
4.2 Bezoek aan festivals naar achtergrondkenmerken	26
4.3 Het bezoek aan sportevenementen	30
4.4 Het bezoek aan overige evenementen	31
4.5 Bezoek aan feesten met optredens	32
5 Gebruik maken van leenvoorzieningen	35
5.1 Algemeen	35
5.2 Gebruik bibliotheek naar achtergrondkenmerken	35
6 Zelf beoefenen van culturele activiteiten	39
6.1 Beoefenen van kunstzinnige activiteiten	39
6.2 Naar achtergrondkenmerken	41
6.3 Volgen van muziek-, dans- en creativiteitslessen door kinderen	42
6.4 De SKVR	43
7 Lokaal cultuurbezoek en cultuurdeelname per deelgemeente	45
7.1 Bezoek aan Lokale Cultuurcentra	45
7.2 Bezoek aan voorstellingen per deelgemeente	47
7.3 Bezoek aan cultureel erfgoed per deelgemeente	48
7.4 Bezoek aan festivals per deelgemeente	49
7.5 Zelf kunstzinnig bezig zijn per deelgemeente	50
7.6 Rangorde van deelgemeenten naar cultuurdeelname	51
8 Verklaringen voor cultuurdeelname en onderlinge samenhang	53
8.1 Cultuurdeelname en de sociale index: samenhang?	53
8.2 Afstand als drempel en nabijheid als stimulans voor cultuurdeelname	55

9	Bezoek aan Rotterdamse bioscopen, theaters, zalen en musea	59
9.1	Algemeen	59
9.2	Analyse aantal bezoeken	60
9.3	Bezoeken aan culturele instellingen en cultuurparticipatie	61
10	Gebruik van informatie over cultuur	65
10.1	Algemeen	65
10.2	Naar achtergrondkenmerken	66
10.3	Naar cultuurbezoek	67
10.4	Naar wel of niet zelf kunstzinnig actief zijn	69
11	Mediagebruik	71
11.1	Televisie en radio	71
11.2	Computergebruik	76
11.3	Het gebruik van internet	77
11.4	Social media en 'voorlopers'	81
11.5	Het gebruik van internet op een smartphone	82
12	Cultuurparticipatie in Rotterdam, Amsterdam en Den Haag	85
Bijlagen		

Samenvatting

Een greep uit de resultaten van dit onderzoek

Bezoek aan voorstellingen vergelijkbaar met 2007 en 2009

Na jaren stabiel te zijn gebleven werd eind 2007 voor het eerst een stijging gemeten van het aandeel Rotterdammers dat wel eens een *culturele voorstelling* bezoekt. Uit de resultaten van 2009 en 2011 blijkt dit aandeel blijvend hoger te zijn. Jarenlang bezocht 75 procent van de Rotterdammers wel eens een voorstelling, maar in de afgelopen jaren ligt dat rond 80 procent. Het bezoek aan voorstellingen is daarmee gestabiliseerd op een hoger aandeel. In vergelijking met 2009 is in 2011 vooral filmbezoek toegenomen en musicalbezoek afgenomen, en in mindere mate ook bezoek aan uitvoering van een koor. Het bezoek aan voorstellingen ligt relatief hoog onder hoger opgeleiden en Rotterdammers met een wat hoger inkomen. Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond en 65-plussers scoren wat dit betreft wat lager. Ongeveer driekwart van de bezoeken aan voorstellingen vindt plaats binnen Rotterdam.

Bezoek aan cultureel erfgoed stabiliseert

Sinds 2007 is het aandeel Rotterdammers dat wel eens *cultureel erfgoed* bezoekt vrijwel gelijk gebleven. In 2011 bezoekt net als in 2009 56 procent van de Rotterdammers wel eens een museum, galerie, archief of bezienswaardig gebouw, dorp of stadsdeel. Het bezoek aan de verschillende vormen van cultureel erfgoed blijft vrijwel stabiel. Alleen het bezoek aan bezienswaardige gebouwen, dorpen en stadsdelen is gedaald. Het totale aantal afgelegde bezoeken is afgenomen. Het aandeel museumbezoeken dat *binnen Rotterdam* plaatsvindt is gestegen en ligt nu op 62 procent van alle afgelegde museumbezoeken. Ook het bezoek aan bezienswaardige gebouwen, dorpen en stadsdelen binnen Rotterdam is gestegen naar 34 procent van de bezoeken. Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond bezoeken het cultureel erfgoed minder dan Rotterdammers met een westerse achtergrond. Rotterdammers met een hoge opleiding en met een hoog inkomen bezoeken het cultureel erfgoed duidelijk vaker dan gemiddeld. Leeftijd lijkt niet van invloed op het bezoek aan erfgoed.

Ook het bezoek aan festivals is in 2011 vrijwel gelijk aan 2009

Het aandeel Rotterdammers dat in 2011 één of meerdere van de *Rotterdamse festivals* heeft bezocht, is vrijwel gelijk aan het aandeel in 2009 en ligt op 65 procent. Het meest bezocht is nog altijd het Wereldhavendagen, gevolgd door het Zomercarnaval en het Dunya Festival. 60 procent van de Rotterdammers bezoekt minstens één van de *gratis festivals* in Rotterdam. Jongeren, mannen, hoger opgeleiden en ook niet-westerse Rotterdammers bezoeken de festivals iets meer dan de andere Rotterdammers.

Gebruik van leenvoorzieningen daalt, maar gebruik van bibliotheek blijft gelijk

In 2011 maakt 41 procent van de Rotterdammers gebruik van één of meerdere *leenvoorzieningen* (bibliotheek, videotheek, fonothek/muziekuitleen en artotheek/kunstuitleen). Dit is een daling ten opzichte van 2007. Deze daling komt vooral door de sterke daling in het gebruik van de videotheek. Het gebruik van de bibliotheek is in 2011 vergelijkbaar met 2007 en ligt op 35 procent. De bibliotheek is daarmee ook verreweg het meest gebruikte type leenvoorziening. Jongeren en niet-westerse Rotterdammers (twee groepen met veel overlap) maken vaker gebruik van de bibliotheek dan andere Rotterdammers.

Minder Rotterdammers zijn zelf kunstzinnig bezig

Het aandeel Rotterdammers dat *kunstzinnig actief* is, is in 2009 explosief gestegen, maar is in 2011 omlaag gegaan tot 42 procent. Toch is dit aandeel nog wel duidelijk hoger dan dat van 2007 en de jaren ervoor. Het meest beoefend worden tekenen/schilderen/ander grafisch werk, fotografie/film/video, verschillende vormen van dans en zang en het bespelen van een muziek-instrument.

Bezoek aan Lokale Cultuurcentra licht gestegen naar een kwart van de Rotterdammers

26 procent van de Rotterdammers bezocht in 2011 een *Lokaal Cultuurcentrum* (LCC). In deelgemeenten met een eigen LCC bezocht gemiddeld 21 procent die eigen LCC. Gebouw De Hoekstee in Hoek van Holland werd door tweederde van de "Hoekers" bezocht. Andere LCC's die het wat dat betreft goed doen, zijn: Gebouw 't Klooster in Feijenoord (25%), De Castagnet in Hillegersberg-Schiebroek (24%) en De Larenkamp in Charlois (23%).

Cultuurdeelname per deelgemeente

De veertien deelgemeenten zijn gerangschikt op basis van de cultuurdeelname van de inwoners. Bewoners van Rotterdam Centrum gaan het vaakst naar voorstellingen, film, cultureel erfgoed en festivals. Bewoners van Kralingen-Crooswijk beoefenen het vaakst kunstzinnige activiteiten. LCC's worden het vaakst bezocht door bewoners van Hoek van Holland. Tot slot wordt de bibliotheek het vaakst bezocht door Rotterdammers uit deelgemeente Delfshaven.

Cultuurdeelname en de sociale index: sterke samenhang

Hoe hoger de score op de sociale index in een buurt, des te meer de Rotterdammers doen aan cultuur. Het omgekeerde geldt voor bezoeken aan lokale cultuurcentra: hoe lager de score op de sociale index, hoe meer men de LCC's bezoekt. Buurten met de hoogste score 'sterk' zijn hierop een uitzondering.

Bezoek aan Rotterdamse instellingen

Tweederde van de Rotterdammers heeft in 2011 één of meerdere *bioscopen* in Rotterdam bezocht. De beide Pathébioscopen zijn het populairst. In 2011 bezocht 43 procent één van de *zalen* in Rotterdam, 39 procent bezocht er een *theater* en 35 procent een *museum*. Het totale bezoek aan culturele instellingen daalt met de leeftijd, maar bezoek aan musea stijgt juist met de leeftijd. Het bezoek aan Rotterdamse culturele instellingen stijgt met het opleidingsniveau en met het inkomen.

Bijna zonder uitzondering blijkt dat een langere *afstand* tussen de eigen woning en een instelling samengaat met minder bezoek aan de instelling. Hierop zijn twee uitzonderingen. De Rotterdammers, die dichtbij het Nieuwe Luxortheater en het Maritiem Museum wonen, bezoeken deze niet vaker dan de Rotterdammers die er wat verder vandaan wonen.

Gebruik digitale informatiebronnen over cultuur stijgt sterk

Om zich te *informer*en over culturele activiteiten in Rotterdam wordt het meest gebruik gemaakt van wat familie, vrienden, kennissen en collega's vertellen. Het huis aan huisblad wordt daarna het meest genoemd, maar wel iets minder dan in 2009. 44 procent van de Rotterdammers gebruikt minstens een van de digitale informatiebronnen, meer dan twee jaar geleden (35%). Een vijfde gebruikt minimaal één van de informatiebronnen die worden verzorgd door het Rotterdams Uitburo, dat is een lichte daling ten opzichte van 2009.

Mediagebruik

Nagenoeg alle Rotterdammers kijken wel eens TV. Ruim een derde van de Rotterdammers kijkt wel eens naar *TV Rijnmond*, wat vergelijkbaar is met 2009. Een vijfde van de Rotterdammers kijkt wel eens naar *Rotterdamse tv-zenders* en doet dat gemiddeld bijna een half uur per week. Ook een vijfde van de Rotterdammers luistert wel eens naar *Radio Rijnmond* en 11 procent luistert wel eens naar *Rotterdamse radiozenders*.

De stijging in het gebruik van *internet* zet verder door: 91 procent van de Rotterdammers gebruikt in 2011 internet. Dat was in 2007 nog 76 procent. Internet wordt vooral gebruikt voor e-mail, informatie zoeken, internetbankieren en het bijhouden van netwerksites.

57 procent van de Rotterdammers maakt gebruik van *social media*. Jongeren en hoog opgeleiden maken daar vaker gebruik van dan ouderen en laag opgeleiden.

43 procent van de Rotterdammers maakt wel eens gebruik van internet op een *smartphone*. Het gebruik onder de verschillende groepen wijkt sterk van elkaar af: zo gebruikt 71 procent van de jongeren het wel eens tegenover 7 procent van de ouderen. Ook Rotterdammers met een hoge opleiding of een hoger inkomen maken veel vaker gebruik van internet op een smartphone dan andere Rotterdammers.

1 Inleiding

Het onderzoek

In het najaar van 2011 is het *Vrijetijdsonderzoek (VTO) 2011* afgenomen onder Rotterdammers in de leeftijd van 13 tot en met 75 jaar. Net als in eerdere edities (alle oneven jaren van 1995 tot en met 2009) zijn hierin vragen opgenomen over de cultuurdeelname van Rotterdammers. Sinds 2001 wordt daarbij gebruik gemaakt van de *Richtlijn Cultuurdeelname Onderzoek (RCO)*¹. In opdracht van de afdeling Kunst en Cultuur van de gemeente Rotterdam is de basismodule van de RCO ook in het VTO 2011 toegepast. Overigens is bewust op een aantal punten afgeweken van de basismodule, bijvoorbeeld door antwoordcategorieën te verruimen en aan te passen aan de eisen van de tijd. Tevens hebben de stichting Rotterdam Festivals (SRF) en de stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam (SKVR) aanvullende vragen laten opnemen op het gebied van cultuurdeelname. Over de eerste wordt in dit rapport vrij uitgebreid gerapporteerd, over de tweede slechts summier.

Leeswijzer

Als er in de tekst over 'Rotterdammers' wordt gesproken, dan wordt bedoeld Rotterdammers van 13-75 jaar. Om de in dit rapport vermelde percentages te kunnen vertalen naar aantallen in de Rotterdamse bevolking, is het handig te weten dat in dit onderzoek één procent staat voor circa 4.800 (of: bijna vijfduizend) Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar.

Bij de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek is het nuttig om rekening te houden met het feit dat Rotterdammers van niet-westerse afkomst gemiddeld jonger zijn dan Rotterdammers met een westerse achtergrond. De omvang van de groep niet-westersen in de leeftijdsgroep 65-75 jaar is zowel in het onderzoek als in de Rotterdamse bevolking nogal klein. In de jongste leeftijdsgroep (13 t/m 24 jaar) vormen personen van niet-westerse afkomst inmiddels de helft van de bevolking. Gaat het ergens over ouderen, dan gaat het dus merendeels over Rotterdammers met een westerse achtergrond. Gaat het ergens over Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond, dan gaat het gemiddeld genomen om jongere mensen dan bij Rotterdammers met een westerse achtergrond.²

¹ Deze richtlijn is in opdracht van het ministerie van OC&W in het kader van de uitvoering van het Actieplan Cultuurbeleid ontwikkeld door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (gemeente Rotterdam), in samenwerking met het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Universiteit van Tilburg. De RCO heeft tot doel, het onderzoek naar cultuurparticipatie in verschillende gemeenten en in verschillende jaren beter vergelijkbaar te maken.

² Overigens: een deel van de Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond rekent zichzelf tot de Nederlanders in plaats van tot de herkomstgroep. Soms rekenen zij zich tot beide groepen. In dit rapport worden de termen allochtoon en autochtoon nauwelijks gebruikt. In plaats daarvan is veelal het onderscheid gebruikt tussen westerse en niet-westerse etniciteit (of komaf, of achtergrond). Rotterdammers van westerse afkomst zijn dan personen waarvan beide ouders in Europa (inclusief Nederland en exclusief Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan of Indonesië zijn geboren.

2 Bezoek aan culturele voorstellingen

2.1 Algemeen

In 2011 bezocht 82 procent van de Rotterdammers een culturele voorstelling genoemd in de volgende tabel. De genres met het grootste aandeel bezoekers zijn film, culturele festivals, toneelvoorstellingen, cabaret/stand-up comedy/kleinkunst, pop-/rockconcerten en musicals. Ten opzichte van 2001 is bij de meeste genres het aandeel bezoekers toegenomen. Onderin de tabel zijn ook totalen gegeven exclusief film en exclusief de sinds 2007 in de vragenlijst toegevoegde debatten en festivals. Hieruit blijkt dat het aandeel bezoekers van voorstellingen de laatste jaren is toegenomen, ook als de later toegevoegde genres niet worden meegerekend. De toename komt onder andere voor rekening van de genres jazz-bluesconcert, concert harmonie, fanfare en brassband en cabaret, stand up comedy, kleinkunst, maar vooral door filmbezoek. In vergelijking met 2009 is in 2011 vooral filmbezoek toegenomen en musicalbezoek sterk afgenomen, en in mindere mate ook bezoek aan uitvoering van een koor.

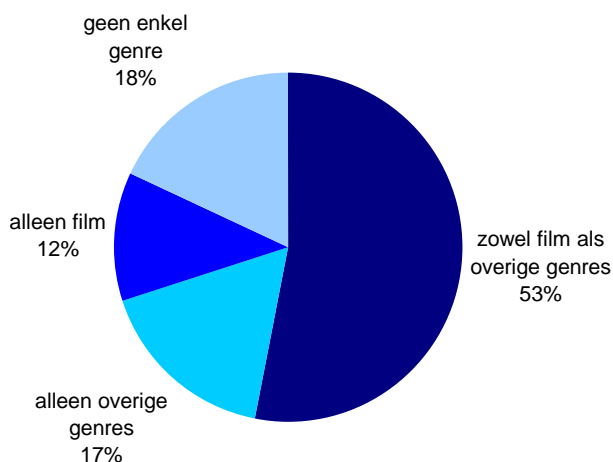
Tabel 2.1 *Percentage Rotterdammers dat culturele voorstellingen heeft bezocht*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Toneelvoorstelling	19	18	17	20	25	22
Cabaret, stand up comedy, kleinkunst*	18	16	17	19	22	21
Opera of operette	5	5	4	5	6	5
Concert klassieke muziek	13	15	12	13	14	13
Concert pop-/wereldmuziek	25	23	24	27	-	-
Concert pop/rock	-	-	-	-	22	20
Concert wereldmuziek	-	-	-	-	11	10
Concert Urban**	-	-	-	-	10	12
Jazz-/bluesconcert	5	6	6	9	10	10
Concert, harmonie, fanfare, brassband	3	3	4	6	6	7
Musical	19	19	21	23	23	18
Dance-/houseparty	13	12	10	13	11	13
Ballet-/dansvoorstelling	7	9	8	9	9	10
Film in bioscoop of filmhuis	56	57	57	61	58	65
Uitvoering van een koor	9	11	8	10	11	8
Literaire bijeenkomst	3	4	4	4	5	5
Lezing over kunst/kunstgeschiedenis	3	3	4	4	5	6
Debat	-	-	-	6	6	7
Cultureel festival	-	-	-	35	32	33
Minstens een van bovenstaande	75	75	75	81	80	82
Minstens een exclusief film	62	60	60	71	72	70
Minstens een excl. debat en festival	75	75	75	78	78	80
Minstens een excl. film, debat en festival	62	60	60	64	67	64

*Tot en met 2007 excl. stand up comedy. **Hiphop, soul, r&b, funk, reggae, dancehall, reggaeton.

De volgende figuur laat zien dat de helft van de Rotterdammers in 2011 zowel films als andere voorstellingen heeft bezocht. Een op de vijf Rotterdammers heeft geen enkele voorstelling bezocht, 12 procent heeft alleen films bezocht en de overige 17 procent heeft alleen voorstellingen anders dan films bezocht. Deze verdeling is nauwelijks anders dan in 2009.

Figuur 2.1 Bezoek van Rotterdammers aan film en andere genres, 2011

Tabel 2.2 geeft per genre het gemiddeld aantal bezoeken per Rotterdammer en per Rotterdamse bezoeker weer. In 2011 bezochten Rotterdammers gemiddeld 9,5 voorstellingen (hierin zijn ook de niet-bezoekers meegeteld). Rotterdamse bezoekers van voorstellingen legden gemiddeld 11,6 bezoeken af. De bezoekfrequentie verschilt sterk per genre. Deze ligt bijvoorbeeld bij films veel hoger dan bij concerten van harmonie, fanfare of brassband.

Tabel 2.2 Gemiddeld aantal bezoeken aan culturele voorstellingen

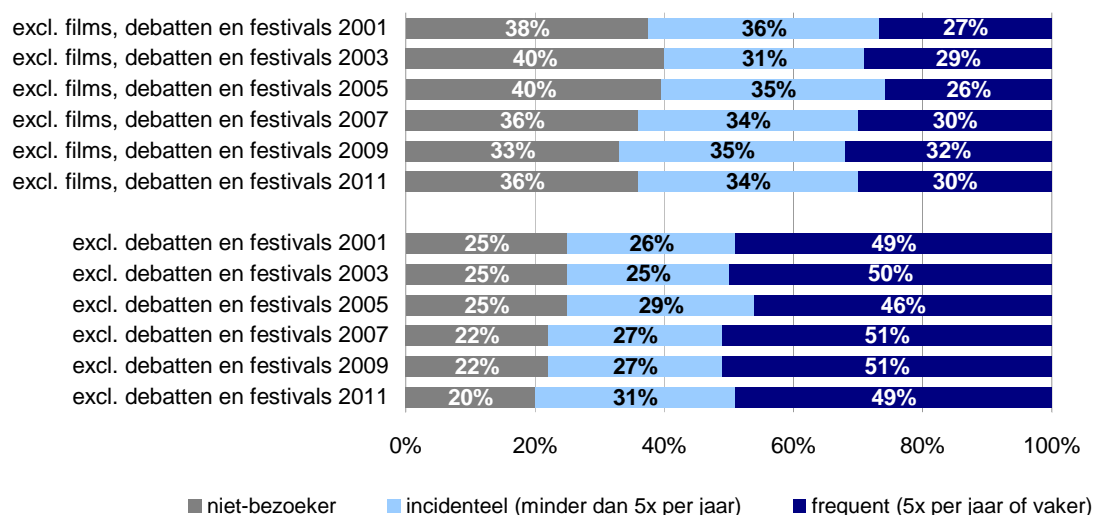
	per Rotterdammer						per Rotterdamse bezoeker					
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Toneelvoorstelling	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7	0,6	2,6	2,9	3,1	3,2	2,7	2,5
Cabaret, stand up comedy, kleinkunst*	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	2,4	2,3	2,2	2,2	2,1	2,0
Opera of operette	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	1,5	2,1	1,9	1,9	2,4	1,9
Concert klassieke muziek	0,4	0,6	0,4	0,5	0,5	0,4	3,0	3,7	3,7	3,5	3,6	3,3
Concert pop-/wereldmuziek	0,7	0,7	0,7	0,8	-	-	2,8	3,2	3,0	3,0	-	-
Concert pop/rock	-	-	-	-	0,7	0,7	-	-	-	-	2,9	3,4
Concert wereldmuziek	-	-	-	-	0,2	0,2	-	-	-	-	2,0	1,6
Concert Urban	-	-	-	-	0,3	0,4	-	-	-	-	2,9	3,1
Jazz-/bluesconcert	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	2,3	3,1	2,6	2,5	2,2	2,5
Concert, harmonie, fanfare, brassband	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	2,4	2,4	2,3	2,0	2,3	1,5
Musical	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3	1,9	1,6	1,6	1,8	1,8	1,7
Dance-/houseparty	1,4	1,2	0,7	1,0	0,6	0,7	10,8	8,8	6,5	7,5	5,3	5,7
Ballet-/dansvoorstelling	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	2,2	2,7	3,1	2,1	2,4	2,0
Film in bioscoop of filmhuis	4,6	4,8	4,2	4,5	3,8	3,9	8,2	8,0	7,4	7,3	6,6	6,0
Uitvoering van een koor	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	2,4	2,9	2,3	2,5	2,1	2,0
Literaire bijeenkomst	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	2,7	2,7	2,3	2,7	2,3	2,0
Lezing over kunst/kunstgeschiedenis	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	3,0	3,8	2,7	2,7	3,0	2,6
Debat	-	-	-	0,1	0,2	0,2	-	-	-	2,5	2,7	3,3
Cultureel festival	-	-	-	0,8	0,7	0,7	-	-	-	2,3	2,1	2,2
Minstens een van bovenstaande	9,2	9,7	8,2	10,1	9,4	9,5	12,2	12,4	11,0	12,5	11,7	11,6
Minstens een exclusief film	4,6	4,9	4,0	5,7	5,6	5,6	7,3	7,9	6,6	8,1	7,8	8,0
Minstens een excl. debat en festival	9,2	9,7	8,2	9,2	8,5	8,6	12,2	12,4	11,0	11,8	11,0	10,7
Minstens een excl. film, debat en festival	4,6	4,9	4,0	4,8	4,8	4,7	7,3	7,9	6,6	7,5	7,2	7,4

*Tot en met 2007 zonder stand up comedy.

De bezoekfrequentie verschilt ook per jaar. Het gemiddeld aantal bezoeken aan debatten en pop/rockconcerten was in 2011 hoger dan in voorgaande jaren. Onder filmbezoekers is de bezoekfrequentie in Rotterdam afgenomen.

De ontwikkeling van de totale bezoekfrequentie (weergegeven in de onderste rijen van tabel 2.2) schommelt door de jaren heen en is daardoor lastig te interpreteren. De volgende figuur maakt de ontwikkeling inzichtelijker. Debatten en festivals zijn hierin buiten beschouwing gelaten, omdat hier pas vanaf 2007 naar is gevraagd en een vergelijking met eerdere jaren daardoor niet goed te maken is. De Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar zijn in de figuur verdeeld in niet-bezoekers, incidentele bezoekers en frequente bezoekers van culturele voorstellingen. Frequente bezoekers zijn gedefinieerd als personen die in het jaar 5 of meer voorstellingen hebben bezocht. Incidentele bezoekers hebben minder dan 5 voorstellingen bezocht.

Figuur 2.2 Rotterdammers naar frequentie van voorstellingenbezoek, 2001-2011

Zonder filmbezoek was in de periode 2001-2005 het aandeel incidentele bezoekers gemiddeld 34 procent en het aandeel frequente bezoekers gemiddeld 27 procent. In de periode 2007-2011 was het aandeel incidentele bezoekers gemiddeld 34 procent en het aandeel frequente bezoekers gemiddeld 31 procent. Het aandeel frequente bezoekers lijkt dus wat toegenomen, het aandeel incidentele bezoekers is gelijk.

Filmbezoek meegerekend, groeide het aandeel incidentele bezoekers met circa 3,5 procentpunt (van gemiddeld 25,5 procent in 2001-2003 tot 29 procent in 2009-2011). Het aandeel frequente bezoekers groeide met circa 0,5 procentpunt nauwelijks (van gemiddeld 49,5 procent in 2001-2003 tot 50 procent in 2009-2011). Het aantal niet-bezoekers nam verder af (van 25 procent in 2001 naar 20 procent in 2011).

Uit tabel 2.3 blijkt dat 77 procent van de bezoeken aan culturele voorstellingen plaatsvindt binnen de gemeentegrenzen van Rotterdam. Van de bezoeken aan pop-/rockconcerten vindt slechts de helft plaats in Rotterdam. In 2001, toen Rotterdam Culturele Hoofdstad was, vond een opvallend groot deel van de voorstellingenbezoeken plaats in Rotterdam. Sindsdien is het

aandeel bezoeken aan voorstellingen dat in Rotterdam plaatsvindt redelijk constant gebleven. Dit geldt echter niet voor alle genres: het aandeel bezoeken aan concerten wereldmuziek, aan debatten, aan concerten van harmonie, fanfare en brassband en aan literaire bijeenkomsten binnen Rotterdam is ten opzichte van 2009 gestegen. Het aandeel bezoeken aan jazz- en bluesconcerten, lezingen over kunst(geschiedenis), culturele festivals en dance- en houseparty's binnen Rotterdam daalt sinds 2009.

Tabel 2.3 Percentage bezoeken aan voorstellingen dat in Rotterdam heeft plaatsgevonden

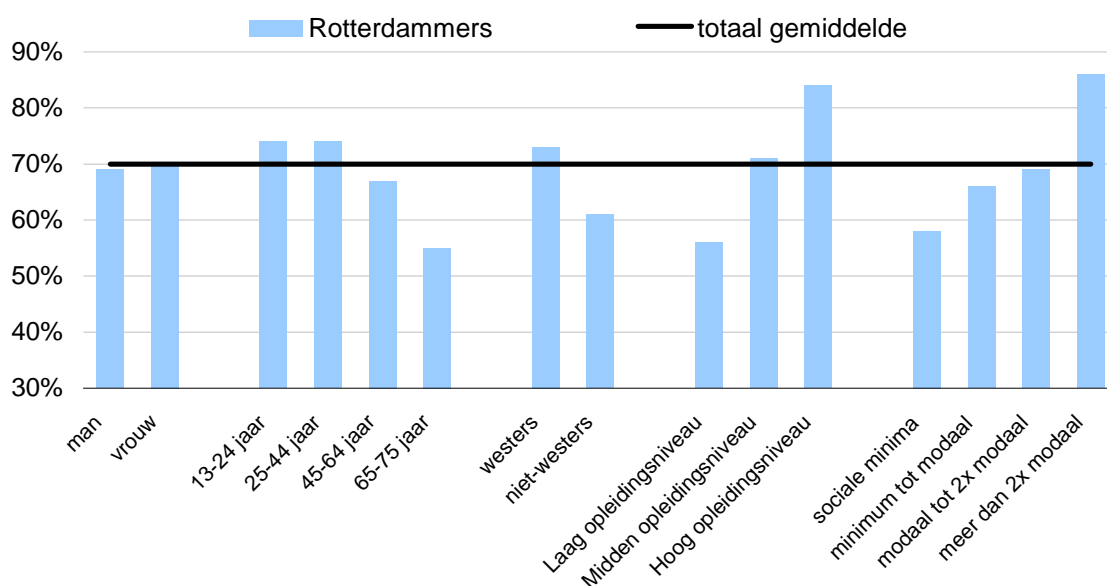
	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Toneelvoorstelling	86	63	69	75	75	75
Cabaret, stand up comedy, kleinkunst*	72	68	65	68	65	63
Opera of operette	82	61	56	68	64	59
Concert klassieke muziek	85	82	80	81	76	74
Concert pop-/wereldmuziek	73	66	65	58	-	-
Concert pop/rock	-	-	-	-	50	50
Concert wereldmuziek	-	-	-	-	67	81
Concert Urban	-	-	-	-	61	65
Jazz-/bluesconcert	79	76	67	74	78	67
Concert, harmonie, fanfare, brassband	81	76	76	77	77	91
Musical	53	61	55	62	58	56
Dance-/houseparty	73	64	72	75	72	65
Ballet-/dansvoorstelling	67	65	69	74	73	67
Film in bioscoop of filmhuis	90	80	84	87	86	88
Uitvoering van een koor	81	72	70	68	66	72
Literaire bijeenkomst	84	86	82	79	61	72
Lezing over kunst/kunstgeschiedenis	72	74	76	79	79	72
Debat	-	-	-	79	79	86
Cultureel festival	-	-	-	81	83	75
Minstens een van bovenstaande	82	74	77	79	77	77
Minstens een exclusief film	74	68	69	72	70	69
Minstens een excl. debat en festival	82	74	77	79	76	76
Minstens een excl. film, debat en festival	74	68	69	70	68	66

*Tot en met 2007 zonder stand up comedy.

2.2 Naar achtergrondkenmerken

Figuur 2.3 toont voor Rotterdammers van westerse en niet-westerse komaf het aandeel bezoekers van voorstellingen anders dan film in samenhang met leeftijd, opleiding en inkomen. Een aantal categorieën bij de 'niet-westers' Rotterdammers is niet weergegeven vanwege een te klein aantal respondenten. De lijn 'totaal gemiddeld' geeft het aandeel bezoekers aan voorstellingen anders dan film onder alle Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar weer (70 procent).

Figuur 2.3 Totaal aandeel bezoekers van voorstellingen anders dan film, in samenhang met geslacht, etniciteit, leeftijd, opleiding en inkomen, 2011

Onder Rotterdammers van westerse komaf zijn er relatief meer bezoekers van voorstellingen dan onder Rotterdammers van niet-westerse komaf. Van de laatste groep bezoekt 61 procent voorstellingen anders dan film. Voor Rotterdammers van westerse komaf is het percentage 73 procent. Dit verschil is minder groot dan in 2009 (toen westers 77 procent en niet-westers 59 procent). Het aandeel bezoekers van voorstellingen neemt net als in 2009 af met leeftijd en toe met opleiding en inkomen.

Hoewel het totale aandeel bezoekers van voorstellingen onder Rotterdammers van niet-westerse komaf kleiner is dan onder Rotterdammers van westerse komaf, geldt dit niet voor alle individuele genres. Rotterdammers van niet-westerse komaf zijn relatief sterker vertegenwoordigd bij urban concerten, wereldmuziek concerten, concerten van brassbands/harmonieën/fanfaires, dance-/houseparties en festivals.

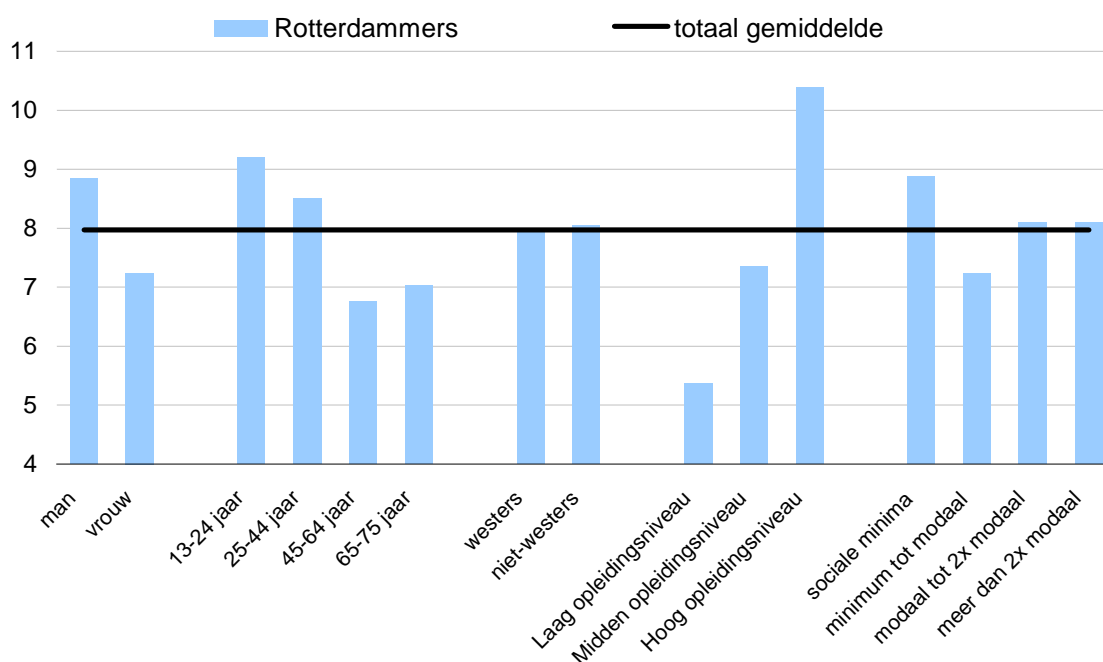
Ook de samenhang tussen bezoek aan voorstellingen en leeftijd is niet voor alle genres dezelfde. Het aandeel bezoekers van voorstellingen is in totaal kleiner onder ouderen dan onder jongeren, maar dit geldt niet voor de genres opera/operette, klassieke muziek concerten, kooruitvoeringen, lezingen en literaire bijeenkomsten.

Verder is opvallend dat het aandeel bezoekers van urban concerten en concerten van brassbands/harmonieën/fanfaires groter is onder mensen met een laag inkomen dan onder mensen met een hoog inkomen.

Deze groepen zijn uiteraard overlappend: niet-westerse Rotterdammers zijn relatief vaak jong en hebben (mede daardoor) een relatief laag inkomen.

De volgende figuur heeft betrekking op Rotterdammers die in 2009 culturele voorstellingen anders dan films bezochten. De figuur laat zien hoe de bezoekfrequentie van deze Rotterdammers samenhangt met hun etniciteit, leeftijd, opleidingsniveau en afkomst. De lijn 'totaal gemiddeld' toont de gemiddelde bezoekfrequentie van alle voorstellingenbezoekende Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar (8,0).

Figuur 2.4 Gemiddeld aantal bezoeken per bezoeker aan voorstellingen anders dan film, in samenhang met geslacht, etniciteit, leeftijd, opleiding en inkomen, 2011

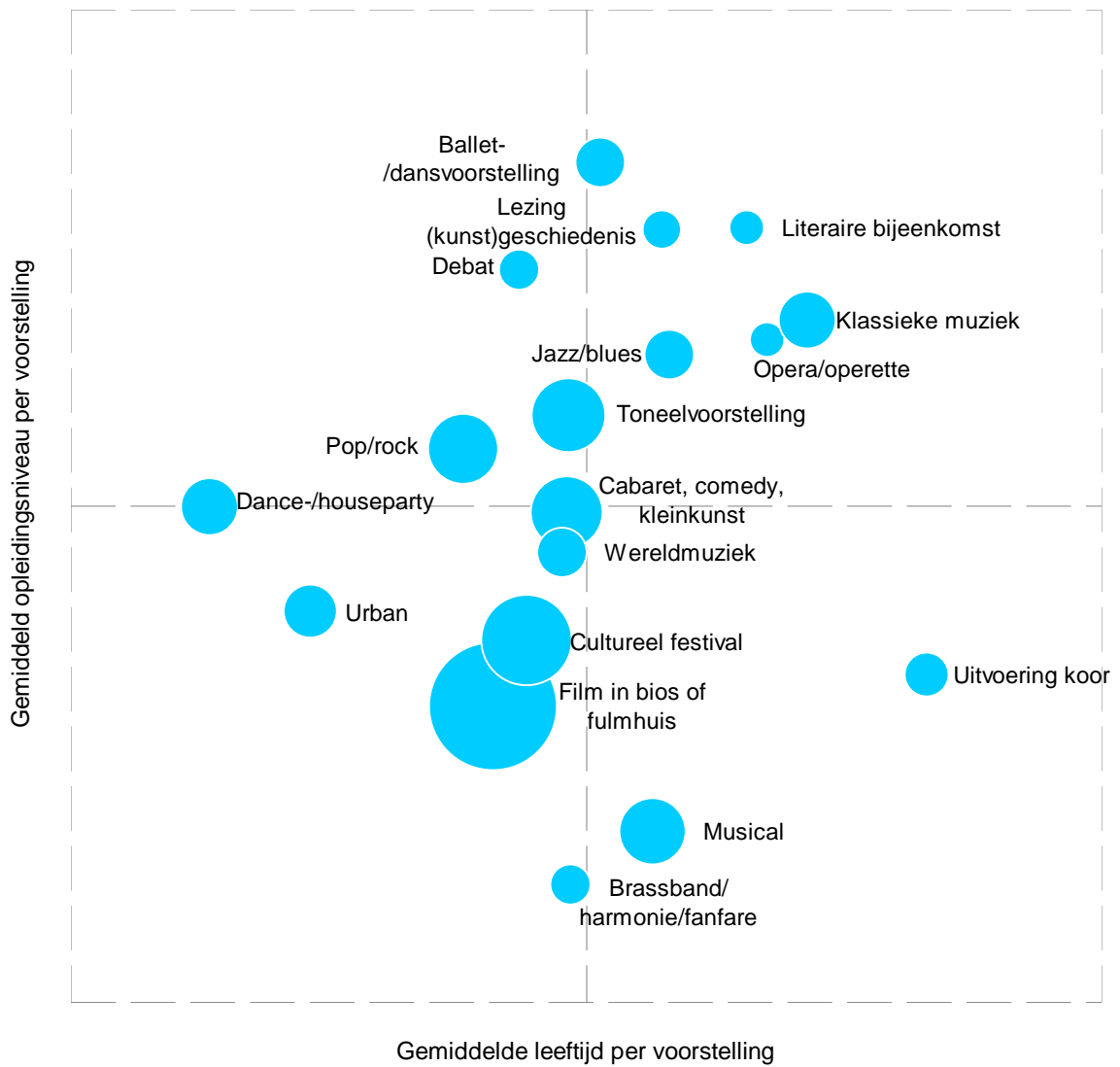
Mannelijke en jongere Rotterdamse bezoekers gaan vaker naar voorstellingen dan vrouwelijke en ouderen. Bezoekers van westerse komaf bezoeken gemiddeld bijna evenveel voorstellingen (8,0) als bezoekers van niet-westerse komaf (8,1). In 2009 lag de bezoekfrequentie onder bezoekers van niet-westerse afkomst iets hoger dan onder bezoekers van westerse afkomst. Voor Rotterdamse bezoekers geldt dat de bezoekfrequentie toeneemt met het opleidingsniveau. Rotterdamers met een laag inkomen die voorstellingen bezoeken, doen dat vrij frequent. Het *aandeel* bezoek is in de laagst inkomensgroep laag, maar *als* zij bezoeker zijn, dan zijn ze een frequente bezoeker. Dit *kunnen* bijvoorbeeld jonge mensen zijn, zoals studenten (de *toekomstige* hoog-opgeleiden-met-goed-inkomen).

Ook de leeftijd en het opleidingsniveau van de Rotterdamers zijn bepalend voor het wel of niet bezoeken van culturele voorstellingen, zo was al te zien in figuur 2.1. Het ligt voor de hand dat dit per voorstelling verschilt. Figuur 2.5 illustreert dat. De maat van de bolletjes illustreert het aandeel Rotterdamers dat een bepaalde voorstelling bezoekt afgezet tegen het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van de bezoekers. De exacte leeftijden en opleidingsniveaus zijn niet in de figuur weergegeven. Dat zou een soort schijnnaauwkeurigheid opleveren, vooral als het gaat om het opleidingsniveau, waarvan sowieso moeilijk een *gemiddelde* weer te geven is. Voor het opleidingsniveau geldt dat de hoogst genoten opleiding wordt meegenomen, tenzij de respondent op dit moment een opleiding volgt van een hoger niveau.

Omdat er is *ingezoomd* op het opleidingsniveau en leeftijd, is de figuur dus vooral nuttig om de voorstellingen *onderling* te vergelijken. Zo blijken de film, musical en voorstellingen van brassband/harmonie/fanfare gemiddeld een wat lager opgeleid publiek trekken. Het publiek van uitvoeringen van een koor is gemiddeld genomen het oudst. De tegenhanger is wat dat betreft dance-/houseparty's. Het publiek van ballet-/dansvoorstellingen is gemiddeld het hoogst opgeleid.

Bij een aantal type voorstellingen geldt dat er soms wat weinig respondenten die als bezoeker meetellen, waardoor de plek van dat van het type voorstelling in de figuur enigszins indicatief is. Hoe groter het bolletje, des te betrouwbaarder is de plek in de figuur.

Figuur 2.5 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van bezoekers aan voorstellingen en de relatieve grootte van het Rotterdamse publiek aan voorstellingen

3 Bezoek aan cultureel erfgoed

3.1 Algemeen

In 2011 heeft 56 procent van de Rotterdammers een bezoek gebracht aan een vorm van cultureel erfgoed zoals genoemd in de volgende tabel. Zowel 40 procent van de Rotterdammers heeft musea bezocht, als 40 procent heeft bezienswaardige gebouwen, dorpen of stadsdelen bezocht. 20 procent heeft een bezoek gebracht aan galeries of ateliers en 3 procent heeft archieven bezocht. Voor alle vormen van cultureel erfgoed geldt dat het aandeel bezoekers de afgelopen jaren vrijwel gelijk blijft. Voor het archief geldt dat alleen bezoeken aan de *instelling* zijn gemeten. Het gaat hierbij niet om *digitale* bezoeken, terwijl het digitale aanbod van bijvoorbeeld het Gemeentearchief een steeds grotere rol gaat spelen. In vergelijking met 2009 is in 2011 het bezoek aan de meeste vormen van cultureel erfgoed stabiel gebleven.

Tabel 3.1 *Percentage Rotterdammers dat cultureel erfgoed heeft bezocht*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
museum	38	37	38	40	40	40
galerie, atelier	17	20	19	20	21	20
archieff	4	4	3	3	3	3
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	39	39	36	42	44	40
minstens een van bovenstaande	54	52	53	55	56	56

Bezoekers van musea hebben in 2011 gemiddeld 3,8 musea bezocht, dat ligt lager dan de afgelopen jaren. Ook de gemiddelde bezoekfrequentie van bezoekers aan andere vormen van cultureel erfgoed is afgenomen. Bezoekers van bezienswaardige gebouwen, dorpen en stadsdelen brachten in 2011 gemiddeld 5 bezoeken. Bezoekers van galerieën en ateliers brachten in 2011 gemiddeld 3,4 bezoeken. Archiefbezoekers brachten gemiddeld 1,8 bezoeken.

Tabel 3.2 *Gemiddeld aantal bezoeken per bezoeker van cultureel erfgoed*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
museum	3,7	4,6	4,0	4,0	4,3	3,8
galerie, atelier	4,2	4,3	3,8	3,6	3,7	3,4
archieff	2,4	3,3	3,6	2,9	2,3	1,8
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	6,2	7,7	6,0	6,1	6,4	5,0

Ten opzichte van 2009 is het aandeel bezoeken aan drie van de vier vormen van cultureel erfgoed *dat binnen Rotterdam heeft plaatsgevonden* in 2011 gestegen: aan musea, archief en bezienswaardige gebouwen, dorpen en stadsdelen. In 2011 vond een derde van de bezoeken aan bezienswaardige gebouwen, dorpen of stadsdelen plaats in Rotterdam. Bezoeken aan andere vormen van cultureel erfgoed vonden in ruim de helft tot tweederde van de gevallen plaats in Rotterdam. Opvallend is dat het aandeel Rotterdammers dat de afgelopen jaren een galerie of atelier bezoekt ongeveer gelijk is gebleven, terwijl het aandeel bezoeken *in Rotterdam* in de afgelopen jaren sterk is gedaald van 72 procent in 2001 (toen Rotterdam een jaar lang Culturele Hoofdstad van Europa was) naar 56 procent in 2011.

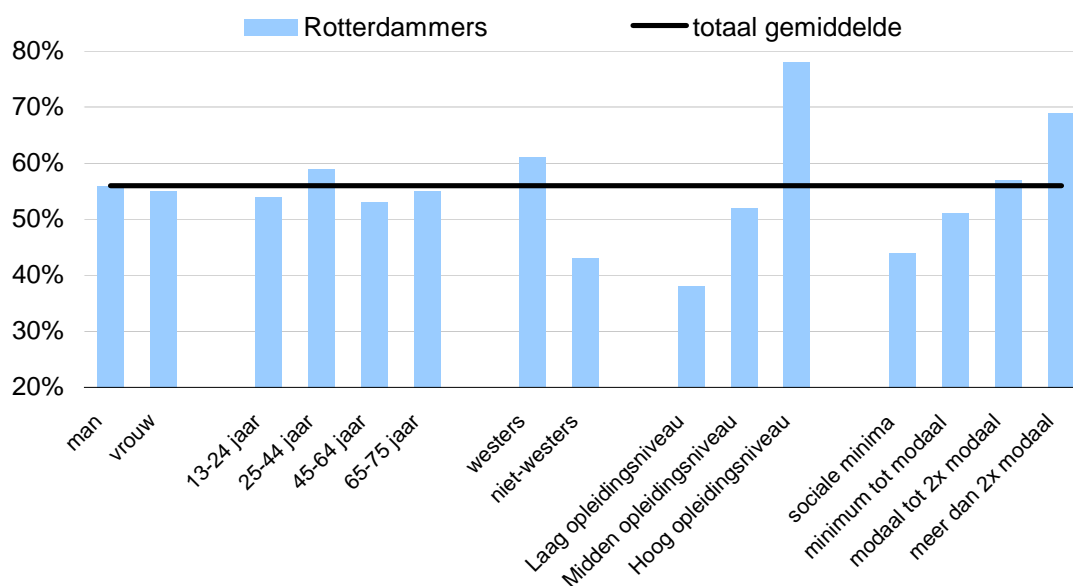
Tabel 3.3 Percentage bezoeken aan cultureel erfgoed dat in Rotterdam heeft plaatsgevonden

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
museum	70	69	67	61	55	62
galerie, atelier	72	64	65	57	57	56
archieff	65	57	61	57	59	65
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	33	40	26	25	25	34

3.2 Naar achtergrondkenmerken

Onderstaande figuur laat het aandeel bezoekers van cultureel erfgoed zien in samenhang met etniciteit, leeftijd, opleiding en inkomen. Een aantal categorieën niet-westers Rotterdammers zijn niet weergegeven vanwege kleine aantallen respondenten. De lijn 'totaal gemiddeld' laat zien welk deel van alle 13 tot en met 75 jarige Rotterdammers cultureel erfgoed heeft bezocht (56 procent).

Figuur 3.1 Percentage Rotterdammers dat cultureel erfgoed heeft bezocht, in samenhang met leeftijd, etniciteit opleiding en inkomen, 2011

Onder Rotterdammers van westerse komaf is het aandeel bezoekers van cultureel erfgoed veel groter dan onder Rotterdammers van niet-westerse komaf (61 procent versus 43 procent). Er is geen sterke samenhang tussen leeftijd en of iemand wel of geen cultureel erfgoed bezoekt. Wel is het aandeel bezoekers van cultureel erfgoed duidelijk groter onder hoger opgeleiden dan onder lager opgeleiden. Onder Rotterdammers neemt het aandeel bezoekers van cultureel erfgoed geleidelijk toe met het inkomen.

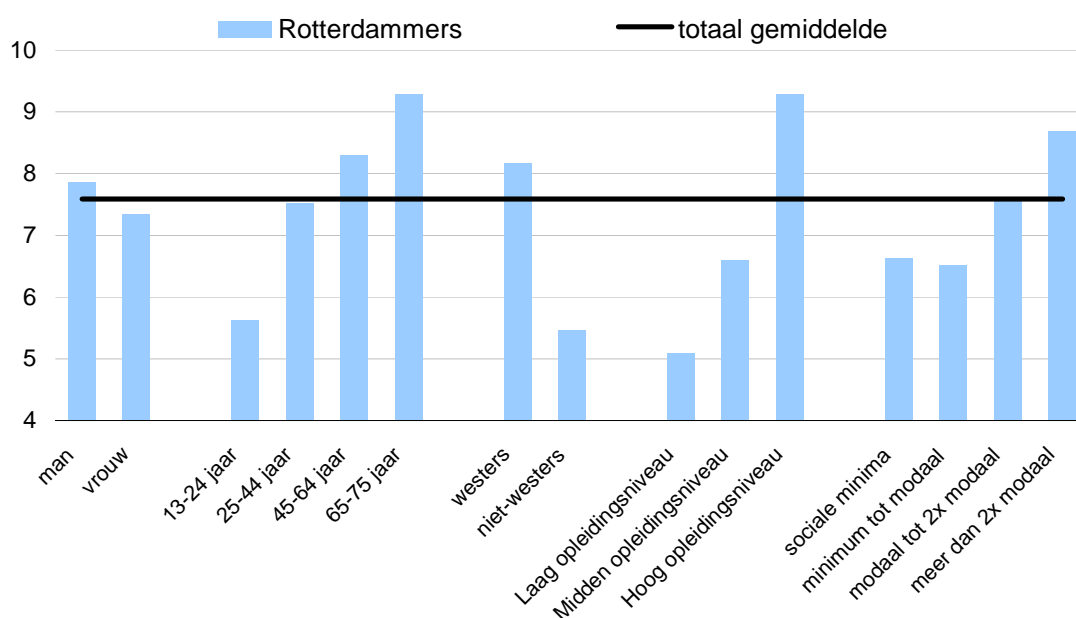
Ook in 2009 was het aandeel bezoekers van cultureel erfgoed veel groter onder Rotterdammers van westerse komaf (64 procent) dan onder Rotterdammers van niet-westerse komaf (35 procent). Ook toen was het aandeel bezoekers van cultureel erfgoed groter onder de hogere dan onder de lagere opleidings- en inkomensgroepen.

De volgende figuur geeft van bezoekers aan cultureel erfgoed het gemiddeld aantal bezoeken weer in samenhang met leeftijd, etniciteit, opleiding en inkomen. De lijn 'totaal gemiddelde' toont de gemiddelde bezoekfrequentie van Rotterdamse bezoekers van 13 tot en met 75 jaar (7,6).

Cultureel erfgoedbezoekers van westerse komaf leggen gemiddeld meer bezoeken af (8,2) dan bezoekers van niet-westerse komaf (5,5). De bezoekfrequentie hangt sterk samen met leeftijd en het opleidingsniveau. De gemiddelde bezoekfrequentie van Rotterdammers met een hoog inkomen is groter dan van Rotterdammers met een inkomen tot het modale inkomen.

Ook in 2009 was de bezoekfrequentie groter onder bezoekers van westerse komaf dan onder bezoekers van niet-westerse komaf en legden hoog opgeleide bezoekers meer bezoeken af dan lager opgeleide bezoekers.

Figuur 3.2 Gemiddeld aantal bezoeken per bezoeker van cultureel erfgoed, in samenhang met etniciteit, leeftijd, opleiding en inkomen, 2011

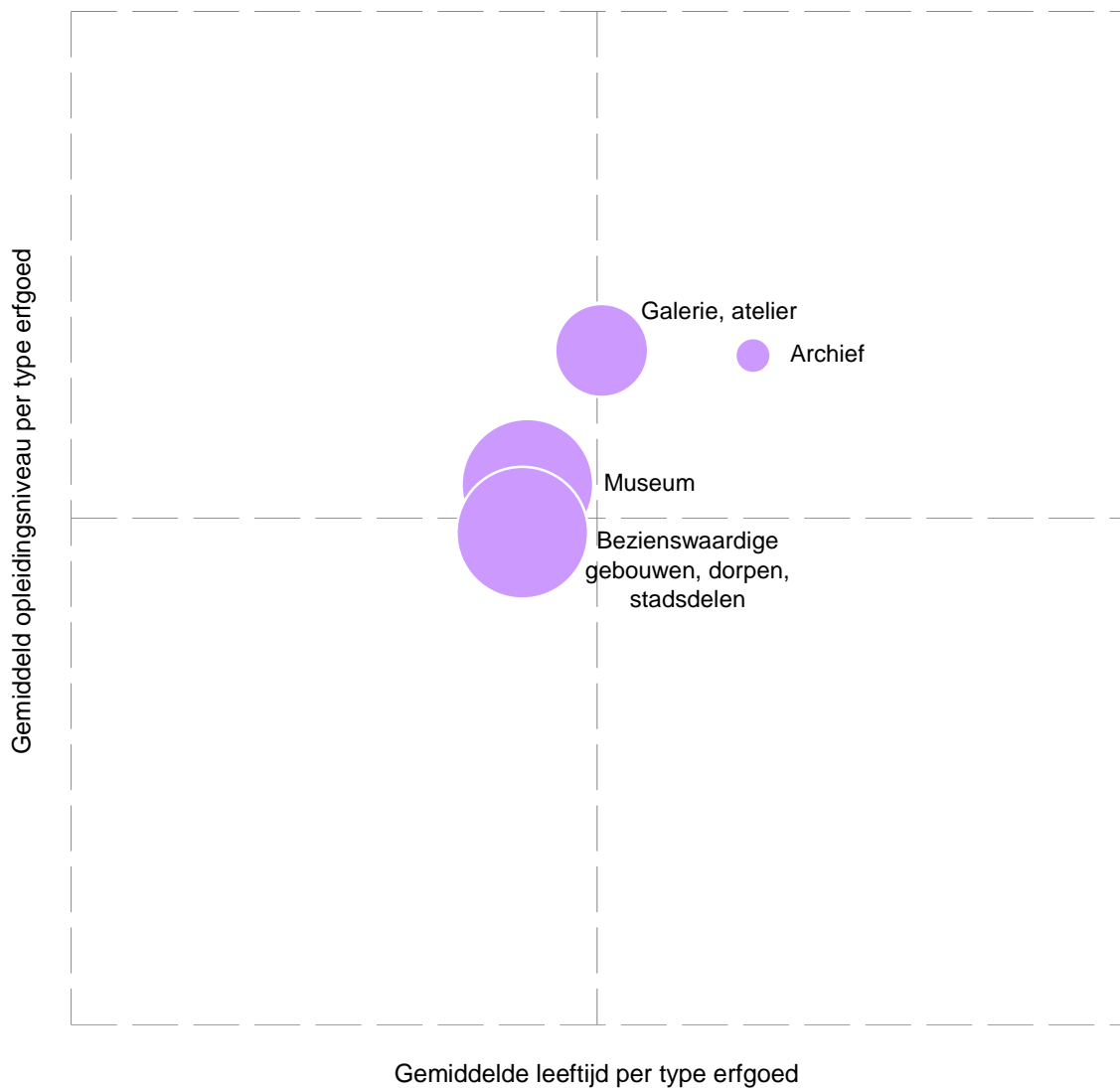
Ook de leeftijd en het opleidingsniveau van de Rotterdammers zijn bepalend voor het wel of niet bezoeken van het culturele erfgoed, zo was al te zien in figuur 3.1. Het ligt voor de hand dat dit per type erfgoed verschilt. Figuur 3.2 illustreert dat. De maat van de bolletjes illustreert het aandeel Rotterdammers dat een bepaald type erfgoed heeft bezocht, afgezet tegen het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van de Rotterdamse bezoekers. De exacte leeftijden en opleidingsniveaus zijn niet in de figuur weergegeven. Dat zou een soort schijn nauwkeurigheid opleveren, vooral als het gaat om het opleidingsniveau, waarvan sowieso moeilijk een *gemiddelde* weer te geven is. Voor het opleidingsniveau geldt dat de hoogst genoten opleiding wordt meegenomen, tenzij de respondent op dit moment een opleiding volgt van een hoger niveau.

Omdat er is *ingezoomd* op het opleidingsniveau en leeftijd, is de figuur dus vooral nuttig om de typen cultureel erfgoed *onderling* te vergelijken. Zo blijken de bezienswaardige gebouwen,

dorpen en stadsdelen en musea gemiddeld een wat lager opgeleid publiek te trekken dan de galerie/ateliers en archief. Bezoekers aan deze laatste twee typen cultureel erfgoed zijn gemiddeld ook wat ouder.

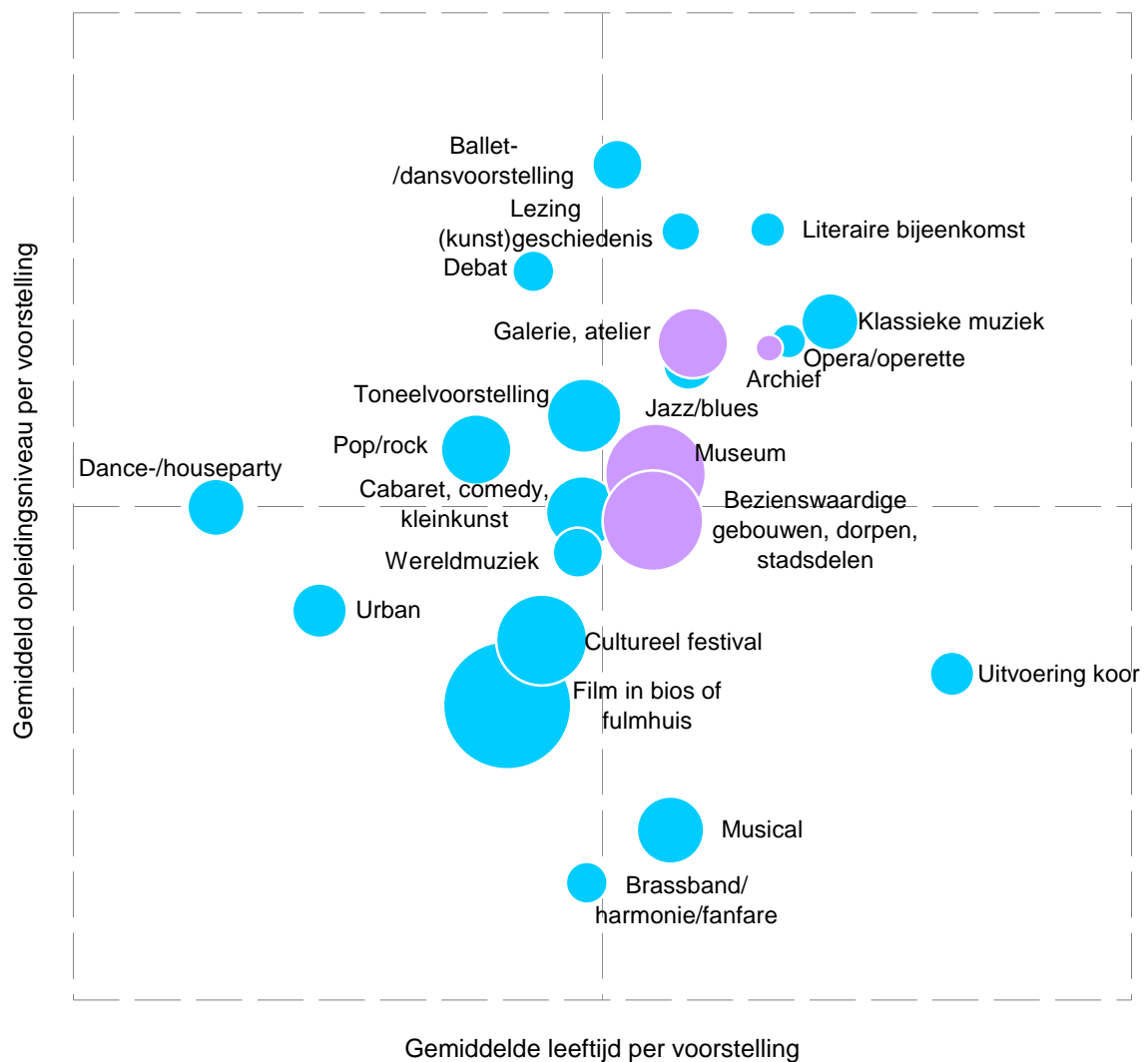
Bij bezoek aan archief geldt dat er wat weinig respondenten als bezoeker meetellen, waardoor de plek van dat van het type erfgoed in de figuur enigszins indicatief is. Hoe groter het bolletje, des te betrouwbaarder is de plek in de figuur.

Figuur 3.2 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van bezoekers aan cultureel erfgoed en de relatieve grootte van het Rotterdamse publiek aan cultureel erfgoed

De volgende figuur combineert de gemiddelde leeftijd en het opleidingsniveau van bezoekers aan cultureel erfgoed en voorstellingen. Wat opvalt is dat de gemiddelde leeftijd en het gemiddelde opleidingsniveau van bezoekers aan cultureel erfgoed minder verspreid is dan dat van bezoekers aan voorstellingen. Erfgoedbezoekers zijn over het algemeen nog iets ouder dan voorstellingsbezoekers. Leeftijd en opleidingsniveau van bezoekers aan opera/operette komen vrijwel overeen met dat van bezoekers aan het archief. Dit geldt ook voor het bezoek aan voorstellingen van jazz/blues en galerie/ateliers. De gemiddelde leeftijd en het gemiddelde opleidingsniveau van museumbezoekers en bezoekers van bezienswaardige gebouwen/dorpen/stadsdelen komt aardig overeen met dat van bezoekers aan voorstellingen van cabaret/comedy/kleinkunst, toneel, jazz/blues en wereldmuziek.

Figuur 3.3 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van bezoekers aan cultureel erfgoed (paars) en voorstellingen (blauw) en de relatieve grootte van het Rotterdamse publiek aan cultureel erfgoed en voorstellingen

4 Bezoek aan festivals en evenementen

4.1 Bezoek aan festivals

Net als in voorgaande jaren heeft circa tweederde van de Rotterdammers een of meer festivals bezocht. Het meest bezochte festival is al jaren de Wereldhavendagen. Het bezoek door Rotterdammers aan de Wereldhavendagen is gedaald van 40 procent in 2003 naar 31 procent in 2011, maar is in 2011 op hetzelfde niveau als in 2009. Het bezoek aan Zomercarnaval, op de tweede plaats, is gedaald tot 26 procent. De top drie wordt (al weer jaren) gecompleteerd door het Dunya Festival. In 2011 kwam een vijfde van de Rotterdammers op dit festival af, vergelijkbaar met 2003 en 2005, maar iets minder dan in recente jaren. Een kleiner deel van de Rotterdammers bezocht de festivals met een wat hoogdrempelig cultureel aanbod: het Gergiev Festival, het Poetry International Festival, de Operadagen Rotterdam en de Keuze van de Rotterdamse Schouwburg. 10 procent van de Rotterdammers bezocht het North Sea Jazz Festival en/of North Sea Round Town. De daling van bezoek aan Zomercarnaval, Dunyafestival en De Parade kunnen worden verklaard door het slechte weer. Het bezoek aan Festival de Wereld van Witte de With is gestegen van 5 procent in 2003 naar 13 procent in 2011. Al met al blijken vooral de grote festivals wat minder Rotterdammers te trekken dan voorheen. Een aantal kleinere festivals zitten juist in de lift. Dit sluit aan bij een vaker gehoorde wens van (sommige) Rotterdammers dat zij kleinere festivals prefereren. Het totale bezoek aan festivals is in 2011 met 65 procent vrijwel gelijk aan 2009 en in 2005. 60 procent van de Rotterdammers heeft in 2011 één of meerdere gratis festivals in de stad bezocht.

Tabel 4.1 Percentage Rotterdammers dat Rotterdamse festivals heeft bezocht

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Wereldhavendagen	34	40	35	37	31	31
Zomercarnaval (vh Solero Zomercarnaval)	29	34	32	32	28	26
Dunya Festival	22	20	21	25	24	20
International Film Festival Rotterdam	12	13	11	13	14	14
De Parade	11	20	19	19	18	14
Festival de Wereld van Witte de With	-	5	5	9	11	13
ZomerZondagen	-	-	-	-	7	9
Pleinbioscoop	-	-	7	8	8	9
North Sea Jazz Festival	-	-	-	7	7	9
Dag van de Romantische Muziek	5	6	7	8	8	8
Museumnacht	-	-	5	6	6	7
Metropolis Popfestival	5	4	4	5	5	6
24 uur cultuur	-	-	-	-	-	4
North Sea Round Town	-	-	-	-	4	4
Gergiev festival	2	4	3	3	4	4
Festival Nieuwe Oogst	-	-	-	-	-	4
Poetry International Festival	-	-	-	3	3	3
Operadagen Rotterdam	-	-	-	2	2	3
Motel Mozaique	-	-	-	-	-	2
De keuze van de R'damse Schouwburg	-	3	2	3	3	2
Circusstad Festival	-	-	-	-	-	2
Musica Republica	-	-	-	-	2	1
Cameretten	-	-	-	-	-	1
Minstens een van bovenstaande	69	68	65	69	66	65
Bezoekt minstens één van de gratis festivals*	-	-	-	-	-	60

* 24 uur cultuur, Dag van de Romantische Muziek, Dunya Festival, Festival de Wereld van Witte de With, Festival Nieuwe Oogst, Metropolis Festival, North Sea Round Town, Pleinbioscoop, Poetry International Festival, Wereldhavendagen, Zomercarnaval, ZomerZondagen

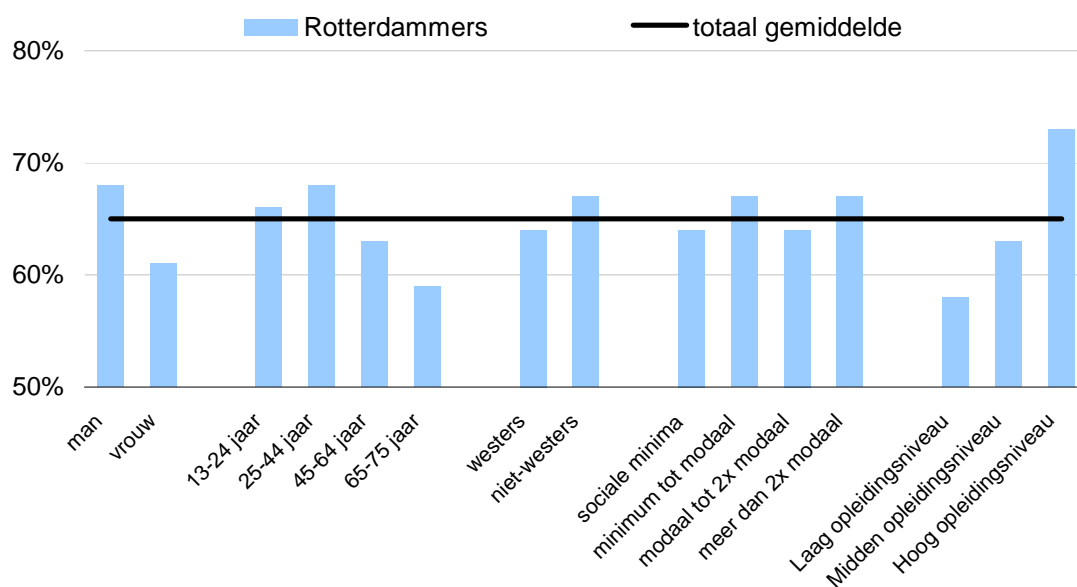
Overigens is het percentage van 65 procent festivalbezoekers in bovenstaande tabel veel groter dan het percentage van 33 procent bezoekers aan culturele festivals in tabel 2.1, waarschijnlijk omdat voor tabel 2.1 niet naar specifieke festivals is gevraagd. Wellicht bedachten de respondenten die bijvoorbeeld de Wereldhavendagen of het Zomercarnaval hebben bezocht dit pas toen ze de namen van de festivals in de vragenlijst zagen, of vonden ze deze evenementen geen culturele festivals.

Rotterdammers die in 2011 festivals hebben bezocht, brachten in dat jaar gemiddeld drie bezoeken aan festivals. Voor *alle* Rotterdammers ligt het gemiddelde op twee bezochte festivals per jaar. Beide gemiddelden zijn vergelijkbaar met 2009.

4.2 Bezoek aan festivals naar achtergrondkenmerken

De volgende figuur laat het aandeel bezoekers van festivals zien in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, inkomen en opleiding. De lijn 'totaal gemiddeld' toont het aandeel festivalbezoekers onder alle Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar (65 procent). Het festivalbezoek is groter onder mannen dan onder vrouwen, is groter onder niet-westerse dan onder westerse Rotterdammers en neemt toe met opleiding.

Figuur 4.1 *Percentage Rotterdammers dat Rotterdamse festivals heeft bezocht, in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, inkomen en opleiding, 2011*

Bij de volgende tabel is wat uitleg op zijn plaats. In de linker helft is te zien dat sommige festivals populairder zijn onder Rotterdammers van westerse afkomst en dat andere populairder zijn onder Rotterdammers van niet-westerse afkomst. De Wereldhavendagen zijn bijvoorbeeld populairder onder de eerste groep (bezocht door 32 procent van de Rotterdammers van westerse afkomst en 28 procent van de Rotterdammers van niet-westerse afkomst). Voor het Dunya Festival en Zomercarnaval geldt het omgekeerde.

Rechts in deze tabel is per festival te zien welk deel van alle Rotterdamse bezoekers van westerse afkomst en welk deel van niet-westerse afkomst is. Hierin is bijvoorbeeld te zien dat van alle Rotterdamse bezoekers van de Wereldhavendagen 74 procent van westerse afkomst is. Het Dunya Festival springt eruit als een festival waarbij slechts 50 procent van de Rotterdamse (!) bezoekers van westerse afkomst is.

Tabel 4.2 Bezoek aan de populairste festivals naar etniciteit, 2011

	Percentage bezoekers binnen groep			Verdeling Rotterdamse (!) bezoekers naar etniciteit		
	Hoeveel % van de westerse R'dammers heeft het bezocht?	Hoeveel % van de niet-westerse R'dammers heeft het bezocht?	Hoeveel % van alle R'dammers heeft het bezocht?	Hoeveel % van de bezoekers is van westerse afkomst?	Hoeveel % van de bezoekers is van niet-westerse afkomst?	Totaal alle bezoekers uit Rotterdam
Wereldhavendagen	32	28	31	74	26	100
Zomercarnaval	20	42	26	54	46	100
Dunya Festival	14	35	20	50	50	100
Internationaal Film Festival Rotterdam	14	13	14	72	28	100
De Parade	15	10	14	79	21	100
Festival de Wereld van Witte de With	15	7	13	83	17	100
ZomerZondagen	7	14	7	56	44	100
Pleinbioscoop	9	9	9	71	29	100
North Sea Jazz Festival	9	7	7	76	24	100
Dag van de Romantische Muziek	9	5	8	80	20	100

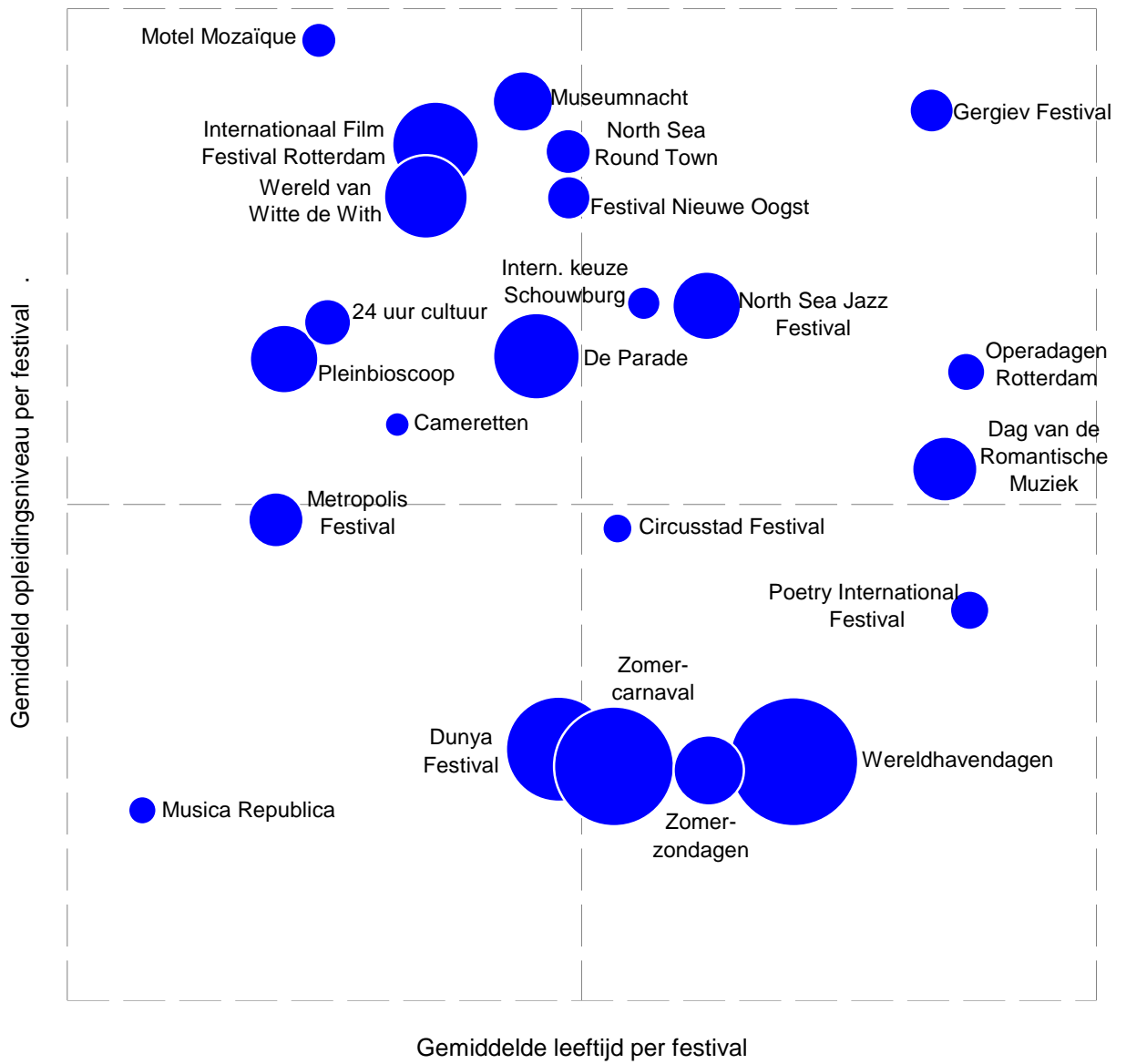
Ook de leeftijd en het opleidingsniveau van de Rotterdammers zijn bepalend voor het wel of niet bezoeken van festivals, zo was al te zien in figuur 4.1. Het ligt voor de hand dat dit per festival verschilt. De volgende figuur (4.2) illustreert dat. De maat van de bolletjes illustreert de omvang van het festivalpubliek, waarbij moet worden opgemerkt dat dit alleen de *Rotterdammers* betreft (dit geldt voor de weergave van zowel de samenstelling als de omvang van het publiek). Uiteraard komen er ook veel bezoekers naar de diverse festivals die niet in Rotterdam wonen. Toch geeft de figuur een behoorlijke indicatie van het totale festivalbezoek. De exacte leeftijden en opleidingsniveaus zijn niet in de figuur weergegeven. Dat zou een soort schijn-nauwkeurigheid opleveren, vooral als het gaat om het opleidingsniveau, waarvan sowieso moeilijk een *gemiddelde* weer te geven is. Voor het opleidingsniveau geldt dat de hoogst genoten opleiding wordt meegenomen, tenzij de respondent op dit moment een opleiding volgt van een hoger niveau.

Omdat er is ingezoomd op het opleidingsniveau en leeftijd, is de figuur dus vooral nuttig om de festivals *onderling* te vergelijken. Zo blijken de drie grootste festivals net als in 2009 gemiddeld een wat lager opgeleid publiek trekken. Bij de Wereldhavendagen is de gemiddelde leeftijd echter wat hoger dan bij het Zomercarnaval en het Dunya Festival. Het publiek van het Gergiev Festival is gemiddeld genomen het oudst en het hoogst opgeleid. De tegenhanger is wat dat betreft Musica Republica.

Voor de kleinere festivals tellen soms wat weinig respondenten als bezoeker mee, waardoor de plek van dat festival in de figuur enigszins indicatief is. Hoe groter het bolletje, des te betrouwbaarder is de plek in de figuur.

Over het algemeen is het beeld dat uit deze figuur komt vergelijkbaar met het beeld van 2011.

Figuur 4.2 Gemiddelde leeftijd en gemiddeld opleidingsniveau van festivalbezoekers en de relatieve grootte van het festivalpubliek

4.3 Het bezoek aan sportevenementen

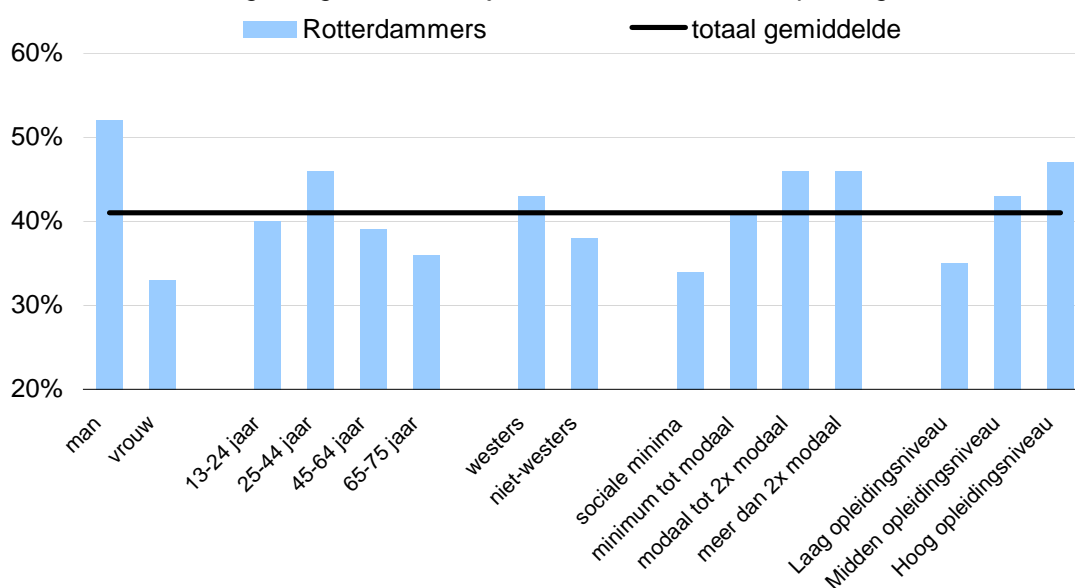
Ruim vier op de tien Rotterdammers heeft tussen het najaar van 2010 tot het najaar van 2011 een sportevenement in of rond Rotterdam bezocht. In vergelijking met 2009 is de Bavaria City Racing in 2011 door meer Rotterdammers bezocht, maar trok de Marathon in 2011 juist minder kijkers. Dat de totaaltelling over 2011 wat hoger uitvalt dan over 2009 kan te maken hebben met het feit dat de lijst van evenementen die men kon aankruisen in 2011 wat langer was dan in 2009.

Tabel 4.3 Percentage Rotterdammers dat Rotterdamse sportevenementen heeft bezocht

	2009	2011
Bavaria City Racing	12	16
ABN AMRO Marathon Rotterdam	18	14
Wedstrijden betaald voetbal (Feyenoord, Sparta, Excelsior)	11	13
ABN AMRO World Tennis Tournament	5	5
CHIO Rotterdam (hippische sport)	3	4
Rabobank Zesdaagse Rotterdam	3	3
Andere sportwedstrijden/sporttoernooien in/rond Rotterdam	21	18
Minstens een van de (in totaal 42) sportevenementen	38	41

In de volgende figuur is het aandeel bezoekers aan Rotterdamse sportevenementen uitgesplitst naar geslacht, leeftijd, etniciteit, inkomen en opleiding. De lijn 'totaal gemiddeld' toont het aandeel sportevenementenbezoekers onder alle Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar (46 procent). Er is een heel sterke samenhang tussen sportevenementenbezoek en geslacht: het aandeel bezoekers aan sportevenementen is onder mannen veel groter dan onder vrouwen. Onder ouderen, personen van niet-westerse afkomst, mensen met een laag inkomen en lager opgeleiden is het aandeel bezoekers van sportevenementen kleiner dan onder andere groepen. De gegevens van 2009 leiden tot dezelfde conclusies.

Figuur 4.3 Percentage Rotterdammers dat Rotterdamse sportevenementen heeft bezocht, in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, inkomen en opleiding, 2011

4.4 Het bezoek aan overige evenementen

Onder de 'overige evenementen' (genoemd in de volgende tabel) is de categorie "braderieën, festivals, evenementen in de buurt" de meest bezochte. Het bezoek hieraan is ten opzichte van de afgelopen jaren gestegen: 50 procent van de Rotterdammers bezocht in 2011 een dergelijk evenement in de eigen buurt, terwijl dat in 2009 en 2007 respectievelijk 43 en 45 procent was. Wellicht was het goede weer in het voorjaar en najaar van 2011 hiervoor een verklaring. Een derde van de Rotterdammers bezocht in 2011 op Koninginnedag de festiviteiten in de Rotterdamse binnenstad. Dit aandeel ligt na een dip in 2009 weer op het niveau van 2005 en 2007. In 2011 is het bezoek aan de 'overige evenementen' in totaal weer op het niveau van 2005 en 2007.

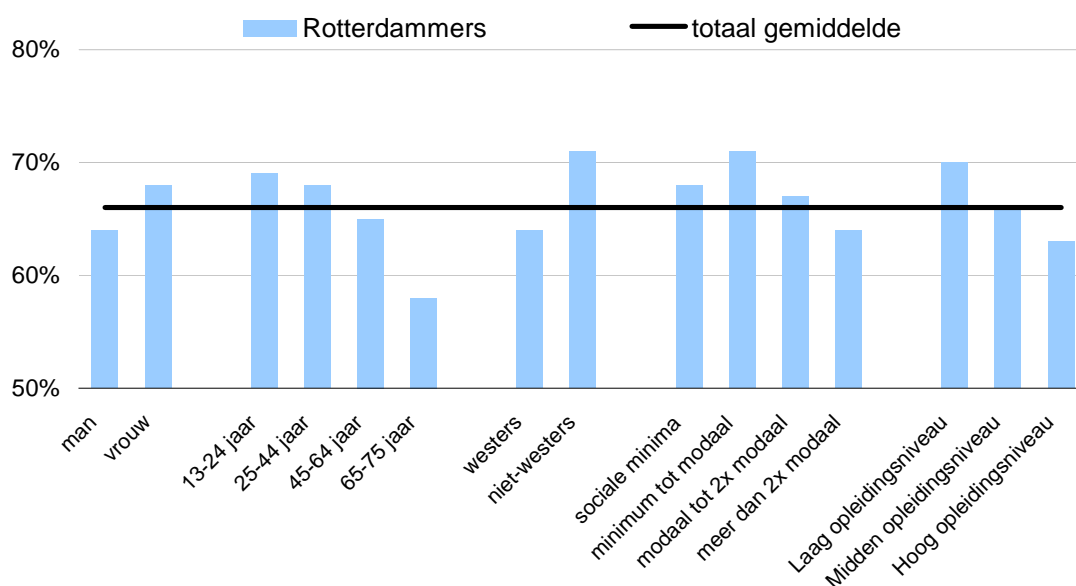
Tabel 4.4 *Percentage Rotterdammers dat Rotterdamse 'overige evenementen' heeft bezocht*³

	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Braderieën, festivals, evenementen in de buurt	48	54	52	51	52	48	45	43	50
Koninginnedag in de binnenstad	34	36	33	36	36	32	33	23	32
Zondagsmarkt Binnenrotteplein	-	-	-	-	-	21	20	12	21
Kermis	22	22	19	22	25	21	20	20	20
Circus	10	4	3	8	8	7	6	5	4
Minstens een van bovenstaande	-	76	70	71	69	67	65	57	66

In de volgende figuur is het aandeel bezoekers van 'overige evenementen' uitgesplitst naar geslacht, leeftijd, etniciteit, inkomen en opleiding. De lijn 'totaal gemiddeld' toont het aandeel bezoekers van 'overige evenementen' onder alle Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar (66 procent). Het aandeel bezoekers is (net als in 2009) het grootst onder Rotterdammers van niet-westerse afkomst en het kleinst onder 65 tot 75-jarigen.

³ In 2007 is tevens gevraagd of men Jeugdvakantieland had bezocht. 3 procent van de Rotterdammers bezocht dit evenement, dat zit in het totaal van 2007 verwerkt.

Figuur 4.4 Percentage Rotterdammers dat 'overige' evenementen heeft bezocht, in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, inkomen en opleiding, 2011

4.5 Bezoek aan feesten met optredens

39 procent van de Rotterdammers bezoekt wel eens een feest met optredens van muzikanten, dansers, toneelspeler, cabaratiërs of dj/vj's. Het gaat hierbij alleen om feesten in de eigen kring van familie, kennissen, vrienden, collega's of verenigingen. Een derde van de Rotterdammers bezoekt deze feesten in Rotterdam. Mannen gaan wat vaker dan vrouwen naar dit soort feesten. Hetzelfde geldt voor jongeren, hoger opgeleiden en niet-westerse Rotterdammers. Rotterdammers die een feest met optreden bezoeken doen dat in totaal gemiddeld 6,1 keer per jaar. Het merendeel van de bezoeken aan een dergelijk feest vindt plaats in Rotterdam (5,2 keer).

Tabel 4.5 Bezoek aan feesten met optredens van muzikanten, dansers, toneelspelers, cabarettiers of dj/vj's, in totaal en in Rotterdam, in % en aantal bezoeken, 2011

	aandeel bezoekers (%)		aantal keer per bezoeker	
	In totaal	In Rotterdam	In totaal	In Rotterdam
Totaal	39	32	6,1	5,2
Mannen	41	35	5,8	4,4
Vrouwen	36	30	6,4	5,9
13-24 jaar	56	50	9,2	8,0
25-44 jaar	41	34	5,5	4,2
45-64 jaar	32	26	3,9	3,3
65-75 jaar	21	17	6,1	6,0
Laag opleidingsniveau	32	28	5,0	4,4
Midden opleidingsniveau	41	36	7,3	6,2
Hoog opleidingsniveau	44	35	5,6	4,6
sociaal minimum	39	36	8,4	6,6
minimum tot modaal	33	27	4,6	3,8
modaal tot 2x modaal	40	33	5,0	4,0
meer dan 2x modaal	42	35	6,1	5,4
westers	37	30	6,2	5,4
niet-westers	43	39	6,1	4,8

In 2007 en de jaren daarvoor is ook aan de Rotterdammers gevraagd of zij wel eens een feest met optredens in de eigen kring bezoeken. Bij deze vraag konden de Rotterdammers per type feest (met vooral live muziek, dj/vj, dansvoorstelling, cabaret/stand-up-comedy en toneelvoorstelling) aangeven of zij het bezocht hadden. Dit jaar is alleen gevraagd of zij dit type feesten hebben bezocht en is het dus niet uitgesplitst. In 2007 bezocht 57 procent van de Rotterdammers dit soort feesten, in 2011 was het 39 procent. Door de veranderde vraagstelling is een vergelijking niet goed mogelijk.

5 Gebruik maken van leenvoorzieningen

5.1 Algemeen

In 2011 heeft 41 van de Rotterdammers gebruik gemaakt van één of meerdere leenvoorzieningen (bibliotheek, videotheek, fonothek/muziekuitleen en arthotheek/kunstuitleen). Dit gebruik kan zijn van een leenvoorziening in Rotterdam, maar ook buiten de stad. Het aandeel Rotterdammers dat gebruik maakt van de bibliotheek ligt veel hoger dan bij andere leenvoorzieningen. 35 procent van de Rotterdammers maakt gebruik van de bibliotheek, 11 procent van de videotheek, 3 procent van de fonothek/muziekuitleen en slechts 1 procent van de arthotheek/kunstuitleen.

Het aandeel Rotterdamse bezoekers aan de bibliotheek is op hetzelfde niveau gebleven als in 2007. Ten opzichte van eerdere jaren is het gebruik van de videotheek fors gedaald van 45 procent in 2001 naar 11 procent in 2011. Dit zal ongetwijfeld samenhangen met het groeiende internetgebruik en wellicht de mogelijkheden om via de afstandsbediening van de televisie een film te bestellen. De daling in het totale bezoek aan leenvoorzieningen wordt hierdoor verklaard.

Tabel 5.1 *Percentage Rotterdammers dat gebruik maakt van leenvoorzieningen, 2001 - 2011*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Bibliotheek	42	38	39	36	-	35
Videotheek	45	43	37	30	-	11
Fonothek/muziekuitleen	7	6	5	4	-	3
Arthotheek/kunstuitleen	2	2	2	2	-	1
Minstens een van bovenstaande	63	63	58	53	-	41

Rotterdammers die in 2011 gebruik maakten van de bibliotheek deden dat gemiddeld 12 keer. Het gebruik van de andere leenvoorzieningen ligt lager. Voor die voorzieningen geldt dat het aantal keer dat men gebruik maakt van de voorziening is afgenomen. Bij het gebruik van de arthotheek is het aantal respondenten te klein om betrouwbare gemiddelde frequenties te berekenen. Voor de muziekuitleen geldt dat ook hier de dienstverlening via internet is gegroeid afgelopen jaren; in dit onderzoek is alleen het fysieke bezoek bevestigd.

Tabel 5.2 *Gemiddeld aantal keer dat men gebruik maakt van leenvoorzieningen, 2001 - 2011*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Bibliotheek	15,4	15,0	13,5	12,9	-	12,4
Videotheek	16,5	16,5	12,7	9,9	-	6,4
Fonothek/muziekuitleen	12,0	10,4	7,4	7,2	-	5,4

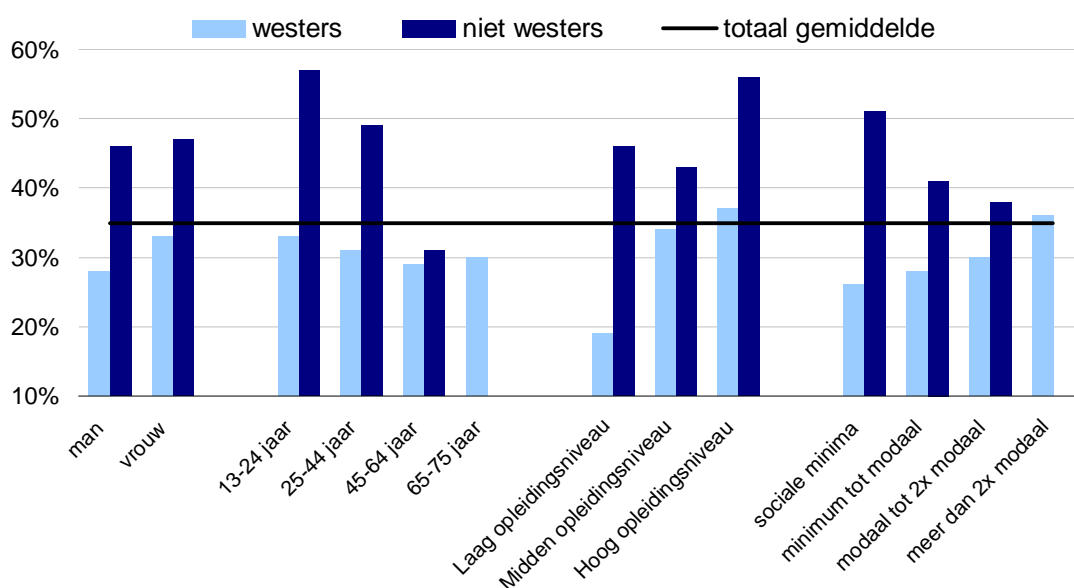
5.2 Gebruik bibliotheek naar achtergrondkenmerken

Van de niet-westerse Rotterdammers gebruikt een groter deel (47 procent) de bibliotheek dan van de westerse Rotterdammers (31 procent). Ook wanneer deze beide groepen verder worden ingedeeld naar opleiding, inkomen en leeftijd blijkt dat in alle groepen de niet-westerse Rotterdammers meer gebruik maken van uitleeninstellingen dan westerse Rotterdammers.

Voor de niet-westerse Rotterdammers van 65 tot 75 jaar en de niet-westerse Rotterdammers met een zeer hoog inkomen is in figuur 5.1 geen percentage opgenomen door de lage respons.

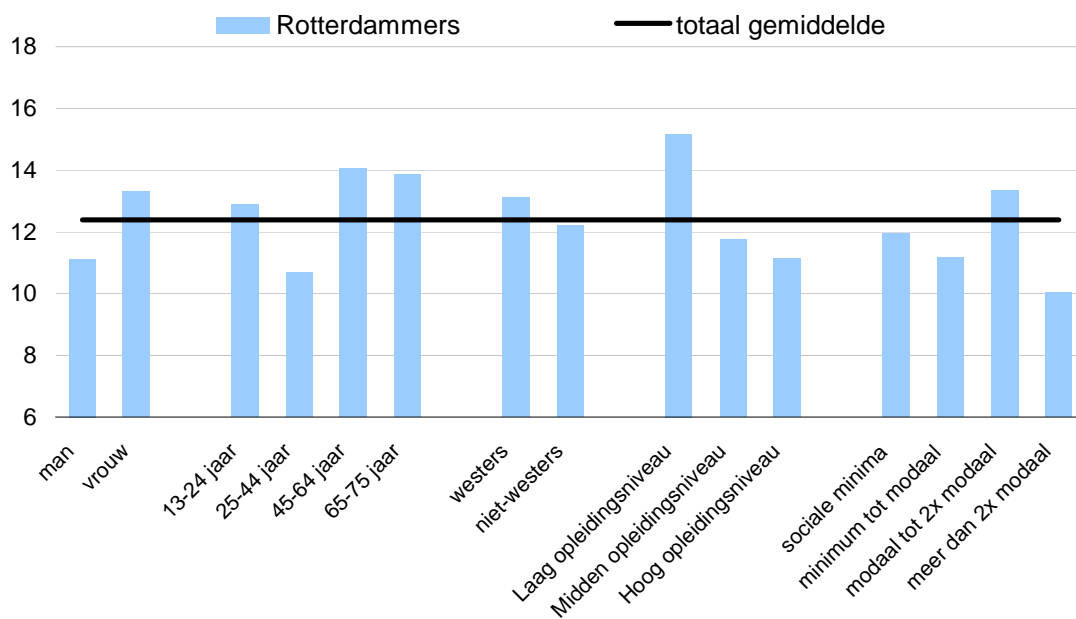
Over het algemeen geldt dit verband: het percentage gebruikers stijgt met het stijgen van inkomen en opleiding en daalt met het stijgen van de leeftijd. Het verschil in gebruik van leenvoorzieningen tussen westerse en niet-westerse Rotterdammers binnen de subgroepen valt in de laatste meting iets groter uit dan voorheen.

Figuur 5.1 Percentage Rotterdammers dat gebruik maakt van de bibliotheek, in samenhang met geslacht, etniciteit, opleiding en inkomen, 2011

De Rotterdammers die gebruik maken van de bibliotheek, doen dit gemiddeld 12,4 keer per jaar. De volgende figuur laat zien hoe vaak per jaar een gebruiker van de bibliotheek er gebruik van maakt, uitgesplitst naar een aantal persoonskenmerken.

Figuur 5.2 Gemiddeld aantal maal per jaar dat gebruikers van de bibliotheek er gebruik van maken, in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, opleiding en inkomen, 2011

Er is een licht verband tussen opleiding en de gebruiksfrequentie van de bibliotheek. Laag opgeleide bibliotheekgebruikers doen dat vaker dan midden en hoog opgeleiden. 45-plussers doen dat vaker dan Rotterdammers tot 45 jaar. Er is geen duidelijk verband tussen de frequentie van het gebruik maken van de bibliotheek en het inkomen.

6 Zelf beoefenen van culturele activiteiten

In de voorgaande hoofdstukken zijn vormen van zogeheten *receptieve cultuurdeelname* besproken: bezoek aan voorstellingen, cultureel erfgoed, festivals en evenementen. Dit zijn vormen van cultuurdeelname waarbij men cultuuruitingen van anderen bezoekt, bekijkt, beluistert, et cetera. Dit hoofdstuk gaat over het zelf beoefenen van culturele activiteiten. Er wordt ingegaan op de beoefening van kunstzinnige activiteiten als tekenen en musiceren. Hiervoor zijn de vragen van de Richtlijn Cultuurdeelname Onderzoek aangepast door een aantal antwoordcategorieën te veranderen en toe te voegen. Daarnaast komt in dit hoofdstuk de deelname van kinderen tussen 6 en 12 jaar aan muziek-, dans- en creativiteitslessen aan de orde.

6.1 Beoefenen van kunstzinnige activiteiten

In 2011 heeft 42 procent van de Rotterdammers kunstzinnige activiteiten beoefend. De activiteiten met de meeste beoefenaars zijn tekenen/schilderen/grafisch werk, fotografie/film/video en dansen.

Tabel 6.1 *Percentage Rotterdammers dat kunstzinnige activiteiten heeft beoefend*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Tekenen, schilderen, grafisch werk	11	11	13	14	18	17
Graffiti	-	-	-	-	1	1
Websites ontwerpen	4	6	5	6	7	7
Muziek maken op computer	4	5	5	4	5	-
Nieuwe toepassingen (oa animaties/muziek op computer)	-	-	-	-	-	6
Dj'en	-	-	-	-	2	3
Beeldhouwen, boetseren, pottenbakken, sieraden	3	4	5	5	7	5
Fotografie/film/video	6	5	8	8	18	12
Werken m.textiel, wandkleden/kleding maken, weven*	4	5	4	5	8	7
Verhalen/gedichten schrijven, poetry slam**	6	6	6	6	8	7
Zang totaal***	10	9	10	10	12	10
Rap	-	-	-	-	2	3
R&B zang	-	-	-	-	3	1
Pop	-	-	-	-	4	3
Klassiek	-	-	-	-	2	3
Overige zang	-	-	-	-	7	6
Muziekinstrument bespelen	9	9	9	10	13	10
Toneel, mime, cabaret kleinkunst****	4	4	4	4	3	3
Dans totaal	-	-	-	-	12	11
Ballet (klassiek, modern, jazzballet)	-	-	-	-	1	1
Streetdance/breakdance/krumping	-	-	-	-	3	4
Ander soort dans	-	-	-	-	9	8
Minstens een van deze activiteiten	34	33	34	37	48	42

* T/m 2007 zonder kleding maken. ** T/m 2007 zonder poetry slam. *** T/m 2007 zang alleen als totaal gevraagd, daarna alleen naar afzonderlijke zangvormen gevraagd en achteraf totaal berekend. **** T/m 2007 zonder cabaret kleinkunst en met (volks)dans en ballet.

Het totale aandeel beoefenaars van kunstzinnige activiteiten was in 2011 lager dan in 2009, maar groter dan in eerdere meetjaren. De stijging van het percentage na 2007 is deels het gevolg van de toevoeging van extra kunstzinnige activiteiten aan de vragenlijst, maar deze

vertekening is zeker niet verantwoordelijk voor de totale toename. Bij een aantal eerder bevroegde activiteiten is het aandeel beoefenaars toegenomen. Het aandeel Rotterdammers dat aan fotografie/film/video doet is afgenomen ten opzichte van 2009, maar gezien de trend van de eerdere jaren lijkt het aandeel van 2009 een eenmalige uitschieter.

Van de beoefenaars doet 43 procent één soort activiteit, 23 procent beoefent twee verschillende kunstzinnige activiteiten en 33 procent doet aan drie of meer verschillende vormen van kunstbeoefening. Het aantal keer dat beoefenaars een bepaalde kunstzinnige activiteit doen, staat in de onderstaande tabel. Gezien aantallen respondenten per activiteit geldt voor veel activiteiten dat deze resultaten als indicatief moeten worden beschouwd. Sommige kunstzinnige activiteiten worden vaker beoefend dan andere. Rotterdammers die met graffiti bezig zijn deden dit in 2011 gemiddeld vijf keer per jaar. Besselers van muziekinstrumenten bespeelden hun instrument in 2009 gemiddeld 57 keer (circa een keer per week). Van een aantal activiteiten was de beoefenfrequentie in 2011 lager dan in voorgaande jaren (dj'en, graffiti, ballet).

Tabel 6.2 Gemiddeld aantal keer dat beoefenaars deze activiteiten doen*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Tekenen, schilderen, grafisch werk	24	35	31	25	21	24
Graffiti	-	-	-	-	10	5
Websites ontwerpen	10	14	16	19	6	7
Muziek maken op computer	32	29	37	25	15	-
Nieuwe toepassingen (oa animaties/muziek op computer)	-	-	-	-	-	15
Dj'en	-	-	-	-	13	6
Beeldhouwen, boetseren, pottenbakken, sieraden	11	12	9	16	11	8
Fotografie/film/video	15	29	18	25	16	15
Werken m.textiel, wandkleden/kleding maken, weven**	26	26	21	15	14	13
Verhalen/gedichten schrijven, poetry slam***	28	16	19	18	17	18
Zang totaal****	66	58	67	60	41	39
Rap	-	-	-	-	15	10
R&B zang	-	-	-	-	20	14
Pop	-	-	-	-	26	24
Klassiek	-	-	-	-	21	21
Overige zang	-	-	-	-	28	31
Muziekinstrument bespelen	58	71	61	63	37	57
Toneel, mime, cabaret kleinkunst*****	16	17	34	24	15	26
Dans totaal	-	-	-	-	29	28
Ballet (klassiek, modern, jazzballet)	-	-	-	-	30	12
Streetdance/breakdance/krumping	-	-	-	-	25	16
Ander soort dans	-	-	-	-	21	23

* Door de lage respons zijn de gegevens in deze tabel indicatief ** T/m 2007 zonder kleding maken. *** T/m 2007 zonder poetry slam. **** T/m 2007 zang alleen als totaal gevraagd, daarna alleen naar afzonderlijke zangvormen gevraagd en achteraf totaal berekend. ***** T/m 2007 zonder cabaret kleinkunst en met (volks)dans en ballet.

De ene kunstzinnige activiteit wordt vaker dan de andere beoefend in *georganiseerd verband*. De activiteiten toneel/mime/cabaret kleinkunst, dans (anders dan ballet), graffiti en overige zang worden door meer dan de helft van de beoefenaars (vooral) georganiseerd beoefend. Activiteiten die relatief weinig in georganiseerd verband worden beoefend zijn tekenen/schilderen/grafisch werk, websites ontwerpen, nieuwe toepassingen, fotografie/film/video, werken met textiel en verhalen/gedichtenschrijven, poetry slam. Deze activiteiten worden door minder dan een kwart van de beoefenaars (vooral) in georganiseerd verband beoefend. Klas-

sieke zang en ballet werden in 2011 minder vaak in georganiseerd verband beoefend dan in de periode ervoor. Graffiti en streetdance/breakdance/krumping laten juist een stijging zien in beoefening in georganiseerd verband.

Tabel 6.3 Aandeel beoefenaars dat activiteiten (vooral) in georganiseerd verband doet *

	2001	2003	2005	2007	2009	2011
Tekenen, schilderen, grafisch werk	29	24	21	26	24	25
Graffiti	-	-	-	-	37	64
Websites ontwerpen	21	14	25	18	19	18
Muziek maken op de computer	10	6	16	35	10	-
Nieuwe toepassingen (oa animaties/muziek op computer)	-	-	-	-	-	23
Dj'en	-	-	-	-	35	37
Beeldhouwen, boetseren, pottenbakken, sieraden	45	25	35	41	32	41
Fotografie/film/video	29	28	26	23	13	20
Werken m.textiel, wandkleden/kleding maken, weven**	21	23	21	25	20	24
Verhalen/gedichten schrijven, poetry slam***	15	15	22	18	19	18
Zang totaal****	61	60	53	57	42	46
Rap	-	-	-	-	40	49
R&B zang	-	-	-	-	31	34
Pop	-	-	-	-	33	29
Klassiek	-	-	-	-	61	49
Overige zang	-	-	-	-	47	57
Muziekinstrument bespelen	31	28	32	35	27	32
Toneel, mime, cabaret kleinkunst*****	70	73	77	77	62	70
Dans totaal	-	-	-	-	54	56
Ballet (klassiek, modern, jazzballet)	-	-	-	-	62	45
Streetdance/breakdance/krumping	-	-	-	-	49	72
Ander soort dans	-	-	-	-	55	52

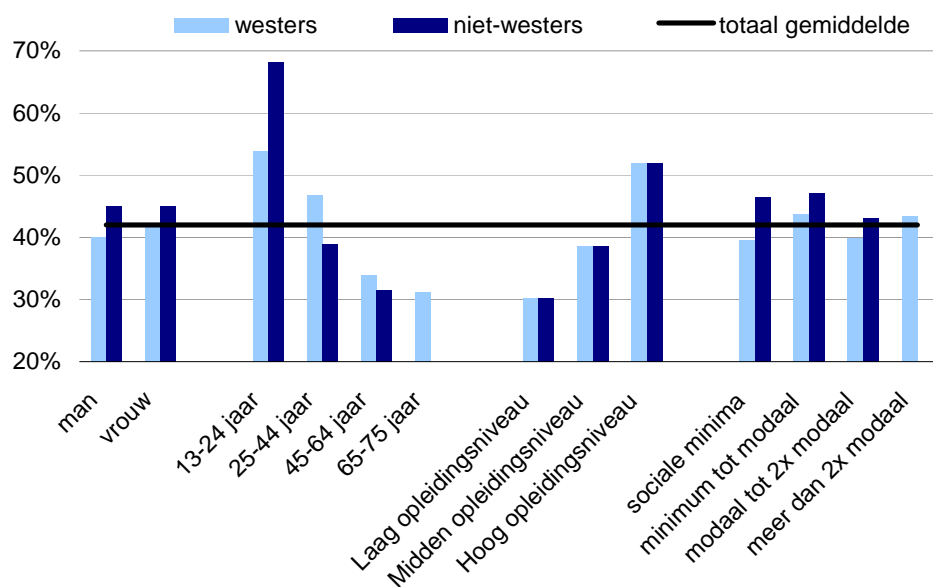
* Door de lage respons zijn de gegevens in deze tabel indicatief. ** T/m 2007 zonder kleding maken. *** T/m 2007 zonder poetry slam. **** T/m 2007 zang alleen als totaal gevraagd, daarna alleen naar afzonderlijke zangvormen gevraagd en achteraf totaal berekend. ***** T/m 2007 zonder cabaret kleinkunst en met (volks)dans en ballet.

6.2 Naar achtergrondkenmerken

Het aandeel beoefenaars van kunstzinnige activiteiten is onder Rotterdammers van niet-westerse afkomst wat groter (46 procent) dan onder Rotterdammers van westerse afkomst (41 procent; voor alle Rotterdammers samen is het aandeel beoefenaars 42 procent, zoals weergegeven met de lijn in de volgende figuur). Deze figuur toont dat met toename van de leeftijd het aandeel kunstbeoefenaars afneemt. Het aandeel kunstbeoefenaars neemt duidelijk toe met de opleiding. Er is geen noemenswaardige samenhang met inkomen. Van Rotterdammers van niet-westerse afkomst worden geen gegevens gepresenteerd over de oudste leeftijdsgroep en hoogste inkomenscategorie, in verband met beperkte aantallen respondenten.

Ook uit de enquête van 2009 kwam naar voren dat het aandeel beoefenaars van kunstzinnige activiteiten afneemt met leeftijd en toeneemt met het opleidingsniveau. Uit deze enquête bleek dat Rotterdammers van niet-westerse afkomst minder vaak kunstzinnige activiteiten beoefenden dan Rotterdammers van westerse komaf. Dit in tegenstelling tot het resultaat van 2011.

Figuur 6.1 Percentage Rotterdammers dat kunstzinnige activiteiten beoefent, in samenhang met etniciteit, leeftijd, opleiding en inkomen, 2011

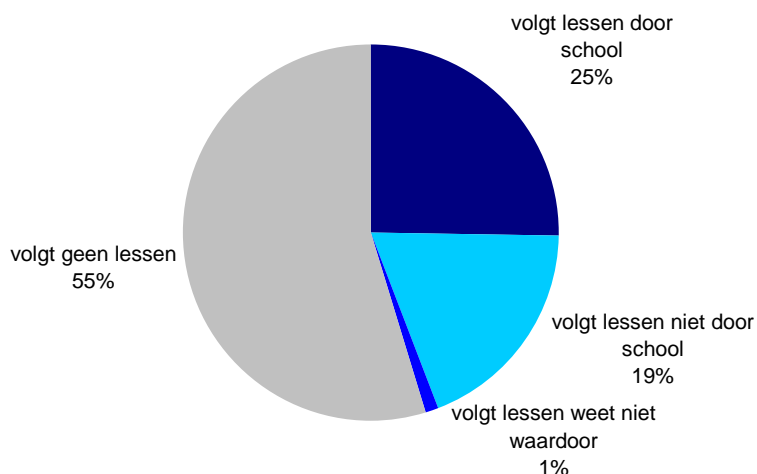

6.3 Volgen van muziek-, dans- en creativiteitslessen door kinderen

Aan ouders van kinderen in de leeftijd van 6 tot 12 jaar is gevraagd of deze kinderen in de afgelopen 12 maanden muziek-, dans-, of andere creativiteitslessen hebben gevolgd. 46 procent van deze ouders geeft aan dat hun kind muziek-, dans- of andere creativiteitslessen heeft gevolgd.

Een kwart van de ouders met kinderen in de leeftijd van 6 tot 12 jaar geeft aan dat het kind de muziek-, dans-, of andere creativiteitslessen is gaan volgen naar aanleiding van een kennismaking op school. Een vijfde van de ouders geeft aan dat hun kind lessen volgt, maar niet naar aanleiding van een kennismaking via school. Ruim de helft van de ouders geeft aan dat hun kind geen muziek-, dans- of andere creativiteitslessen volgt.

Figuur 6.2 Het volgen van muziek-, dans- of andere creativiteitslessen door kinderen in de leeftijd van 6 tot en met 12 jaar door kennismaking met deze lessen op school, 2011

In de volgende tabel is een uitsplitsing gemaakt tussen ouders die zelf wel of niet aan kunstzinnige activiteiten doen en kinderen die wel of geen muziek-, dans of andere creativiteitslessen volgen. Kinderen van ouders die aan kunstzinnige activiteiten doen, volgen vaker deze lessen dan kinderen van ouders die dat niet doen: 53 procent versus 39 procent.

Tabel 6.4 Aandeel beoefenaars kunstzinnige activiteiten met kinderen dat muziek-, dans- of andere creativiteitslessen volgt, 2011

	Kind volgt muziek-, dans- of andere creativiteitslessen	
	ja	nee
Beoefenaars kunstzinnige activiteiten	53	47
Niet-beoefenaars kunstzinnige activiteiten	39	61
alle Rotterdamse ouders van kinderen in de leeftijd van 6 tot en met 12 jaar	45	55

Kinderen van ouders die geen kunstzinnige activiteiten beoefenen, volgen iets vaker muziek-, dans of andere creativiteitslessen omdat zij er via school kennis mee hebben gemaakt.

6.4 De SKVR

Rotterdamers is gevraagd of zij de Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam (SKVR) kennen en of ze er op dit moment een cursus doen of in het verleden ooit gedaan hebben. De helft van de Rotterdamers kent SKVR. 15 procent heeft er ooit een cursus gedaan en 2 procent volgt er momenteel een cursus. Al met al blijkt dus ook dat de helft van de Rotterdamers de SKVR *niet* kent.

Vrouwen, jongeren, Rotterdamers met een hoge opleiding en een hoog inkomen kennen SKVR vaker en hebben er ook vaker een cursus gedaan dan andere groepen Rotterdamers.

Tabel 6.5 Percentage Rotterdammers dat SKVR kent en er een cursus volgt of heeft gevolgd, naar achtergrondkenmerken, 2011

	Kent SKVR			kent SKVR niet
	doet momenteel een cursus	heeft ooit een cursus gedaan	nooit een cursus gedaan	
Alle Rotterdammers	2	15	34	49
mannen	2	10	34	54
vrouwen	2	19	34	45
13-24 jaar	5	24	27	45
25-44 jaar	1	15	35	49
45-64 jaar	2	12	39	48
65-75 jaar	2	7	31	60
westers	2	16	37	46
niet-westers	2	13	28	58
Laag opleidingsniveau	2	10	27	61
Midden opleidingsniveau	1	15	31	53
Hoog opleidingsniveau	2	21	45	33
sociale minima	1	11	25	64
minimum tot modaal	1	15	34	50
modaal tot 2x modaal	2	11	38	49
meer dan 2x modaal	3	24	40	34

Aan de Rotterdammers die SKVR kennen, maar momenteel geen cursus (meer) volgen is gevraagd wat daarvoor de belangrijkste reden is. 41 procent volgt geen cursus, omdat ze daar geen interesse in hebben en 12 procent vindt een cursus te duur. Een derde van de respondenten heeft aangegeven een andere reden te hebben om geen cursus via SKVR te volgen. Dit hoeven niet persé redenen zijn die met SKVR te maken hebben, maar kunnen ook privé-redenen zijn, zoals "ik heb geen tijd" of "ik ben niet mobiel genoeg om een cursus te volgen".

Tabel 6.6 Reden om geen cursus te volgen via SKVR, in %, 2011

	2011
Geen interesse	41
Te duur	12
Ze bieden niet de cursus die ik zoek	6
Ik doe ergens anders een cursus	3
Te ver weg	2
De kwaliteit aanbod is niet goed genoeg	2
Andere reden	34
Totaal	100

7 Lokaal cultuurbezoek en cultuurdeelname per deelgemeente

7.1 Bezoek aan Lokale Cultuurcentra

Deze paragraaf gaat over bezoek aan Locale Cultuurcentra (LCC's). In 2011 bezocht 26 procent van de Rotterdammers minstens één van de in onderstaande tabel genoemde Lokale Cultuurcentra (LCC's). In 2009 was dit 23 procent. In 2011 is de Romeijnshof toegevoegd aan de lijst met LCC's en Gebouw De Tamboer vervallen. Het aandeel bezoek aan deze beide LCC's is vergelijkbaar. Al met al is er dus een lichte stijging in het totale aandeel bezoeken aan LCC's. 't Klooster in Feijenoord is door 8 procent van de Rotterdammers bezocht. 't Kapelletje en De Larenkamp zijn beide door 6 procent van de Rotterdammers bezocht. De andere LCC's zijn elk door 1 tot 5 procent van de Rotterdammers bezocht. 9 procent van de Rotterdammers bezocht een culturele activiteit in een ander wijkgebouw. Respondenten konden daarbij zelf een locatie noemen. De andere wijkgebouwen die zijn genoemd zijn zeer divers, onder meer wijktheater Musica, Luxor, kerken en diverse locaties buiten Rotterdam. In totaal heeft een derde van de Rotterdammers aangegeven minstens één LCC of andere gebouw te hebben bezocht voor een culturele activiteit.

Tabel 7.1 Percentage Rotterdammers dat Lokale Cultuurcentra heeft bezocht, 2009 en 2011

Naam LCC	Deelgemeente	Aandeel bezoekers	
		2009	2011
Gebouw 't Klooster	Feijenoord	5	8
Wijktheater 't Kapelletje	Noord	4	6
Gebouw De Larenkamp	Charlois	5	6
LCC Lombardijen	IJsselmonde	3	5
LCC Delfshaven	Delfshaven	4	5
Gebouw de Castagnet	Hillegersberg-Schiebroek	3	4
Gebouw de Hoekstee	Hoek van Holland	2	4
Gebouw Zevenkamp	Prins Alexander	4	4
Gebouw De Romeijnshof	Prins Alexander	-	4
Gebouw De Zevensprong	Hoogvliet	3	4
Minstens één van bovenstaande LCC's bezocht		23	26
Culturele activiteit in ander wijkgebouw of culturele instelling		9	9
Minstens één van bovenstaande LCC's bezocht of een culturele activiteit bezocht in ander gebouw		31	33

In de volgende tabel is te zien dat het aandeel bezoekers van Lokale Cultuurcentra onder Rotterdamse mannen en vrouwen vergelijkbaar is. LCC's worden relatief het meest bezocht door ouderen (65-75 jaar), personen van niet-westerse afkomst, mensen met een laag of midden opleidingsniveau en mensen met een huishoudeninkomen tot modaal. Gezinnen met kinderen maken wat vaker dan gemiddeld gebruik van LCC's dan alleenstaanden en samenwonenden zonder kinderen.

Opvallend is dat het beeld van "de LCC-bezoekers in het algemeen" ook vrijwel geheel opgaat voor de bezoekers van LCC's *binnen* de eigen deelgemeente en ook voor bezoekers van LCC's *buiten* de eigen deelgemeente. Het bezoek aan een LCC binnen de eigen deelgemeente ligt op 21 procent van de Rotterdammers, waarbij de bewoners van Kralingen-Crooswijk,

Pernis, Overschie en Rotterdam Centrum niet zijn meegeteld, omdat zij geen LCC binnen de eigen deelgemeente hebben. Het bezoek aan LCC's buiten de eigen deelgemeente ligt op 14 procent. Bij bijna alle groepen Rotterdammers die in de volgende tabel worden genoemd, is het verschil tussen deze beide om en nabij de acht procentpunten. Alleen voor de ouderen is het duidelijk dat zij een sterkere voorkeur hebben voor het LCC in de eigen deelgemeente.

Tabel 7.2 Percentage dat een LCC in en/of buiten de eigen deelgemeente heeft bezocht, in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, opleiding en inkomen, 2011

	Bezoekt een LCC in of buiten eigen deelgemeente	Bezoekt een LCC in de eigen deelgemeente	Bezoekt een LCC in een andere deelgemeente
Man	27	23	13
Vrouw	26	20	14
13-24 jaar	25	17	14
25-44 jaar	23	19	13
45-64 jaar	28	24	14
65-75 jaar	33	29	14
Westers	23	19	11
Niet-westers	35	27	19
Laag opleidingsniveau	26	22	12
Midden opleidingsniveau	31	24	18
Hoog opleidingsniveau	22	18	11
sociale minima	34	26	18
minimum tot modaal	27	23	16
modaal tot 2x modaal	25	20	13
meer dan 2x modaal	20	17	9
Alle Rotterdammers	26	21	14

Het aandeel personen dat in 2011 Lokale Cultuurcentra heeft bezocht verschilt sterk per deelgemeente, zo is in de volgende tabel te zien, in de linker kolom met percentages. Van de bewoners van Hoek van Holland heeft maar liefst 66 procent één of meer LCC's bezocht. In de vijf deelgemeenten zonder eigen LCC (Pernis, Rozenburg, Kralingen-Crooswijk Overschie en Rotterdam Centrum) is het aandeel LCC-bezoekers veel kleiner (respectievelijk 24, 20, 14, 13 en 13 procent).

De middelste kolom met percentages toont per deelgemeente het aandeel bewoners dat een LCC in de eigen deelgemeente heeft bezocht. Van de bewoners van Prins Alexander heeft bijvoorbeeld 22 procent Gebouw Zevenkamp en/of De Romeynshof bezocht.

De rechter kolom met percentages toont per deelgemeente het aandeel bewoners dat één of meer LCC's in andere deelgemeenten heeft bezocht. Van de bewoners van Hoek van Holland heeft bijvoorbeeld 5 procent een LCC anders dan Gebouw de Hoekstee bezocht.

Ten opzichte van 2009 laat het totale bezoek aan LCC's per deelgemeente een wisselend beeld zien. Zo is het bezoek van bewoners uit Hoek van Holland, Feijenoord, IJsselmonde, Prins Alexander, Noord en Pernis gestegen. In Hoogvliet en Kralingen-Crooswijk is het juist

gedaald. Het beëindigen van De Tamboer als LCC verklaart de daling in Kralingen-Crooswijk. In de andere deelgemeenten is het bezoek aan LCC's nagenoeg gelijk gebleven. Bijna drie procent van de Rotterdammers brengt wel een bezoek aan LCC's maar bezoekt geen voorstellingen of cultureel erfgoed (zoals besproken in de hoofdstukken 2 en 3).

Tabel 7.3 *Percentage Rotterdammers dat Lokale Cultuurcentra heeft bezocht, naar deelgemeente waar men woont, 2009 en 2011*

Deelgemeente	Aandeel bewoners dat een LCC heeft bezocht		Aandeel bewoners dat het LCC in de eigen deelgemeente heeft bezocht			Aandeel bewoners dat LCC in een andere deelgemeente heeft bezocht	
	2009	2011	2009	2011		2009	2011
Hoek van Holland	60	66	57	65	Gebouw de Hoekstee	7	5
Feijenoord	28	34	17	25	Gebouw 't Klooster	15	15
Charlois	31	31	22	23	Gebouw De Larenkamp	14	17
IJsselmonde	23	30	11	19	LCC Lombardijen	16	16
Hillegersb./Schiebr.	30	30	22	24	Gebouw de Castagnet	14	9
Prins Alexander	18	27	14	22	Geb. Zevenkamp/ De Romeijnshof*	8	11
Noord	21	27	11	12	Wijktheater 't Kapelletje	13	21
Pernis	17	24	0	0	<i>Geen eigen LCC</i>	17	24
Delfshaven	21	21	11	14	LCC Delfshaven	13	12
Hoogvliet	29	20	23	16	Gebouw De Zevensprong	9	7
Rozenburg	-	20	-	0	<i>Geen eigen LCC</i>	-	20
Kralingen-Crooswijk	23	14	23	0	<i>Geen eigen LCC (in 2009 Gebouw De Tamboer)</i>	12	14
Overschie	12	13	0	0	<i>Geen eigen LCC</i>	12	13
Rotterdam Centrum	9	13	0	0	<i>Geen eigen LCC</i>	9	13
Rotterdam	23	26	16**	21***	-	12	14

*) In 2009 ging het om Gebouw Zevenkamp en De Kristal **) Exclusief bewoners van deelgemeenten zonder eigen LCC (Pernis, Overschie en Rotterdam Centrum) ***) Exclusief bewoners van deelgemeenten zonder eigen LCC (Pernis, Rozenburg, Kralingen-Crooswijk, Overschie en Rotterdam Centrum)

7.2 Bezoek aan voorstellingen per deelgemeente

De volgende tabel toont *per deelgemeente* het percentage bezoekers van culturele voorstellingen en het gemiddelde aantal bezoeken per bezoeker in 2011. Het aandeel bezoekers van voorstellingen inclusief film is het grootst in vijf deelgemeenten op de noordoever Rotterdam Centrum, Hillegersberg-Schiebroek, Noord, Kralingen-Crooswijk en Prins Alexander, en het kleinst in de zuidelijke deelgemeenten Pernis (lage respons), Charlois, Feijenoord en in de noordelijke deelgemeenten Overschie en Hoek van Holland. In 2009 en 2007 was het beeld grofweg hetzelfde. De lichte toename van het aandeel Rotterdammers dat voorstellingen bezoekt (van 80 procent in 2009 tot 82 procent in 2011) is het duidelijkst zichtbaar in Rotterdam Centrum (87 procent in 2009, 93 procent in 2011), Hillegersberg-Schiebroek (84 versus 90 procent), Noord (83 versus 88 procent) en Prins Alexander (82 versus 87 procent). Deze deelgemeenten scoorden dus ook voorheen al hoog in percentage bezoekers. In Hoek van Holland (84 versus 69 procent), Pernis (77 versus 67 procent) en Overschie (83 versus 75 procent) kennen een sterke daling van het percentage bezoekers. De bezoekfrequentie van bezoekers is net als in 2009 het grootst in Rotterdam Centrum en de drie aangrenzende deelgemeenten Delfshaven, Noord en Kralingen-Crooswijk.

Tabel 7.4 Voorstellingenbezoek per deelgemeente, 2011

	percentage bezoekers			gemiddeld aantal bezoeken per bezoeker		
	film	voorstellingen excl. film	voorstellingen incl. film	film	voorstellingen excl. film	voorstellingen incl. film
Rotterdam Centrum	76	89	93	6,9	12,1	17,2
Hillegersberg-Schiebroek	73	82	90	5,8	9,1	13
Noord	74	81	88	6	10,3	14,4
Kralingen-Crooswijk	72	80	87	6,7	8,9	13,6
Prins Alexander	67	69	87	5,8	5,6	8,9
Delfshaven	69	67	80	5,9	10,9	14,2
IJsselmonde	63	71	79	5	5,7	9,1
Hoogvliet	59	62	79	6,5	6,9	10,2
Rozenburg	54	58	79	6,4	4,3	7,5
Overschie	52	68	75	4,3	5,6	8,1
Feijenoord	59	57	75	6,4	6,9	10,3
Charlois	57	61	74	6,6	6,8	10,6
Hoek van Holland	45	54	69	4	4,4	6,1
Pernis	53	57	67	2,5	5	6,2
Rotterdam	65	70	82	6,0	8,0	11,6

7.3 Bezoek aan cultureel erfgoed per deelgemeente

Hieronder is te zien dat bezoekers van cultureel erfgoed sterk vertegenwoordigd zijn in Rotterdam Centrum en de deelgemeenten Noord en Kralingen-Crooswijk. In de zes zuidelijke deelgemeenten en Hoek van Holland is het aandeel bezoekers het kleinst. De bezoekfrequentie van bezoekers is het hoogst in Delfshaven, Rotterdam Centrum, Noord en Kralingen-Crooswijk en laag in Rozenburg, Hoogvliet en IJsselmonde.

Tabel 7.5 Cultureel erfgoedbezoek in procenten van de inwoners per deelgemeente, 2011

	percentage bezoekers	gemiddeld aantal bezoeken per bezoeker
Rotterdam Centrum	80	9,6
Noord	70	8,7
Kralingen-Crooswijk	69	9,3
Hillegersberg-Schiebroek	66	7,9
Prins Alexander	58	6,5
Delfshaven	55	11,2
Overschie	51	7,6
Feijenoord	49	6,9
IJsselmonde	46	5,1
Hoek van Holland	46	8,1
Charlois	44	6,4
Hoogvliet	41	5,0
Pernis	40	5,9
Rozenburg	38	4,5
Rotterdam	56	7,9

7.4 Bezoek aan festivals per deelgemeente

Het aandeel bezoekers van festivals verschilt sterk per deelgemeente. In Hoek van Holland en Rozenburg is het percentage klein (24 en 34 procent). In Rotterdam Centrum is het percentage met 81 procent het grootst. Behalve in Rotterdam Centrum is het aandeel bezoekers bovengemiddeld in de deelgemeenten *rondom* Rotterdam Centrum: Delfshaven, Noord, Kralingen-Crooswijk. Ook in 2007 en 2009 was het aandeel festivalbezoekers het grootst in deze deelgemeenten. Bij sommige festivals zijn duidelijke verschillen zichtbaar in het aandeel bezoekers per deelgemeente. Bijvoorbeeld, Dunya Festival is door 29 procent van de bewoners van Delfshaven en Charlois bezocht en slechts door 11 procent van de bewoners van Prins Alexander. Het Festival Wereld van Witte de With is vooral populair in Rotterdam Centrum en wordt nauwelijks bezocht door bewoners van Pernis, Rozenburg en Hoek van Holland.

Tabel 7.6 Festivalbezoek in procenten van de inwoners per deelgemeente, 2011

	Rotterdam Centrum	Delfshaven	Overschie	Noord	Hillegersberg-Schiebroek	Kralingen-Crooswijk	Feijenoord	IJsselmonde	Pernis*	Prins Alexander	Charlois	Hoogvliet	Hoek van Holland	Rozenburg*	Rotterdam
International Film Festival R'dam	24	28	8	30	15	24	10	4	0	8	6	1	0	0	14
Dunya Festival	24	29	17	27	17	20	24	20	0	11	29	12	4	0	20
De Parade	29	19	19	24	18	21	10	5	0	8	11	5	3	2	14
Pleinbioscoop	20	12	6	14	10	13	9	4	5	5	6	3	0	4	9
24 uur cultuur	11	7	4	9	4	4	1	1	0	1	3	1	1	11*	4
Wereldhavendagen	44	32	27	27	23	29	36	40	26	28	29	29	14	19	31
Zomercarnaval	39	34	25	27	18	28	26	28	26	23	32	19	7	2	27
Museumnacht	15	8	1	14	8	15	6	3	0	4	3	1	1	0	7
Motel Mozaïque	5	3	1	6	4	5	2	0	0	1	1	0	0	0	2
Gergiev Festival	5	5	2	4	10	9	3	1	0	1	1	1	1	0	4
Keuze R'damse Schouwburg	3	4	1	5	3	3	1	0	0	1	4	0	0	0	2
Festival Wereld Witte de With	36	13	8	31	21	20	10	4	0	7	5	5	1	0	13
Circusstad Festival	2	3	1	1	4	1	4	2	0	0	1	1	0	0	2
Metropolis Festival	6	5	4	6	6	7	9	7	0	3	9	2	0	0	6
Dag van de Romantische Muziek	11	9	4	13	8	14	4	4	5	8	6	4	3	2	8
Poetry International Festival	4	6	2	4	2	5	5	0	0	1	1	1	0	0	3
Operadagen Rotterdam	5	5	2	5	4	2	2	1	0	2	3	0	1	2	3
North Sea Jazz Festival	15	10	6	12	12	9	8	7	0	9	6	5	3	4	9
North Sea Round Town	7	8	4	5	6	4	3	3	0	2	2	1	1	0	4
Musica Republica	3	2	8	3	1	1	0	0	0	2	1	1	1	0	2
Cameretten	2	1	1	1	1	1	0	0	0	2	3	0	0	0	1
ZomerZondagen	14	15	7	17	4	12	7	8	0	4	12	2	3	4	9
Totaal	81	75	60	75	69	74	69	62	43	54	66	45	24	34	65

* Door de lage respons zijn de gegevens voor de deelgemeenten Pernis en Rozenburg in deze tabel indicatief.

7.5 Zelf kunstzinnig bezig zijn per deelgemeente

Het aandeel bewoners dat zelf kunstzinnige activiteiten beoefent, verschilt sterker per deelgemeente dan in 2009. In Kralingen-Crooswijk, Rotterdam Centrum, en Hilligersberg-Schiebroek is het percentage beoefenaars het grootst (respectievelijk 52, 51 en 50 procent). In Feijenoord, Pernis en Hoek van Holland is het percentage het kleinst (45 procent). Vergeleken met 2009 is in veel deelgemeenten het aandeel beoefenaars afgenomen. De daling wordt in de meeste deelgemeenten veroorzaakt door de daling van de beoefening in fotografie/ film/video. Deze activiteit scoorde in de vorige meeting dan ook erg hoog. Dj'en wordt veel beoefend in Rotterdam Centrum. Delfshaven en Charlois hebben veel bewoners die een 'ander soort dans' beoefenen. In Kralingen-Crooswijk is het aandeel beoefenaars van muziek maken op de computer groot.

Tabel 7.7 Zelf kunstzinnig bezig zijn in procenten van inwoners per deelgemeente, 2011

	Rotterdam Centrum	Delfshaven	Overschie	Noord	Hilligersberg-Schiebroek	Kralingen-Crooswijk	Feijenoord	IJsselmonde	Pernis	Prins Alexander	Charlois	Hoogvliet	Hoek van Holland	Rozenburg	Rotterdam
Tekenen, schilderen, grafisch werk	25	18	16	18	23	22	16	13	10	11	23	9	10	6	17
Graffiti	1	1	1	0	1	2	2	2	0	2	1	1	1	0	1
Websites ontwerpen	7	9	6	6	6	8	5	10	0	6	7	3	6	2	7
Dj'en	13	8	4	5	4	6	2	8	10	6	6	4	4	0	6
Beeldh., boetseren, pottenb., sieraden	7	5	3	5	1	2	3	2	0	2	1	2	2	4	3
Fotografie/film/video	3	7	6	3	9	7	2	6	14	4	9	3	4	4	5
Textiel, wandkleden/kleding, weven	18	16	8	10	12	18	12	15	19	9	10	8	9	12	12
Schrijven, poetry slam	5	10	3	9	10	8	7	6	10	7	5	2	6	2	7
Rap	7	11	4	9	8	8	7	6	10	4	7	6	4	2	7
R&B zang	1	1	0	4	4	5	4	1	0	3	6	1	0	4	3
Pop zang	1	1	0	3	2	1	0	4	0	1	2	1	0	0	1
Klassiek zang	4	5	3	5	6	2	1	2	0	3	3	3	2	4	3
Overige zang	3	3	1	4	4	4	2	1	5	3	6	1	1	2	3
Muziekinstrument bespelen	6	8	4	5	8	5	3	7	15	4	7	3	6	8	6
Muziek maken op de computer	12	13	9	12	12	17	8	6	5	9	4	7	6	4	10
Toneel, mime, cabaret kleinkunst	1	4	2	3	5	5	2	5	5	4	4	2	1	2	3
Ballet (klassiek, modern, jazzballet)	1	2	0	2	1	3	0	1	0	2	0	1	1	0	1
Streetdance/breakdance/krumping	7	5	1	4	3	4	2	3	0	3	6	4	1	0	4
Ander soort dans	9	11	4	9	8	8	6	4	5	7	14	8	4	2	8
Totaal	51	47	34	44	50	52	41	42	43	33	45	33	32	25	42

7.6 Rangorde van deelgemeenten naar cultuurdeelname

De volgende tabel geeft per deelgemeente een overzicht van de cultuurdeelname op verschillende terreinen. Onderin de tabel zijn de resultaten van Rotterdam als geheel te zien. De kleuren geven aan waar de cultuurdeelname relatief sterk afwijkt van het Rotterdamse gemiddelde. Is de cultuurdeelname in een deelgemeente minstens 5 procentpunten kleiner dan in Rotterdam als geheel, dan is dit aangegeven met een lichtblauwe kleur. Is de cultuurdeelname minstens 5 procentpunten groter, dan is het cijfer met een donkerblauwe kleur gemarkeerd.

Tabel 7.8 *Percentage Rotterdammers dat aan verschillende vormen van cultuur deelneemt, per deelgemeente, 2011*

	voorstellingen excl. film	filmvoorstellingen	cultureel erfgoed	festivals	Beoefenen kunst- zinnige activiteiten	LCC's	Bibliotheek
Rotterdam Centrum	89	76	80	81	51	13	38
Delfshaven	67	69	55	75	47	21	43
Overschie	68	52	51	60	34	13	31
Noord	81	74	70	75	44	27	37
Hillegersberg-Schiebroek	82	73	66	69	50	30	35
Kralingen-Crooswijk	80	72	69	74	52	14	37
Feijenoord	57	59	49	69	41	34	37
IJsselmonde	71	63	46	62	42	30	32
Pernis	57	53	40	43	43	24	17
Prins Alexander	69	67	58	54	33	27	39
Charlois	61	57	44	66	45	31	25
Hoogvliet	62	59	41	45	33	20	30
Hoek van Holland	54	45	46	24	32	66	32
Rozenburg	58	54	38	34	25	20	29
Rotterdam	70	65	56	65	42	26	35

Zoals we al in eerdere paragrafen zagen, zijn er tussen de deelgemeenten aanzienlijke verschillen op het gebied van cultuurdeelname. Verschillen tussen deelgemeenten zijn net als in 2009 het grootst op het gebied van festival- en LCC-bezoek. Het aandeel festivalbezoekers is in Rotterdam Centrum veel groter dan in Hoek van Holland. Bij LCC-bezoek is precies het omgekeerde het geval. Verschillen tussen de deelgemeenten zijn net als in 2009 het kleinst bij het beoefenen van kunstzinnige activiteiten.

In IJsselmonde en Delfshaven is de cultuurdeelname op alle terreinen ongeveer gemiddeld voor Rotterdam. In Rotterdam Centrum en de deelgemeenten Kralingen-Crooswijk, Hillegersberg-Schiebroek en Noord is de cultuurdeelname op verschillende gebieden bovengemiddeld. Daar bezoeken bijvoorbeeld relatief veel inwoners cultureel erfgoed. In Hoogvliet, Rozenburg, Overschie, Hoek van Holland en Pernis is de cultuurdeelname op verschillende gebieden (waaronder bezoek aan cultureel erfgoed) benedengemiddeld. In de overige deelgemeenten is de cultuurdeelname op sommige punten boven- en op andere punten benedengemiddeld.

In de volgende tabel zijn de deelgemeenten per vorm van cultuurdeelname gerangschikt van de deelgemeente met het grootste percentage deelnemers/beoefenaars (nr. 1) tot de deelgemeente met het laagste percentage (nr. 14).

Tabel 7.9 Rangorde deelgemeenten naar verschillende vormen van cultuurdeelname, 2011

	voorstellingen excl. film	film	cultureel erfgoed	festivals	beoefenen kunstzinnige activiteiten	LCC's	Bibliotheek
1	R'dam Centrum	R'dam Centrum	R'dam Centrum	R'dam Centrum	Kral.-Crooswijk	Hoek v. Holland	Delfshaven
2	Hill.-Schiebr.	Noord	Noord	Noord	R'dam Centrum	Feijenoord	Prins Alexander
3	Noord	Hill.-Schiebr.	Kral.-Crooswijk	Delfshaven	Hill.-Schiebr.	Charlois	R'dam Centrum
4	Kral.-Crooswijk	Kral.-Crooswijk	Hill.-Schiebr.	Kral.-Crooswijk	Delfshaven	Hill.-Schiebr.	Noord
5	IJsselmonde	Delfshaven	Prins Alexander	Hill.-Schiebr.	Charlois	IJsselmonde	Kral. Crooswijk
6	Prins Alexander	Prins Alexander	Delfshaven	Feijenoord	Noord	Noord	Feijenoord
7	Overschie	IJsselmonde	Overschie	Charlois	Pernis	Prins Alexander	Hill.-Schiebr.
8	Delfshaven	Hoogvliet	Feijenoord	IJsselmonde	IJsselmonde	Pernis	IJsselmonde
9	Hoogvliet	Feijenoord	IJsselmonde	Overschie	Feijenoord	Delfshaven	Hoek v. Holland
10	Charlois	Charlois	Hoek v. Holland	Prins Alexander	Overschie	Hoogvliet	Overschie
11	Rozenburg	Rozenburg	Charlois	Hoogvliet	Prins Alexander	Rozenburg	Hoogvliet
12	Feijenoord	Pernis	Hoogvliet	Pernis	Hoogvliet	Kral.-Crooswijk	Rozenburg
13	Pernis	Overschie	Pernis	Rozenburg	Hoek v. Holland	R'dam Centrum	Charlois
14	Hoek v. Holland	Hoek v. Holland	Rozenburg	Hoek v. Holland	Rozenburg	Overschie	Pernis

8 Verklaringen voor cultuurdeelname en onderlinge samenhang

8.1 Cultuurdeelname en de sociale index: samenhang?

De sociale index is ontwikkeld om te bepalen hoe een buurt er in sociaal opzicht voor staat⁴. Dit instrument geeft op wijk- of buurtniveau inzicht in vier hoofdaspecten, die worden aangeduid met de termen capaciteiten, leefomgeving, meedoen en sociale binding. De index is gebaseerd op verschillende bronnen, waaronder ook een bewonersenquête. De informatie is dus deels harde, objectieve informatie en deels subjectief. Een van de subjectieve onderdelen van de sociale index is het onderwerp *cultuurdeelname*. Hierover wordt niet afzonderlijk gerapporteerd, maar dit maakt deel uit van het aspect *sociale en culturele activiteiten* binnen het hoofdaspect *meedoen*.⁵

De index en de afzonderlijke hoofdaspecten kunnen niet op persoonsniveau worden berekend, maar hebben altijd betrekking op een buurt of deelgemeente. In het kader van deze rapportage is de sociale index gekoppeld aan de VTO-uitkomsten. De exacte relatie tussen de sociale index en de uitkomsten van dit cultuurdeelname-onderzoek zou in vervolgonderzoek kunnen worden vastgesteld. Voor elke respondent in dit onderzoek is bepaald wat de *buurtscore* is van de buurt waar de respondent woont, op de sociale index en op de vier hoofdaspecten daarin. Die scores zijn gelabeld met de termen: zeer zwak, probleem, kwetsbaar, voldoende sterk en sterk.

In de volgende tabel is te zien hoe de scores op de sociale index samenhangen met de mate waarin bewoners van de betreffende buurten deelnemen aan cultuur. De uitkomsten moeten dus gelezen worden als: "Rotterdammers die wonen in een buurt met *deze* score op de sociale index, doen gemiddeld genomen *zoveel* aan cultuurdeelname".

Twee zaken vallen op bij deze tabel. De eerste is: hoe hoger de score op de sociale index, des te meer doet men aan cultuur. De tweede is dat juist het omgekeerde geldt voor het bezoeken van lokale cultuurcentra. Voor Rotterdammers die in buurten wonen die als "sterk" scoren, gaat dit niet op. Voor de andere scores geldt: Rotterdammers die wonen in een buurt die slecht scoort op de sociale index, doen over het algemeen minder aan cultuur. Maar zij bezoeken juist wel de lokale cultuurcentra meer dan de andere Rotterdammers. Bij het bezoek aan voorstellingen (exclusief film) en aan cultureel erfgoed is een duidelijke samenhang te zien met de scores op de sociale index. Bij filmbezoek geldt dat niet voor alle aspecten van de sociale index. Bij het bezoek aan festivals is geen sprake van een duidelijke samenhang met de sociale index. Het aspect *sociale binding* laat zelfs een "omgekeerde samenhang" zien: hoe slechter de buurtscore op dit punt, des te meer bezoekt men festivals. Het omgekeerde geldt voor het bezoek aan voorstellingen excl. film: hoe hoger de score op *capaciteiten*, des te groter de kans dat men naar voorstellingen gaat. Het bezoek aan lokale cultuurcentra, ten slotte, werd al genoemd als opvallende uitkomst. De sociale index als geheel, maar ook de vier deelaspecten,

⁴ Voor meer informatie over de sociale index kan men terecht op de digitale *gebruikerstoel*, die voorzien is van een uitgebreide toelichting en onderzoeksverantwoording. Zie: www.cos.nl/sigt

⁵ De handleiding bij de sociale index vermeldt: In de Enquête Sociale Index is gevraagd hoe vaak mensen culturele (bezoek theatervoorstelling, concert, cultureel festival en/of museum) of creatieve activiteiten (maken van muziek, schilderen of andere creatieve hobby's) ondernemen. Het percentage mensen dat minstens een keer in de maand een culturele of creatieve activiteit onderneemt is berekend. Een hoger percentage leidt tot een hogere score voor deze indicator en voor het thema 'sociale en culturele activiteiten'.

hebben alle de samenhang: hoe *lager* deze scores, des te meer bezoekt men de lokale cultuurcentra. Buurten met de score 'sterk' vormen ook hierop een uitzondering.

Tabel 8.1 Enkele vormen van cultuurdeelname naar score op de sociale index en op diverse onderdelen van de sociale index, in procenten*

	Bezoek aan voorstellingen excl. film	Bezoek aan film	Bezoek aan cultureel erfgoed	Bezoek aan festivals	Zelf kunstzinnig actief	Bezoek aan Lokale Cultuurcentra
<i>Sociale Index totaalscore</i>						
probleem	57	60	42	65	43	31
kwetsbaar	72	67	58	72	45	26
voldoende sterk	77	67	63	63	42	20
sterk	70	63	62	47	36	32
<i>Capaciteiten</i>						
zeer zwak	53	61	43	59	39	33
probleem	66	62	50	71	46	27
kwetsbaar	72	70	57	64	41	26
voldoende sterk	76	64	60	63	38	22
sterk	77	69	70	62	44	24
<i>Leefomgeving</i>						
probleem	50	59	40	63	38	33
kwetsbaar	69	65	54	71	47	23
voldoende sterk	75	67	59	67	41	25
sterk	72	64	63	56	41	29
<i>Meedoen</i>						
Probleem	53	53	39	60	44	37
Kwetsbaar	67	64	51	67	43	25
voldoende sterk	77	70	65	69	44	23
Sterk	71	63	64	47	36	33
<i>Sociale binding</i>						
zeer zwak	50	54	40	69	46	27
Probleem	72	70	60	73	49	23
Kwetsbaar	72	65	56	68	43	28
voldoende sterk	69	62	53	56	37	22
Sterk	64	60	56	37	33	39
Totaal alle Rotterdammers	70	65	56	65	42	26

*De scores voor Rozenburg zijn in deze analyse niet meegenomen, omdat er identiek berekende scores zijn voor de sociale index.

Het feit dat de buurten die op de index het label 'sterk' krijgen, steeds een uitzondering vormen op het gevonden verband, wordt wellicht verklaard doordat die een groot deel van die buurten nogal ver van de stad liggen. Ook geeft het extreem hoge LCC-bezoek in Hoek van Holland wellicht een vertekend beeld.

Wanneer in de analyse van deze de samenhang de excentrische buurten (Hoek van Holland, Pernis en Hoogvliet) worden weggelaten, komt een aantal zaken naar voren (tabel 7.2). Ten eerste blijkt dat de samenhang tussen de sociale indexscore en het bezoek aan lokale cultuurcentra duidelijk naar voren komt. In de buurten die als 'sterk' scoren is het bezoek aan LCC laag (13 procent). Bij het bezoek aan voorstellingen, film, cultureel erfgoed en festivals is het omgekeerde zichtbaar: dat stijgt naarmate de index sterker scoort. De score voor het zelf kunstzinnig actief zijn blijft hetzelfde.

Tabel 8.2 Enkele vormen van cultuurdeelname naar score op de sociale index uitgezonderd de excentrisch gelegen buurten en op diverse onderdelen van de sociale index, in procenten*

	Bezoek aan voorstellingen excl. film	Bezoek aan film	Bezoek aan cultureel erfgoed	Bezoek aan festivals	Zelf kunstzinnig actief	Bezoek aan Lokale Cultuurcentra
<i>Sociale Index totaalscore</i>						
probleem	57	60	42	65	43	31
kwetsbaar	72	67	58	73	46	26
voldoende sterk	80	69	68	67	44	20
sterk	81	74	76	60	37	13

* excl. Hoek van Holland, Pernis en Hoogvliet

8.2 Afstand als drempel en nabijheid als stimulans voor cultuurdeelname

Er wordt wel gesproken over het dichterbij de mensen brengen van cultuur. Dat *dichtbij* kan in overdrachtelijke zin opgevat worden, maar het kan ook een kwestie zijn van (kilo)meters of reistijd. Op verschillende beleidsterreinen wordt gewerkt volgens *gebiedsgericht werken*. Ook verschillende initiatieven in de culturele sector vallen daaronder, bijvoorbeeld initiatieven om in de wijken van Rotterdam muziek-, dans- en theatervoorstellingen te laten plaatsvinden. De Lokale Cultuurcentra (LCC's) zijn een vorm van gebiedsgericht werken in de culturele sector.

In hoeverre is de fysieke afstand tot culturele voorzieningen een belemmering om deel te nemen aan cultuur? En andersom is het misschien wel een betere vraag: in hoeverre is nabijheid een stimulans? Komen in een bepaald theater of museum nu meer mensen die daar dichtbij wonen? Wanneer we kijken naar de afstand die iemand moet overbruggen om een theater of museum te bereiken, dan blijkt wel degelijk dat daar een bepaalde invloed van uit gaat. Wanneer de reistijd korter is, is men meer geneigd om de voorziening te bezoeken dan wanneer die reistijd langer is. Hetzelfde geldt voor de *afstand* over de weg, maar statistisch is het verband met *reistijd* iets sterker.

In de volgende tabel wordt voor een groot aantal culturele voorzieningen aangegeven in welke mate Rotterdammers deze bezoeken, uitgesplitst naar de hemelsbrede afstand tussen het woonadres en de betreffende voorziening. Uit de tabel blijkt dat bijna zonder uitzondering een langere afstand tussen de eigen woning en een voorziening samengaat met minder bezoek aan de voorziening. Hierop zijn twee uitzonderingen. De Rotterdammers die dichtbij het Nieuwe Luxortheater en het Maritiem Museum wonen, bezoeken deze niet vaker dan de Rotterdammers die er wat verder vandaan wonen.

Er is een aantal andere voorzieningen waarvoor het genoemde verband niet zo sterk is. Voor het al dan niet bezoeken van bijvoorbeeld een popconcert Ahoy maakt het niet zoveel uit of men daar nu wel of niet in de buurt woont. Dit geldt ook voor het Oude Luxor Theater. Voor veel musea is een duidelijk verschil te zien tussen het bezoek van Rotterdammers die daar redelijk dichtbij wonen en Rotterdammers die een stuk verder moeten reizen om er te komen.

In 2007 is een analyse gedaan op basis van reistijd en het bezoek aan culturele instellingen. Om praktische redenen is er voor deze rapportage gekozen om een analyse te doen aan de

hand van de afstand tot de culturele instellingen. Een goede vergelijking tussen de beide jaren is dan ook niet mogelijk. In het algemeen kan echter wel gesteld worden dat het beeld voor beide jaren vergelijkbaar is.

Tabel 8.3 Percentage Rotterdammers dat genoemde culturele instellingen bezoekt, naar hemelsbrede afstand tussen woonadres en voorziening

Naam culturele instelling	Totaal	Minder dan 3 km	3 tot 6 km	Meer dan 6 km
<i>Film:</i>				
Pathé De Kuip	44	63	45	38
Pathé Schouwburgplein	41	55	35	29
Cinerama	18	28	15	4
LantarenVenster	14	17	16	7
<i>Theater:</i>				
Nieuwe Luxor Theater	23	20	24	25
Oude Luxor Theater	13	15	12	11
Rotterdamse Schouwburg	10	18	8	4
Theater Zuidplein	8	11	9	5
Jeugdtheater Hofplein	3	5	3	2
Theater Walhalla	3	4	3	1
Ro Theater	3	4	2	1
Gouvernestraat	2	4	1	0
OT Theater Müllerpier	1	2	1	0
<i>Zalen:</i>				
Ahoy	28	32	26	29
De Doelen	16	22	15	9
Rotown	9	16	6	3
Grounds	1	2	1	0
<i>Musea:</i>				
Boijmans Van Beuningen	17	23	18	8
Kunsthall	12	16	11	6
Witte de With	10	17	8	2
Maritiem Museum	9	8	11	8
Wereldmuseum	8	9	9	5
Schielandshuis	7	11	5	4
Nederlands Fotomuseum	6	8	5	3
Havenmuseum	4	5	5	3
Nederlands Architectuurinstituut	4	8	3	2
Dubbelde Palmboom	3	5	3	3
TENT	3	6	2	0
Villa Zebra	3	4	2	1
Onderwijsmuseum	2	3	2	1

Dezelfde analyse kan ook worden gemaakt voor het al dan niet wonen op dezelfde rivieroever als waar de betreffende culturele voorziening is gevestigd (tabel 7.4). Zo blijkt uit de volgende tabel bijvoorbeeld dat Pathé De Kuip meer door “zuiderlingen” en Pathé Schouwburgplein meer

door “noorderlingen” wordt bezocht. Er gaan overigens meer Rotterdammers vanaf de noordoever naar Pathé De Kuip dan dat er vanaf de Zuidoever naar Pathé Schouwburgplein gaan. Dit was in 2007 ook zo.

Tabel 8.4 Percentage Rotterdammers dat genoemde culturele instellingen bezoekt, naar maasoever waar men woont (Rotterdam Noord of Rotterdam Zuid)

Naam culturele instelling	Totaal	Noord	Zuid
<i>Film:</i>			
Pathé De Kuip	44	38	55
Pathé Schouwburgplein	41	51	24
Cinerama	18	25	7
LantarenVenster	14	20	6
<i>Theater:</i>			
Nieuwe Luxor Theater	23	23	21
Oude Luxor Theater	13	15	10
Rotterdamse Schouwburg	10	14	5
Theater Zuidplein	8	7	11
Jeugdtheater Hofplein	3	4	2
Theater Walhalla	3	3	3
Ro Theater	3	4	1
Gouvernestraat	2	3	1
OT Theater Müllerpier	1	1	0
<i>Zalen:</i>			
Ahoy	28	25	33
De Doelen	16	20	9
Rotown	9	12	3
Grounds	1	1	1
<i>Musea:</i>			
Boijmans Van Beuningen	17	22	9
Kunsthall	12	16	6
Witte de With	10	14	4
Maritiem Museum	9	9	9
Wereldmuseum	8	10	5
Schielandshuis	7	8	5
Nederlands Fotomuseum	6	8	3
Havenmuseum	4	5	4
Nederlands Architectuurinstituut	4	6	2
Dubbelde Palmboom	3	4	2
TENT	3	4	1
Villa Zebra	3	2	4
Onderwijsmuseum	2	2	2

Ook in deze tabel valt het Nieuwe Luxor op: het wordt iets meer bezocht door inwoners van de noordoever dan door inwoners van Rotterdam Zuid, terwijl het net aan de zuidkant van de Nieuwe Maas staat. Afgezien van Theater Zuidplein, dat kennelijk de inwoners van Rotterdam Zuid aanzet tot theaterbezoek, geldt voor het Nieuwe Luxor wel dat het verschil tussen bezoekers van Noord en van Zuid kleiner is dan bij de andere theaters. Het Maritiem Museum valt

ook op met het vergelijkbare aandeel bezoek van bewoners uit Zuid en van Noord (het ligt vlakbij de scheidslijn, rivier de Nieuwe Maas). Hoewel bij de vorige tabel werd geconstateerd dat de afstand kennelijk niet zo veel invloed heeft op het bezoek aan Ahoy, gaan Rotterdammers van Zuid daar relatief meer heen dan Rotterdammers die op de Noordoever wonen.

Over het algemeen geldt dus voor de Rotterdamse culturele voorzieningen het voor de hand liggende verband: hoe dichter iemand bij een bepaalde voorziening woont, des te groter de kans dat die persoon een bezoeker van deze voorziening is.

Wanneer echter andere kenmerken van de Rotterdammers worden betrokken, blijkt de afstand (of reistijd) lang niet alles te verklaren. Een van de meest verklarende persoonskenmerken is iemands opleidingsniveau. Het opleidingsniveau van een Rotterdammer zegt meer over de kans of hij een bepaalde voorziening zal bezoeken dan de afstand tussen zijn of haar woning en die voorziening. Verschillende statistische technieken voor het toetsen op samenhang, zoals univariate en multivariate (partiële) correlatieanalyses, tonen dat aan. Wanneer naast de afstand ook enkele kenmerken als opleidingsniveau, inkomensniveau, leeftijd en de etnische achtergrond van de respondent in de analyse worden betrokken, geldt bij *geen enkele* van de genoemde instellingen dat de afstand het *sterkst* verklarend is (verklarend in statistische zin). Bijna altijd is het opleidingsniveau de meest verklarende variabele, soms de leeftijd en een enkele keer het inkomensniveau of de etnische achtergrond. Dat alles neemt overigens niet weg dat ook de reisafstand wel degelijk *voor een deel verklarend* is voor het al dan niet bezoeken van culturele instellingen.

De analyse naar de afstand tussen woonadres en voorziening is ook gedaan voor de lokale cultuurcentra (LCC) in Rotterdam. De grenzen voor de afstandsklassen zijn hierbij kleiner. Voor alle LCC's geldt dat het bezoek het hoogst ligt onder de Rotterdammers die op minder dan 2 kilometer afstand wonen. Er is daarbij een duidelijk verschil te zien in het bezoek. Gesteld kan worden dat de LCC's bezoekers aantrekken uit het gebied waarvoor het bedoeld is. Alleen voor Gebouw De Zevensprong geldt dat ook bewoners tot 4 kilometer van de voorziening wonen er vrij veel naar toe gaan (wellicht omdat er in *Pernis* geen LCC is).

Tabel 8.5 *Percentage Rotterdammers dat genoemde lokale cultuurcentra bezoekt, naar hemelsbrede afstand tussen woonadres en voorziening*

Naam LCC	Deelgemeente	Aandeel Rotterdammers dat LCC bezoekt	Minder dan 2 km	2 tot 4 km	Meer dan 4 km
Gebouw 't Klooster	Feijenoord	8	22	6	5
Wijktheater 't Kapelletje	Noord	6	22	6	5
Gebouw De Larenkamp	Charlois	6	19	11	3
LCC Lombardijen	IJsselmonde	5	20	7	3
LCC Delfshaven	Delfshaven	5	14	4	3
Gebouw de Castagnet	Hillegersberg-Schiebroek	4	29	6	2
Gebouw de Hoekstee	Hoek van Holland	4	65	0	2
Gebouw Zevenkamp	Prins Alexander	4	23	6	3
Gebouw De Romeijnshof	Prins Alexander	4	19	7	2
Gebouw De Zevensprong	Hoogvliet	4	18	15	3

9 Bezoek aan Rotterdamse bioscopen, theaters, zalen en musea

9.1 Algemeen

Aan de Rotterdammers is gevraagd aan welke Rotterdamse bioscopen, theaters, zalen en musea zij in het afgelopen jaar een bezoek hebben gebracht. De volgende tabel geeft hiervan een overzicht. In 2011 bezocht 82 procent van de Rotterdammers minstens één van de in onderstaande tabel genoemde culturele instellingen voor voorstellingen, optredens of tentoonstellingen. Onderstaande cijfers zeggen overigens niet veel over het totale bezoek aan de culturele instellingen: het gaat hier alleen om bezoek van Rotterdammers en het zegt niets over hoe vaak Rotterdammers er zijn geweest.

Tabel 9.1 *Percentage Rotterdammers dat culturele instellingen in Rotterdam heeft bezocht, 2007 en 2011*

Naam culturele instelling	Aandeel bezoekers	
	2007	2011
Pathé De Kuip	43	44
Pathé Schouwburgplein	36	41
Cinerama	16	18
LantarenVenster	12	14
Nieuwe Luxor Theater	26	23
Oude Luxor Theater	12	13
Rotterdamse Schouwburg	10	10
Theater Zuidplein	9	8
Jeugdtheater Hofplein	5	3
Theater Walhalla	-	3
Ro Theater	2	3
Gouvernestraat	-	2
OT Theater Müllerpier	2	1
Ahoy	30	28
De Doelen	18	16
Rotown	8	9
Grounds	-	1
Boijmans Van Beuningen	16	17
Kunsthall	17	12
Witte de With	-	10
Maritiem Museum	13	9
Wereldmuseum	9	8
Schielandshuis	8	7
Nederlands Fotomuseum	6	6
Havenmuseum	6	4
Nederlands Architectuurinstituut	7	4
Dubbelde Palmboom	5	3
TENT	-	3
Villa Zebra	-	3
Onderwijsmuseum	-	2

Tweederde van de Rotterdammers heeft in 2011 één of meerdere bioscopen in Rotterdam bezocht. De beide Pathébioscopen zijn het meest populair. Verder bezocht in 2011 43 procent één van de *zalen* in Rotterdam, 39 procent bezocht er een *theater* en 35 procent een *museum*.

Het totale bezoek aan culturele instellingen daalt met de leeftijd, maar bezoek aan musea stijgt juist met de leeftijd. Het bezoek aan culturele instellingen stijgt met het opleidingsniveau en met het inkomen.

Tabel 9.2 Percentage Rotterdammers dat culturele instellingen in Rotterdam heeft bezocht, in samenhang met etniciteit, leeftijd, opleiding en inkomen, 2011

	Aandeel bezoekers bioscopen	Aandeel bezoekers theaters	Aandeel bezoekers zalen	Aandeel bezoekers musea	Aandeel bezoekers culturele instellingen totaal
Man	65	36	43	33	80
Vrouw	68	41	43	36	83
13-24 jaar	89	36	45	30	94
25-44 jaar	78	41	46	39	87
45-64 jaar	53	39	40	31	75
65-75 jaar	36	36	36	37	66
Westers	66	44	44	39	83
Niet-westers	68	26	39	25	79
Laag opleidingsniveau	53	28	35	18	72
Midden opleidingsniveau	69	39	42	30	83
Hoog opleidingsniveau	81	52	52	56	91
sociale minima	57	28	37	24	73
minimum tot modaal	65	30	43	30	81
modaal tot 2x modaal	68	41	42	38	83
meer dan 2x modaal	80	55	51	48	92
Alle Rotterdammers	67	39	43	35	82

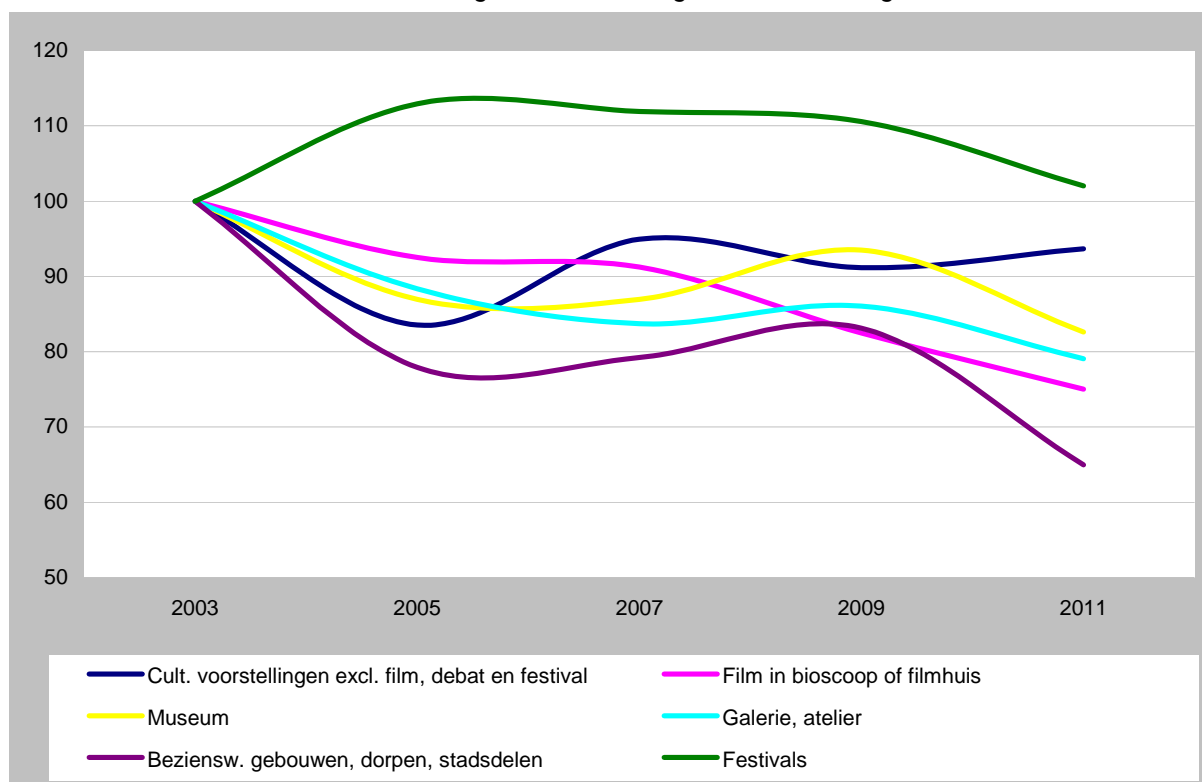
9.2 Analyse aantal bezoeken

Het bezoek aan culturele voorstellingen is in de afgelopen jaren gestegen, het bezoek aan cultureel erfgoed is gelijk gebleven en het bezoek aan festivals is gedaald. De volgende figuur illustreert de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan culturele voorstellingen, cultureel erfgoed en festivals door Rotterdammers sinds 2003. De cijfers zijn geïndexeerd, waardoor de ontwikkeling voor de verschillende bezoeken op dezelfde schaal is weer te geven.

Wat het meest opvalt is de daling van het aantal keer dat Rotterdamse bezoekers een bezoek brengen aan bezienswaardige gebouwen/dorpen/ stadsdelen, film in bioscoop of filmhuis, galeries en musea. De frequentie van het bezoek aan culturele voorstellingen is vrijwel gelijk aan 2003. Alleen het bezoek aan het aantal festivals is gestegen ten opzichte van 2003. Een kanttekening voor de festivals is dat het aantal onderzochte festivals de afgelopen jaren is gestegen. Uit deze figuur kan geconcludeerd kan worden dat het aantal keer dat Rotterdammers een bezoek brengen aan culturele voorstellingen, cultureel erfgoed en festivals tezamen in de afge-

lopen jaren licht gedaald is. Al met kan de algemene trend geconcludeerd worden is *dat de participatie groeit, maar dat het aantal bezoeken vrijwel over de hele linie terugloopt.*

Figuur 9.1 Ontwikkeling (indexcijfer, 2003 = 100) van het aantal keer dat Rotterdamse bezoekers naar culturele voorstellingen, cultureel erfgoed en festivals gaan, 2003-2011

9.3 Bezoeken aan culturele instellingen en cultuurparticipatie

In de volgende tabel staat een overzicht van het aandeel Rotterdammers dat bepaalde culturele instellingen heeft bezocht gecombineerd met actieve cultuurparticipatie. Deze tabel geeft bijvoorbeeld inzicht in het bezoek van Rotterdammers die zelf muziek maken aan het concertgebouw De Doelen.

Vooraf Rotterdammers die toneelspelen hebben in 2011 vaker een bezoek gebracht aan de theaters dan Rotterdammers die niet toneelspelen. Voor bijna alle Rotterdamse theaters geldt dat het bezoek door toneelspelers 5% of hoger ligt dan door Rotterdammers die niet toneelspelen. Rotterdammers die zingen hebben beduidend vaker een bezoek aan de Rotterdamse Schouwburg, Theater Zuidplein, Ahoy, De Doelen en Rotown gebracht dan Rotterdammers die niet zingen. Rotterdammers die een muziekinstrument bespelen komen vaker dan gemiddeld in het Oude Luxor Theater, de Rotterdamse Schouwburg, Ahoy, De Doelen en Rotown. Rotterdamse dansers gaan vaker dan gemiddeld naar Theater Zuidplein, Ahoy en De Doelen.

Tabel 9.3 Percentage Rotterdammers dat culturele instellingen in Rotterdam heeft bezocht, in samenhang cultuurparticipatie, 2011

	zang		muziekinstrument bespelen		dans		toneelspelen		totaal bezoek
	niet	wel	niet	wel	niet	wel	niet	wel	
<i>Theater:</i>									
Nieuwe Luxor Theater	23	22	23	23	23	23	23	34	23
Oude Luxor Theater	13	15	12	19	13	16	13	22	13
Rotterdamse Schouwburg	10	17	10	17	10	13	10	38	11
Theater Zuidplein	7	17	8	10	7	22	8	24	8
Jeugdtheater Hofplein	3	7	3	5	3	5	3	15	3
Theater Walhalla	3	4	3	5	3	4	2	18	3
Ro Theater	2	6	2	5	2	6	2	12	3
Gouvernestraat	2	4	2	3	2	5	2	9	2
OT Theater Müllerpier	1	2	1	2	1	2	1	5	1
<i>Zalen:</i>									
Ahoy	28	37	28	36	27	41	n.v.t.		29
De Doelen	14	34	15	31	15	23			16
Rotown	8	14	8	22	9	13			9
Grounds	1	4	1	4	1	4			1

Rotterdammers die creatief kunstzinnig actief zijn, bezoeken de Rotterdamse musea over het algemeen meer. Het bezoek aan Boijmans Van Beuningen, de Kunsthal, Witte de With, het Maritiem Museum, het Schielandshuis, het Nederlands Fotomuseum en het Nederlands Architectuurinstituut ligt zelfs beduidend hoger.

Tabel 9.4 Percentage Rotterdammers dat musea in Rotterdam heeft bezocht, in samenhang het doen van creatieve activiteiten, 2011

	creatieve activiteiten*		totaal bezoek
	niet	wel	
<i>Musea:</i>			
Boijmans Van Beuningen	12	28	17
Kunsthal	9	19	12
Witte de With	8	15	10
Maritiem Museum	8	14	10
Wereldmuseum	7	12	8
Schielandshuis	5	12	7
Nederlands Fotomuseum	4	11	6
Havenmuseum	3	7	5
Nederlands Architectuurinstituut	3	8	4
Dubbelde Palmboom	2	5	3
TENT	2	5	3
Villa Zebra	2	4	3
Onderwijsmuseum	2	4	2

*Tekenen/schilderen/grafisch werk, graffiti, websites ontwerpen, muziek maken op computer, nieuwe toepassingen, dj'en, beeldhouwen/boetseren/ pottenbakken, sieraden, fotografie/film/video, werken met textiel, wandkleden/kleding maken/ weven, verhalen/gedichten schrijven/poetry slam

Een kanttekening bij de twee voorgaande tabellen: de aangetoonde *samenhang* tussen het al dan niet beoefenen van bepaalde kunstzinnige activiteiten en het bezoek aan diverse instellingen, hoeft nog geen *verklaring* te zijn. Een verklaring kan natuurlijk ook liggen in het feit dat deze groepen soms jonger zijn, hoger opgeleid et cetera.

10 Gebruik van informatie over cultuur

10.1 Algemeen

In 2011 heeft 92 procent van de Rotterdammers zich via één of meer informatiebronnen geïnformeerd over “het wat, waar en wanneer van culturele activiteiten in Rotterdam”.

Tabel 10.1 Percentage Rotterdammers dat gebruik heeft gemaakt van informatiebronnen om zich te informeren over culturele activiteiten in Rotterdam, 2007-2011⁶

	2007	2009	2011
via radio	27	23	19
via televisie	44	35	29
via kabelkrant, teletekst	16	10	8
via huis aan huisbladen zoals Havenloods en Maasstad/Echo*	47	45	36
via het AD / Rotterdams Dagblad	27	24	20
via een landelijk dagblad	13	8	6
via Metro en/of Spits (en dergelijke)	39	33	28
via NL10	13	12	9
via Uitagenda Rotterdam	21	21	17
via DIMI magazine/website (in 2007 is alleen naar het magazine gevraagd)	1	1	-
via Stuit'r**	-	-	0
via brochures, folders, flyers, programmaboekjes van culturele organisaties / activiteiten	37	31	34
via affiches, uithangborden, posters van culturele organisaties / activiteiten	34	35	27
via websites van culturele organisaties / activiteiten	13	16	14
via de website van het Rotterdams Uitburo, www.Rotterdamsuitburo.nl	5	7	5
via de website www.rotterdam.info	8	7	7
via de website van Rotterdam Festivals, www.rotterdamfestivals.nl**	-	-	8
via sociale netwerken (Hyves, Facebook, Twitter, LinkedIn, etc.)	-	11	21
via andere websites	19	11	16
via een digitale nieuwsbrief van het Rotterdams Uitburo (Uitmail)	2	3	2
via een bezoek aan het Rotterdams Uitburo in de Centrale Bibliotheek	3	3	-
via een bezoek aan de Rotterdam Store (VVV) op de Coolsingel	1	2	1
via vrienden, familie, kennissen of collega's	47	47	46
Anders	1	5	1
Minstens één informatiebron	91	96	92
Minstens één van de informatiebronnen van het Rotterdams Uitburo	25	25	20
Minstens één van de digitale informatiebronnen	31	35	44

* In 2007 en 2009 zijn huis aan huisbladen Havenloods en Maasstad genoemd, in 2011 waren dat Maasstad en Echo.

** in 2007 en 2009 niet naar gevraagd.

⁶ In het rapport van 2007 is een vergelijkbare tabel opgenomen, maar daarin is gepercenteerd over de groep Rotterdammers die minstens één infobron gebruiken (91 procent van de Rotterdammers in 2007) in plaats van over de volledige 100 procent Rotterdammers, zoals in bovenstaande tabel. Daardoor vallen de percentages voor 2007 in bovenstaande tabel wat lager uit dan die in het rapport van 2007.

Een vijfde gebruikte minstens één van de bronnen van het Rotterdams Uitburo: dit aandeel is gedaald ten opzichte van de meting in 2009. Dit is een daling ten opzichte van eerdere jaren, wat vooral komt door minder gebruik van de Uitagenda. 44 procent gebruikte digitale informatiebronnen. Rotterdammers die geen enkele infobron hebben gebruikt (9 procent) zijn voor een relatief groot deel wat oudere, lager opgeleide personen met een lager inkomen.

Veel gebruikte bronnen zijn vrienden/familie/kennissen/collega's, huis aan huisbladen, brochures/folders/flyers/programmaboekjes, televisie, gratis dagbladen als Metro en Spits, affiches/uihangborden/posters, sociale netwerken, het AD/Rotterdams Dagblad, radio en de Uitagenda Rotterdam. Van een aantal bronnen, waaronder huis aan huisbladen televisie en affiches/uihangborden/posters, was het aandeel gebruikers in 2011 duidelijk kleiner dan in 2009. Het gebruik van sociale netwerken (als Hyves, Facebook, Twitter, LinkedIn) als informatie bron is in 2011 bijna verdubbeld ten opzichte van 2009: van 11 naar 21 procent. Opvallend is dat het gebruik van de Uitagenda Rotterdam relatief sterk is gedaald.

In 2009 gebruikten Rotterdammers die zich over culturele activiteiten informeerden gemiddeld 3,9 bronnen. Dat is vergelijkbaar met 2009 (4,0 bronnen), maar lager dan in 2007 (4,6).

10.2 Naar achtergrondkenmerken

De volgende tabel toont voor verschillende groepen Rotterdammers in hoeverre zij de eerder genoemde informatiebronnen gebruiken om zich te informeren over culturele activiteiten in Rotterdam. De tien informatiebronnen met de meeste gebruikers zijn afzonderlijk genoemd.

Tussen mannen en vrouwen zijn de verschillen klein. Vrouwen komen wat vaker dan mannen aan informatie via vrienden vrienden/familie/kennissen/collega's. Jongeren maken meer gebruik van sociale netwerken, televisie, vrienden/familie/kennissen/collega's, brochures/folders/flyers/programmaboekjes. Jongeren scoren ook hoog op de totaalstelling van digitale informatiebronnen. Ouderen gebruiken meer de huis aan huisbladen en het AD/Rotterdams Dagblad. Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond maken relatief veel gebruik van televisie en Metro/Spits en relatief weinig gebruik van onder andere de bronnen van Rotterdam Festivals/Uitburo en de huis aan huisbladen.

Veel informatiebronnen worden meer door hoger dan door lager opgeleiden gebruikt en meer door mensen met een hoog dan met een laag inkomen. Dit geldt echter niet voor televisie, huis aan huisbladen en radio.

Een klein deel van de Rotterdammers (acht procent) zegt überhaupt geen informatiebronnen te raadplegen omdat men geen interesse heeft in culturele activiteiten in Rotterdam. Dat aandeel ligt duidelijk hoger (tien procent of meer) onder ouderen, lager opgeleiden en Rotterdammers met een lager inkomen.

In de volgende tabel is dit op te maken uit de op twee na laatste kolom, waar juist het omgekeerde wordt weergegeven, namelijk het aandeel dat minstens één informatiebron gebruikt. Onder de hoogste inkomens en de hoogst opgeleide Rotterdammers gebruikt bijna honderd procent wel een of meer van deze informatiebronnen en is dus bijna niemand die geen interesse heeft in culturele activiteiten in Rotterdam.

Rotterdammers in de leeftijd van 25 tot en met 44 jaar, hoger opgeleiden en Rotterdammers met een hoog inkomen raadplegen vaker de informatiebronnen van het Rotterdams Uitburo. Ook vrouwen en westerse Rotterdammers maken wat vaker gebruik van deze bronnen dan mannen en niet-westerse Rotterdammers.

Tabel 10.2 Percentage Rotterdammers dat gebruik heeft gemaakt van veel gebruikte informatiebronnen om zich te informeren over culturele activiteiten, in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, opleiding en inkomen, 2011

	Vrienden, familie, kennissen of collega's	huis aan huisbladen	brochures, folders, flyers, programmaboekjes	televisie	Metro en/of Spits (en dergelijke)	affiches, uithangborden, posters	via sociale netwerken (nyves, Facebook, etc.)	AD / Rotterdams Dagblad	radio	Uitagenda Rotterdam	Minstens een infobron	Minstens een bron van het Rotterdams Uitburo	Minstens een digitale informatiebron
Alle Rotterdammers	46	36	34	29	28	27	21	20	19	17	92	20	44
mannen	39	37	31	28	27	25	19	23	18	16	91	18	45
vrouwen	51	36	36	30	28	28	23	18	19	18	93	22	42
13-24 jaar	59	14	41	45	30	29	47	18	20	12	92	13	57
25-44 jaar	51	33	35	25	28	33	27	14	16	22	96	26	58
45-64 jaar	38	47	30	27	28	22	7	23	20	16	89	17	29
65-75 jaar	30	55	27	24	25	15	0	39	21	15	86	17	13
westers	45	39	33	25	25	29	20	23	17	20	93	22	43
niet-westers	48	29	34	41	35	22	25	14	21	12	90	14	44
Laag opleidingsniveau	38	40	26	38	31	17	13	20	22	9	85	10	27
Midden opleidingsniveau	46	37	35	31	33	26	27	23	21	17	92	19	47
Hoog opleidingsniveau	54	33	41	18	21	38	25	19	12	26	99	30	58
sociale minima	44	27	34	38	30	21	24	12	19	9	87	12	39
minimum tot modaal	42	44	31	30	36	22	18	20	22	20	92	22	36
modaal tot 2x modaal	47	41	34	26	26	30	22	24	18	20	92	22	45
meer dan 2x modaal	51	34	38	22	21	34	20	24	18	22	97	25	54

10.3 Naar cultuurbezoek

De volgende tabel geeft inzicht in de samenhang tussen gebruik van informatie over cultuur in Rotterdam en cultuurbezoek in Rotterdam. Er zijn drie groepen Rotterdammers onderscheiden: personen die in 2011 geen, één tot vijf en zes of meer cultuurbezoeken in Rotterdam hebben afgelegd. Het aantal cultuurbezoeken in Rotterdam is gedefinieerd als de som van het aantal bezoeken aan culturele voorstellingen in Rotterdam in 2011 (zie hoofdstuk 2) en het aantal bezoeken aan cultureel erfgoed in Rotterdam in 2011 (zie hoofdstuk 3). De tabel toont per groep het aandeel personen dat de eerder genoemde informatiebronnen gebruikt. De tien informatiebronnen met de meeste gebruikers zijn apart uitgelicht.

Uit de tabel volgt een logische conclusie: het aandeel personen dat gebruik maakt van informatie over cultuur in Rotterdam is het grootst (99 procent) onder Rotterdammers die in 2011 zes of meer cultuurbezoeken in Rotterdam hebben afgelegd en het kleinst (71 procent) onder Rotterdammers die in dat jaar geen cultuurbezoeken in Rotterdam hebben afgelegd. De conclusie gaat ook op voor de meeste uitgelichte informatiebronnen. Alleen AD/Rotterdams Dagblad werd niet het meest gebruikt door de meest frequente cultuurbezoekers, maar door Rotterdammers die in 2011 één tot vijf cultuurbezoeken in Rotterdam hebben afgelegd. De informatiebronnen die door het Rotterdams Uitburo worden verzorgd, (waaronder vooral de Uitagenda Rotterdam) worden duidelijk meer door de “heavy users” gebruikt. Maar zij gebruiken, zoals gezegd, bijna alle informatiebronnen meer dan de anderen.

Tabel 10.3 Percentage Rotterdammers dat gebruik heeft gemaakt van informatiebronnen om zich te informeren over culturele activiteiten, naar mate van cultuurdeelname, 2011

	Vrienden, familie, kennissen of collega's	huis aan huisbladen	brochures, folders, flyers, programmaboekjes	televisie	Metro en/of Spits (en dergelijke)	affiches, uithangborden, posters	via sociale netwerken (hyves, Facebook, etc.)	AD / Rotterdams Dagblad	radio	Uitagenda Rotterdam	Minstens een infobron	Minstens een bron van het Rotterdams Uitburo	Minstens een van de digitale informatiebronnen
Alle Rotterdammers	46	36	34	29	28	27	21	20	19	17	92	20	44
0 cultuurbezoeken	20	32	14	24	20	10	6	16	13	3	71	4	17
1-5 cultuurbezoeken	45	37	25	32	29	18	17	23	18	11	93	12	36
6+ cultuurbezoeken	56	38	48	30	30	40	31	21	21	28	99	32	60

De volgende tabel geeft inzicht in de samenhang tussen het gebruik van informatie over cultuur in Rotterdam en het bezoek aan voorstellingen, festivals en cultureel erfgoed door Rotterdammers. Een logische conclusie is dat het aandeel gebruikers van informatie over cultuur in Rotterdam hoger ligt onder bezoekers aan voorstellingen, festivals en erfgoed dan onder alle Rotterdammers.

Verder blijkt uit deze tabel: Rotterdamse bezoekers aan voorstellingen, festivals en erfgoed maken het meest gebruik van informatie via vrienden/familie/kennissen/collega's, brochures/folders/flyers en huis aan huisbladen. Bezoekers aan erfgoed maken vaker dan de andere type bezoekers gebruik van de informatiebronnen van het Rotterdams Uitburo. Het gebruik van digitale informatiebronnen is onder de verschillende type bezoekers vrijwel gelijk.

Tabel 10.4 Gebruik van informatiebronnen door Rotterdamse bezoekers aan voorstellingen, festivals en cultureel erfgoed, 2011

	Voorstelling- bezoekers	Festivalbe- zoekers	Erfgoedbe- zoekers	Alle Rotter- dammers
via radio	19	21	20	19
via televisie	31	32	30	29
via kabelkrant, teletekst	9	10	9	8
via huis aan huisbladen zoals Havenloods en Maastad/Echo	37	40	40	36
via het AD / Rotterdams Dagblad	21	22	24	20
via een landelijk dagblad	7	7	11	6
via Metro en/of Spits (en dergelijke)	30	31	30	28
via NL10	12	14	16	9
via Uitagenda Rotterdam	21	23	27	17
via Stuit'r	0	0	0	0
via brochures, folders, flyers, progr.boekjes van cult. org./ activiteiten	39	39	46	34
via affiches, uithangborden, posters van culturele org./ activiteiten	32	32	38	27
via websites van culturele organisaties / activiteiten	18	18	23	14
website van het Rotterdams Uitburo, www.Rotterdamsuitburo.nl	6	7	9	5
via de website www.rotterdam.info	8	9	9	7
via de website van Rotterdam Festivals, www.rotterdamfestivals.nl	9	11	11	8
via sociale netwerken (Hyves, Facebook, Twitter, LinkedIn, etc.)	26	25	24	21
via andere websites	19	18	19	16
via een digitale nieuwsbrief van het Rotterdams Uitburo (Uitmail)	2	3	3	2
via een bezoek aan de Rotterdam Store (VVV) op de Coolingsingel	2	2	2	1
via vrienden, familie, kennissen of collega's	53	53	53	46
anders	1	1	2	1
Minstens één informatiebron	97	98	99	92
Minstens één informatiebron van het Rotterdams Uitburo	24	27	31	20
Minstens één van de digitale informatiebronnen	52	51	53	44

10.4 Naar wel of niet zelf kunstzinnig actief zijn

De volgende tabel toont het gebruik van informatiebronnen onder de groep Rotterdammers die wel kunstzinnig actief is en onder de groep Rotterdammers die dat niet is. Bij de eerste groep gaat het om de 42 procent Rotterdammers die één of meer kunstzinnige activiteiten beoefenen. Het gaat hier dus om het zelf actief beoefenen van kunstzinnige activiteiten, zoals besproken in hoofdstuk zes van dit rapport.

Een leesvoorbeeld: de tabel laat bijvoorbeeld zien dat 24 procent van de kunstzinnig actieve en 13 procent van de overige Rotterdammers zich informeert via de Uitagenda Rotterdam.

Kunstzinnig actieven maken van veel informatiebronnen duidelijk meer gebruik dan niet kunstzinnig actieven. Alleen radio, kabelkrant/teletekst, huis aan huisbladen, het AD/Rotterdams Dagblad en de website www.rotterdam.info worden in beide groepen door (ongeveer) hetzelfde aandeel personen gebruikt.

Tabel 10.5 Gebruik van informatiebronnen door kunstzinnige actieve Rotterdammers en niet kunstzinnig actieve Rotterdammers, 2011

	Kunstzinnig actieve Rotter- dammers	Niet kunstzinnig actieve Rotter- dammers	Alle Rotter- dammers
via radio	19	18	19
via televisie	33	27	29
via kabelkrant, teletekst	8	9	8
via huis aan huisbladen zoals Havenloods en Maastad/Echo	37	36	36
via het AD / Rotterdams Dagblad	20	21	20
via een landelijk dagblad	8	5	6
via Metro en/of Spits (en dergelijke)	30	26	28
via NL10	15	5	9
via Uitagenda Rotterdam	24	13	17
via Stuit'r	0	0	0
via brochures, folders, flyers, programmaboekjes etc.	40	30	34
via affiches, uithangborden, posters etc.	33	24	27
via websites van culturele organisaties / activiteiten	22	10	14
via de website van het Rotterdams Uitburo	7	4	5
via de website www. rotterdam.info	8	6	7
via de website van Rotterdam Festivals, www.rotterdamfestivals.nl	11	6	8
via sociale netwerken (Hyves, Facebook, Twitter, LinkedIn, etc.)**	29	17	21
via andere websites	20	13	16
via een digitale nieuwsbrief van het Rotterdams Uitburo	3	1	2
via een bezoek aan de Rotterdam Store (VVV) op de Coolingsingel	2	1	1
via vrienden, familie, kennissen of collega's	57	39	46
anders	2	1	1
Minstens één informatiebron	97	89	92
Minstens één van het Rotterdam Uitburo	27	15	20
Minstens één van de digitale informatiebronnen	56	37	44

11 Mediagebruik

11.1 Televisie en radio

Bijna elke Rotterdammer kijkt wel eens televisie. Drie procent kijkt niet, één procent geeft geen antwoord en eveneens één procent kijkt gemiddeld minder dan een half uur per dag. In de afgelopen jaren is er weinig verandering te bespeuren. Het gemiddelde aantal TV-kijkuren is het afgelopen jaar licht gedaald (wellicht door de komst van web-TV), maar ligt al jaren rond de drie uur per dag.

Tabel 11.1 Percentage Rotterdammers dat televisie kijkt

	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011
minder dan ½ uur per dag	1	1	0	1	1	1	1	1
½ tot en met 1 uur per dag	16	17	15	16	19	19	21	21
1 t/m 2 uur per dag	28	27	28	28	29	30	27	29
2 t/m 3 uur per dag	18	19	22	20	20	20	19	21
3 t/m 4 uur per dag	17	16	16	15	14	13	13	11
meer dan 4 uur per dag	15	16	15	15	14	14	14	13
kijkt wel eens	95	96	96	96	97	96	95	96
kijkt helemaal niet	3	3	1	2	2	3	4	3
geen antwoord	2	1	3	2	1	1	2	1
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
aantal uren per dag (gemiddelde van kijkers)	3,0	3,0	3,1	2,9	2,8	2,9	2,9	2,7

Het aandeel Rotterdammers dat wel eens naar de regionale zender TV Rijnmond kijkt, is de afgelopen jaren wel aan verandering onderhevig: tussen 2001 en 2009 daalde het enorm. In 2011 lijkt het aandeel zich te stabiliseren: 35 procent van de Rotterdammers kijkt wel eens naar RTV Rijnmond, in 2009 was dat 33 procent.

Tabel 11.2 Percentage Rotterdammers dat naar TV Rijnmond kijkt

	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011
minder dan ½ uur per dag	11	13	14	13	12	10	6	8
½ tot en met 1 uur per dag	27	37	39	34	34	28	24	23
1 t/m 2 uur per dag	2	2	3	3	3	2	2	2
Meer dan 2 uur per dag	1	1	1	1	1	1	1	1
kijkt wel eens	42	53	57	51	51	42	33	35
kijkt helemaal niet	46	46	41	46	47	56	65	65
geen antwoord	12	1	2	3	2	1	2	1
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
aantal uren per dag (gemiddelde van kijkers)	0,8	0,7	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	0,9

Niettemin is er ook een procentje van de Rotterdamse bevolking dat meer dan twee uur per dag naar deze zender kijkt. De tijd die kijkers naar TV Rijnmond kijken ligt al jaren rond een uur per dag.

In 2011 is de Rotterdammers voor het eerst gevraagd hoeveel uur zij per week naar Rotterdamse zenders zoals DNMAC/ETV en Rotterdam TV kijken. 19 procent van de Rotterdammers kijkt wel eens naar deze zenders. De Rotterdammers die naar deze zenders kijken, doen dat gemiddeld bijna een half uur per week.

Tabel 11.3 Percentage Rotterdammers dat Rotterdamse zenders kijkt

	2011
minder dan ½ uur per week	16
½ tot en met 1 uur per week	2
1 t/m 2 uur per week	1
Meer dan 2 uur per week	1
kijkt wel eens	19
kijkt helemaal niet	80
geen antwoord	1
totaal	100
aantal uren per week (gemiddelde van kijkers)	0,4

Bijna alle Rotterdammers kijken wel eens tv. Vrouwen en ouderen doen dat gemiddeld wat vaker. Mannen kijken juist vaker dan gemiddeld naar TV Rijnmond, net als ouderen, niet-westerse Rotterdammers, Rotterdammers met een laag opleidingsniveau en een laag inkomen. *Rotterdamse* TV-zenders worden meer bekeken door niet-westerse Rotterdammers en Rotterdammers met een laag opleidingsniveau en een laag inkomen.

Tabel 11.4 Percentage Rotterdammers dat tv kijkt, naar achtergrondkenmerken, 2011

	TV kijken totaal	TV Rijnmond	Rotterdamse TV-zenders
alle Rotterdammers	96	35	19
mannen	95	39	19
vrouwen	97	31	19
13-24 jaar	91	19	18
25-44 jaar	96	27	20
45-64 jaar	97	44	19
65-75 jaar	98	56	16
westers	96	32	12
niet-westers	96	40	38
laag opleidingsniveau	97	48	27
midden opleidingsniveau	97	35	20
hoog opleidingsniveau	93	19	10
sociale minima	95	42	32
minimum tot modaal	96	41	19
modaal tot 2x modaal	97	33	15
meer dan 2x modaal	96	23	10

Ten opzichte van 2009 is het kijkgedrag naar TV Rijnmond van verschillende groepen Rotterdammers vrijwel hetzelfde gebleven. Het aandeel niet-westerse Rotterdammers dat TV Rijnmond kijkt is net als het aandeel ouderen en Rotterdammers met een minimum tot modaal inkomen licht gestegen. Het aandeel jongeren dat naar TV Rijnmond kijkt is licht gedaald.

Wat opvalt in tabel 11.4 is dat TV-Rijnmond veel oudere kijkers trekt, terwijl de kijkers van Rotterdamse tv-zenders uit alle leeftijdsgroepen bestaan. Rotterdamse TV-zenders trekken relatief veel niet-westerse kijkers. De andere achtergrondkenmerken laten deze verschillen niet zien. Van de Rotterdammers die naar TV Rijnmond kijken, kijkt 40 procent naar lokale TV. Andersom kijken 74 procent van de Rotterdammers die wel eens naar lokale TV-zenders kijken ook naar TV Rijnmond.

Zeven op de tien Rotterdammers luistert wel eens naar de radio. Ruim een kwart luistert wel eens naar een lokale of regionale zender (een vrij bonte verzameling waartoe onder andere Radio Rijnmond, Megastad FM, buurtzenders en Radio Stanvaste behoren). 20 procent luistert wel eens naar Radio Rijnmond. Gemiddeld luisteren de radioluisteraars 3,5 uur per dag. Luisteraars naar Radio Rijnmond doen dat gemiddeld twee uur per dag.

11 procent luistert wel eens naar Rotterdamse zenders (zie tabel 11.6). Luisteraars van Rotterdamse zenders luisteren gemiddeld 2,9 uur per week.

Tabel 11.5 Percentage Rotterdammers dat naar de radio luistert, 2011

	radio luisteren totaal	Radio Rijnmond
hooguit 1 uur per dag	27	12
1 t/m 2 uur per dag	12	3
2 t/m 5 uur per dag	14	3
meer dan 5 uur per dag	17	2
luistert wel eens	70	20
luistert niet	25	75
geen antwoord	4	4
totaal	100	100
<i>aantal uren per dag (gemiddelde van luisteraars)</i>	3,5	2,0

Tabel 11.6 Percentage Rotterdammers dat naar Rotterdamse radiozenders luistert, 2011

	Rotterdamse zenders
hooguit 1 uur per week	6
1 t/m 2 uur per week	2
2 t/m 5 uur per week	1
meer dan 5 uur per week	2
luistert wel eens	11
luistert niet	85
geen antwoord	4
totaal	100
<i>aantal uren per week (gemiddelde van luisteraars)</i>	2,9

Onder de radioluisteraars bevinden zich relatief veel ouderen. Het aandeel jongeren, personen met niet-westerse achtergrond en sociale minima dat naar de radio luistert is relatief klein. Wellicht deze groepen ook op andere manier naar bijvoorbeeld muziek luisteren, bijvoorbeeld via podcasting of webradio. Ook Radio Rijnmond trekt relatief meer ouderen dan jongeren. Radio Rijnmond trekt daarnaast relatief weinig hoger opgeleiden. De Rotterdamse radiozenders trekken relatief veel jongeren, personen van niet-westerse afkomst, lager opgeleiden en sociale minima.

Tabel 11.7 Percentage Rotterdammers dat radio luistert, naar achtergrondkenmerken, 2011

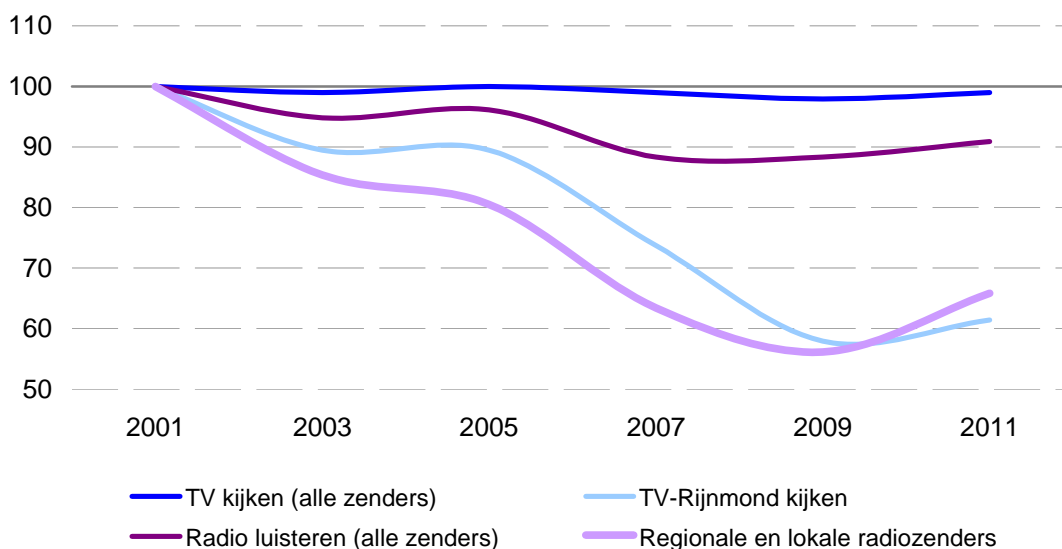
	radio luisteren totaal	Radio Rijnmond	Rotterdamse radiozenders
alle Rotterdammers	70	20	11
mannen	71	23	12
vrouwen	69	17	10
13-24 jaar	56	8	13
25-44 jaar	72	12	13
45-64 jaar	75	29	9
65-75 jaar	76	40	7
westers	78	21	7
niet-westers	53	18	20
Laag opleidingsniveau	67	27	14
Midden opleidingsniveau	74	23	11
Hoog opleidingsniveau	72	11	7
sociale minima	54	20	15
minimum tot modaal	71	23	11
modaal tot 2x modaal	80	24	11
meer dan 2x modaal	80	15	8

Wat opvalt uit tabel 11.6 is dat Radio Rijnmond veel oudere luisteraars trekt, terwijl de luisteraars van Rotterdamse radiozenders meer jongere luisteraars hebben. Rotterdamse radiozenders trekken relatief veel niet-westerse luisteraars (zij zijn relatief jong). De andere achtergrondkenmerken laten deze verschillen niet zien.

Van de Rotterdammers die naar Radio Rijnmond luisteren, luistert 27 procent naar lokale radio. Andersom luistert 50 procent van de Rotterdammers die wel eens naar lokale radiozenders luisteren ook naar Radio Rijnmond.

De volgende figuur illustreert de ontwikkeling van het kijk- en luistergedrag van de Rotterdammers sinds 2001. De cijfers zijn geïndexeerd, waardoor de ontwikkeling voor de verschillende media op dezelfde schaal is weer te geven. Wat het meest opvalt is de daling van het aandeel kijkers/luisteraars naar lokale en regionale zenders. In 2011 is dit aandeel kijkers/luisteraars naar deze zenders echter gestegen. Het aandeel TV kijkers is de afgelopen jaren nauwelijks veranderd, maar het aandeel kijkers naar TV Rijnmond is duidelijk gedaald. Het aandeel radio-luisteraars iets hoger dan in 2009.

Figuur 11.1 Ontwikkeling (indexcijfer, 2001 = 100) van het aandeel Rotterdammers dat kijkt of luistert naar televisie en radio (totaal en lokaal/regionaal)

Van de Rotterdammers die naar TV Rijnmond kijken, luistert 42 procent naar Radio Rijnmond. 73 procent van de luisteraars van Radio Rijnmond kijkt ook naar TV Rijnmond. Deze verhoudingen liggen lager voor lokale tv- en radiozenders. Van de Rotterdammers die wel eens naar de lokale tv kijken, luistert 32 procent naar lokale radiozenders. 54 procent van de Rotterdammers die naar lokale radiozenders luisteren, kijkt ook naar lokale tv-zenders. Niet-westersen scoren iets hoger bij het *kijken* naar TV-Rijnmond en iets lager bij het *luisteren* naar Radio Rijnmond.

De volgende tabel laat het gebruik van internet zien onder kijkers en luisteraars van regionale en lokale televisie en radio. Over het algemeen maken deze kijkers en luisteraars wat minder gebruik van internet dan de andere Rotterdammers. Onder de kijkers naar TV Rijnmond en de luisteraars van Radio Rijnmond is het gebruik van internet het laagst, maar altijd nog zo'n 85%. Een verklaring is dat deze kijkers/luisteraars bestaan uit relatief veel senioren.

Tabel 11.8 Gebruik van internet onder regionale en lokale kijkers en luisteraars, 2011

	Gebruikt internet	
	ja	nee
Kijkt TV Rijnmond	85	15
Kijkt lokale TV	88	12
Luistert Radio Rijnmond	84	16
Luistert lokale radio	89	11
Alle Rotterdammers	91	9

11.2 Computergebruik

Bijna tweederde van de Rotterdammers maakt wel eens gebruik van een computer voor creatieve hobby's. 42 procent gebruikt de computer voor studie of opleiding en 28 procent voor club/vereniging/vrijwilligerswerk. Het aantal uur dat de computer voor creatieve hobby's wordt gebruikt is het grootst.

Tabel 11.9 Aantal uren dat Rotterdammers gebruik maken van de computer voor verschillende privé doeleinden, in %, 2011

Computergebruik	Creatieve hobby's	Studie of opleiding	Club/vereniging/ vrijwilligerswerk
Nooit	37	58	72
0 - 1 uur per dag	29	19	20
1 - 3 uur per dag	27	15	7
3 - 6 uur per dag	6	5	1
Meer dan 6 uur per dag	2	2	0

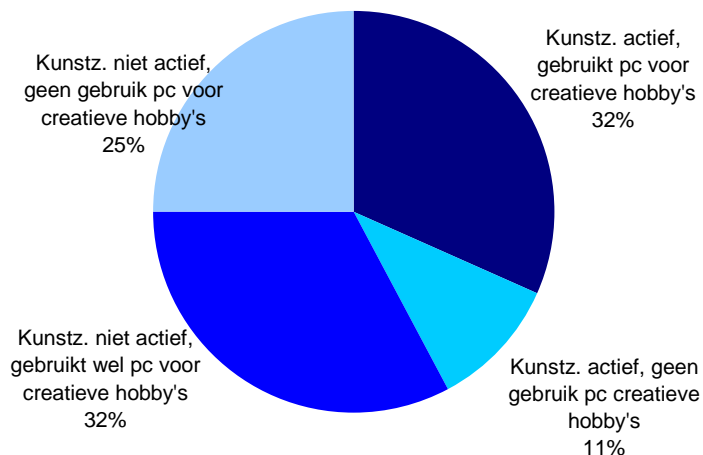
Het merendeel van de Rotterdammers dat een computer gebruikt voor de hierboven genoemde privé doeleinden gebruikt hierbij internet. Internetgebruik is het grootst onder Rotterdammers die een computer gebruiken voor studie of opleiding: 95 procent.

Tabel 11.10 Aandeel gebruikers van internet onder de Rotterdammers die wel eens gebruik maken van de computer voor verschillende privé doeleinden, in %, 2011

Internetgebruik	Creatieve hobby's	Studie of opleiding	Club/vereniging/ vrijwilligerswerk
Ja	92	95	89
Nee	8	5	11

Uit de volgende figuur blijkt dat een derde van de Rotterdammers aangeeft zowel zelf kunstzinnig actief te zijn als een computer te gebruiken voor creatieve hobby's. Een even grote groep Rotterdammers is kunstzinnig niet actief, maar maakt wel gebruik van een computer voor creatieve hobby's. Eén op de tien Rotterdammers is kunstzinnig actief en gebruikt geen computer voor creatieve hobby's. Tot slot geeft een kwart van de Rotterdammers aan zowel kunstzinnig niet actief te zijn, als geen gebruik te maken van een computer voor creatieve hobby's. Het doen van creatieve hobby's is dus niet één op één gelijk aan kunstzinnig actief zijn. Bijna tweederde van de Rotterdammers maakt gebruik van de computer voor creatieve hobby's of kunstzinnige activiteiten.

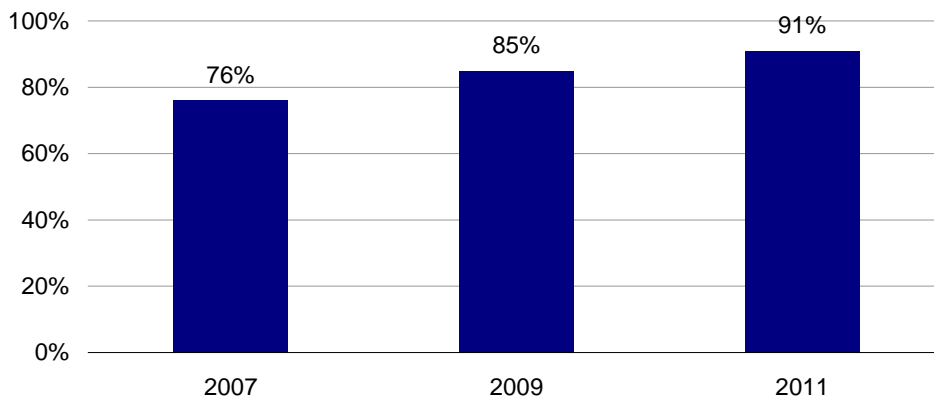
Figuur 11.2 Zelf kunstzinnig actief zijn gecombineerd met het gebruik van een computer voor creatieve hobby's

11.3 Het gebruik van internet

Ruim negen op de tien Rotterdammers geeft aan thuis wel eens iets te doen op internet. De groei van het internetgebruik zet ook in 2011 door.

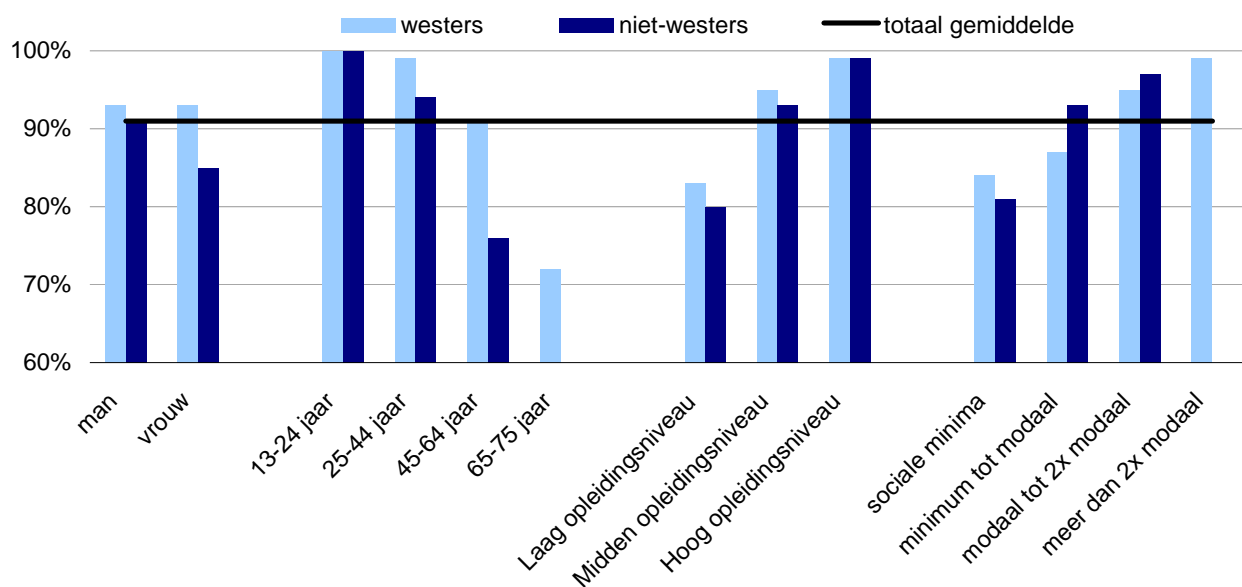
Figuur 11.3 Internetgebruik Rotterdammers, 2007-2011*

*In 2011 is opbouw van de vragen gewijzigd ten opzichte van eerdere jaren. Hierdoor kan het aandeel internetgebruikers hooguit 2 procentpunten hoger uitvallen dan wanneer dit niet was gedaan.

Het zijn vooral 65 tot 75-jarigen die geen gebruik maken van internet. Het gebruik van internet onder niet-westerse vrouwen, niet-westerse Rotterdammers van 45 tot 64 jaar en Rotterdammers met een zeer laag inkomen ligt beduidend lager dan gemiddeld. Rotterdammers tot 24 jaar doen thuis allemaal wel iets op internet. Dat geldt ook voor de hoger opgeleiden en de Rotterdammers met een hoog inkomen. Deze verschillen tussen de doelgroepen zijn vergelijkbaar met 2009.

Figuur 11.4 Percentage Rotterdammers dat internet gebruikt in samenhang met etniciteit, geslacht, leeftijd, opleiding en inkomen, 2011

81 procent van de Rotterdammers checkt wel eens zijn e-mail via internet of zoekt gericht informatie op internet. Daarnaast zijn bankieren via internet, het bijhouden of bekijken van netwerksites, het lezen/volgen van nieuwsberichten of nieuwsgroepen, teleshoppen en funsurfen veel voorkomende activiteiten op internet. Het aandeel Rotterdammers dat deze activiteiten op internet thuis wel eens doet is ten opzichte van 2009 gestegen. Vooral het bijhouden of bekijken van netwerksites, het lezen/volgen van nieuwsberichten of nieuwsgroepen en teleshoppen zijn sterk gestegen als activiteit op het internet.

Het internetgedrag van jongeren wijkt af van dat van andere leeftijdsgroepen. Zo houden jongeren zich vaker dan gemiddeld bezig met het bijhouden van netwerksites, funsurfen, downloaden van muziek of films en online gaming en juist minder met internetbankieren.

Tabel 11.11 Wat Rotterdammers thuis wel eens doen op internet (in procenten), 2011*

	Totaal 2009	Totaal 2011	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar
Ik doe nooit iets met internet	15	9	0	3	13	34
e-mail	75	81	87	90	75	57
gericht informatie zoeken op internet	74	81	80	90	79	53
bankieren via internet	63	71	61	85	69	45
bijhouden of bekijken van netwerksites als MSN, Hyves, Facebook, LinkedIn etc.	40	57	86	72	36	10
lezen/volgen van nieuwsberichten of nieuwsgroepen	37	52	51	62	46	30
teleshoppen (aankopen via internet)	35	49	46	61	43	23
funsurfen / surfen voor het plezier	35	43	61	54	28	12
downloaden van muziek of film	23	29	56	35	15	6
online gaming / spelletjes	18	22	35	21	18	14
downloaden van software	17	20	28	24	14	11
hobby's beoefenen (ontwerpen, films maken, muziek maken etc.)	-	17	25	21	11	11
lezen of bijhouden van een internetforum	-	16	21	21	10	4
reageren op weblog van anderen of op nieuwsgroep etc.	4	7	8	8	5	3
bijhouden van een weblog	3	5	8	6	4	1

* Opgemerkt moet wel worden dat in 2009 werd gevraagd welke dingen de respondenten thuis wel eens op internet doen. In 2011 is gevraagd welke dingen ze wel eens *privé* doen.

In 2011 gebruikten de Rotterdammers het internet gemiddeld voor 6,0 van de hiervoor genoemde mogelijkheden. Dat was in 2009 nog gemiddeld 5,3. Rotterdammers gebruiken het internet in 2011 dus voor meer verschillende dingen. Wanneer de extra optie 'hobby's beoefenen' wordt uitgesloten blijft een stijging in activiteiten op internet zichtbaar⁷: Rotterdammers geven dan aan dat zij het internet gemiddeld voor 5,8 dingen gebruiken⁸.

De Rotterdammers die wel eens internet gebruiken, doen dat vrijwel allemaal thuis (zie de volgende tabel). Maar ook op andere plekken gebruiken ze internet. Ouderen gebruiken vooral thuis internet, terwijl jongeren het zowel thuis als op school veel gebruiken. Jongeren maken ook vaker dan gemiddeld gebruik van internet in de bibliotheek. Rotterdammers in de leeftijd van 25 tot 64 jaar maken zowel thuis als op het werk gebruik van internet. Hoger opgeleiden maken vaker gebruik van internet op de verschillende plekken dan lager opgeleiden. Ook onder westerse Rotterdammers en hogere inkomensgroepen is het internetgebruik groter.

⁷Ze konden overigens dit jaar de opties hobby's beoefenen en lezen of bijhouden van een internetforum extra aankruisen en de optie chatten/chatboxen niet meer aankruisen.

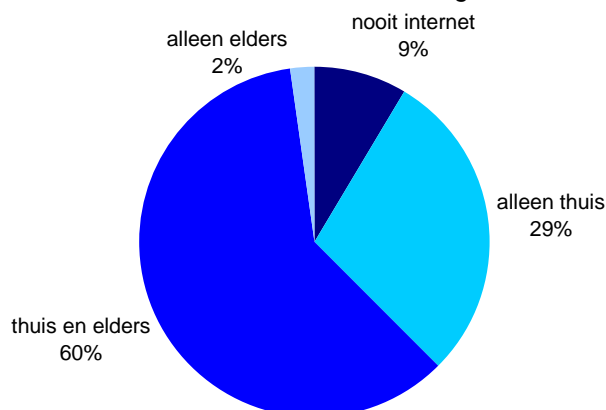
⁸Opgemerkt moet wel worden dat in 2009 werd gevraagd welke dingen de respondenten *thuis* wel eens op internet doen. In 2011 is gevraagd welke dingen ze wel eens *privé* doen.

Tabel 11.12 De plaats waar Rotterdammers wel eens internet gebruiken, in %, 2011

	Ik gebruik nooit internet	Thuis	Op het werk	Op school / opleiding	In de bibliotheek	In een internetcafé	Ergens anders
Totaal	9	89	42	19	6	6	15
Mannen	8	90	45	18	6	6	17
Vrouwen	10	88	40	19	6	6	14
13-24 jaar	0	99	23	72	16	9	18
25-44 jaar	3	95	64	10	6	7	20
45-64 jaar	13	84	41	4	3	3	10
65-75 jaar	33	65	2	0	2	2	8
Laag opleidingsniveau	18	79	17	20	4	4	10
Midden opleidingsniveau	6	92	40	24	8	5	15
Hoog opleidingsniveau	1	98	72	12	7	8	21
sociaal minimum	17	78	13	32	11	7	13
minimum tot modaal	11	85	30	16	8	6	12
modaal tot 2x modaal	5	94	54	10	3	4	17
meer dan 2x modaal	1	99	73	15	4	6	20
westers	7	91	49	13	4	4	16
niet-westers	12	84	26	32	12	10	14

Zes op de tien Rotterdammers maakt zowel thuis als elders gebruik van internet. Bijna één op de drie Rotterdammers gebruikt internet alleen thuis en slechts 2 procent maakt alleen op andere plekken dan thuis gebruik van internet.

Figuur 11.4 Plaats waar Rotterdammers internet gebruiken thuis en elders, 2011

11.4 Social media en 'voorlopers'

Het rapport *Alle kanalen staan open* (2010) van het Sociaal Cultureel Planbureau deelt de bevolking in in vijf verschillende groepen ('adoptortypen'). Aan de hand van deze groepen beschrijft het SCP de verspreiding van nieuwe technologie. De kleine groep personen die als eersten in het bezit komen van een noviteit worden 'innovators' genoemd, de voorlopers. Vaak zijn dit personen met grote affiniteit voor technologie. De informatie, de gebruikservaringen en het positieve oordeel van deze voorlopers beïnvloedt vervolgens de beslissing van de volgende groep, de 'early adopters'. Deze groep wordt gevolgd door de 'early majority'. De 'late majority' en vooral de 'laggards' zijn relatief laat met het aanschaffen (SCP, 2010). Uit het onderzoek van het SCP komt naar voren dat sekse, leeftijd, opleidingsniveau en sociale klasse een zelfstandig significant effect hebben op het behoren tot het ene of tot het andere adoptertype. Het voorspelt dat mannen eerder aan de voorlopers- dan aan de volgerskant te vinden zijn. Hetzelfde geldt voor jongeren versus ouderen, en hoogopgeleiden versus laagopgeleiden. Personen behorend tot de hoge welstandsklassen hebben ook een significant hogere kans om tot de voorlopers te behoren dan zij die de laagste klasse vormen. De kans om tot de voorlopers te behoren wordt het meest bepaald door leeftijd; meer dan andere kenmerken bepaalt dit wie tot de voorlopers en wie tot de achterblijvers gerekend kan worden.

In deze paragraaf wordt bekeken in hoeverre de Rotterdamse gebruikers van social media overeenkomen met het profiel van de voorlopers. Rotterdammers die hebben aangegeven op internet wel eens één of meer van de volgende activiteiten te doen, worden in dit onderzoek beschouwd als gebruikers van social media:

- lezen of bijhouden van een internetforum;
- bijhouden of bekijken van sociale netwerk sites, zoals MSN, Hyves, Facebook, LinkedIn;
- bijhouden van een weblog;
- reageren op weblog van anderen of op nieuwsgroep etcetera.

Meer dan de helft van de Rotterdammers maakt gebruik van social media (57 procent). Het hoge aandeel gebruikers van social media laat zien dat dit in feite geen nieuwe technologie

meer is, het is al meer gemeengoed geworden. Over het algemeen bestaat de groep voorlopers uit zo'n 2,5 procent van de bevolking (SCP, 2010). Jongeren en hoog opgeleiden maken beduidend vaker dan ouderen en laag opgeleiden gebruik van social media. Ook onder vrouwen, niet-westerse Rotterdammers en Rotterdammers met een hoog inkomen is het gebruik van social media hoger dan gemiddeld.

Dus qua leeftijd en opleiding komt het profiel enigszins overeen, maar voor het geslacht geldt dit niet. Een verklaring hiervoor is dat al zoveel Rotterdammers gebruik maken van social media dat het niet meer echt nieuw te noemen is.

Tabel 11.13 Gebruik van social media, in %, 2011

	2011
Totaal	57
Mannen	56
Vrouwen	62
13-24 jaar	87
25-44 jaar	74
45-64 jaar	40
65-75 jaar	13
Laag opleidingsniveau	48
Midden opleidingsniveau	63
Hoog opleidingsniveau	68
sociaal minimum	57
minimum tot modaal	53
modaal tot 2x modaal	64
meer dan 2x modaal	64
westers	58
niet-westers	62

Rotterdamse gebruikers van social media maken beduidend vaker dan gemiddeld van internet op een smartphone: 59 procent maakt er gebruik van (ten opzichte van 43 procent gemiddeld in Rotterdam). Van de gebruikers van internet op een smartphone maakt 83 procent gebruik van social media (dit ligt voor Rotterdam gemiddeld op 59 procent).

11.5 Het gebruik van internet op een smartphone

Van de Rotterdammers gebruikt 43 procent wel eens internet op een smartphone. Het gebruik onder de verschillende groepen wijkt sterk van elkaar af: zo gebruikt 71 procent van de jongeren het wel eens tegenover 7 procent van de ouderen; net als bij social media is leeftijd hierin erg bepalend. Ook Rotterdammers met een hoge opleiding of een hoger inkomen maken veel vaker gebruik van internet op een smartphone dan andere Rotterdammers.

Tabel 11.14 Gebruik internet op een smartphone, in %, 2011

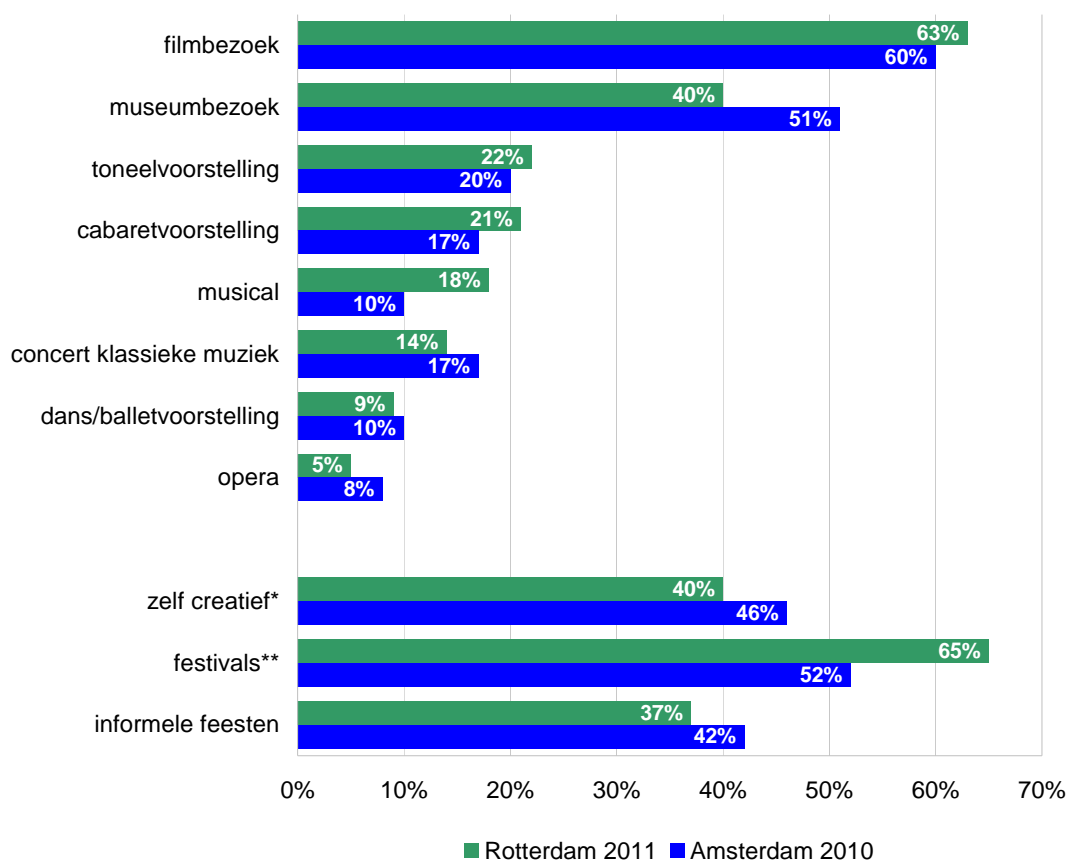
	2011
Totaal	43
Mannen	45
Vrouwen	41
13-24 jaar	71
25-44 jaar	57
45-64 jaar	22
65-75 jaar	7
Laag opleidingsniveau	28
Midden opleidingsniveau	47
Hoog opleidingsniveau	56
sociaal minimum	35
minimum tot modaal	39
modaal tot 2x modaal	40
meer dan 2x modaal	61
westers	42
niet-westers	46

Hoewel ook het smartphone gebruik al niet meer echt als iets nieuws kan worden beschouwd, is hier wel enigszins het profiel van de *voorlopers* in terug te zien (wellicht was dit een aantal jaar geleden een stuk duidelijker en begint het te vervagen).

12 Cultuurparticipatie in Rotterdam, Amsterdam en Den Haag

In 2009 heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau cijfers gepubliceerd over cultuurparticipatie in Nederland op basis van het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (avo) uit 2007. Dit onderzoek heeft in de jaren daarna niet meer plaats gevonden. Een vergelijking van de cultuurparticipatie tussen Rotterdam en Nederland is voor deze rapportage dan ook niet zo relevant. Er is wel recente en vergelijkbare informatie over cultuurparticipatie van de bevolking van Amsterdam en Den Haag. De gemeente Amsterdam heeft in 2010 een onderzoek gedaan onder de bewoners naar de cultuurdeelname⁹. Een aantal resultaten uit het Amsterdamse onderzoek zijn naast de Rotterdamse resultaten te leggen. Hierbij is een selectie gemaakt van respondenten vanaf 18 jaar, omdat dit in het Amsterdamse onderzoek ook is gebeurd.

Figuur 12.1 Cultuurparticipatie door Amsterdammers in 2010 en Rotterdammers in 2011 van 18 jaar en ouder in procenten

* Rotterdammers konden de antwoordcategorie d'ien extra aankruisen

** In Rotterdam konden de respondenten het bezoek aan 23 festivals in de eigen stad aankruisen en in Amsterdam aan 30 festivals.

Volwassen Rotterdammers gaan vaker naar een musical of een cabaretvoorstelling dan Amsterdammers. Amsterdammers gaan juist veel vaker naar het museum. De verschillen tussen het bezoek aan een film, toneelvoorstelling, concert van klassieke muziek, opera en een dans/balletvoorstelling zijn klein en kunnen te maken hebben met de wijze van enquêteren.

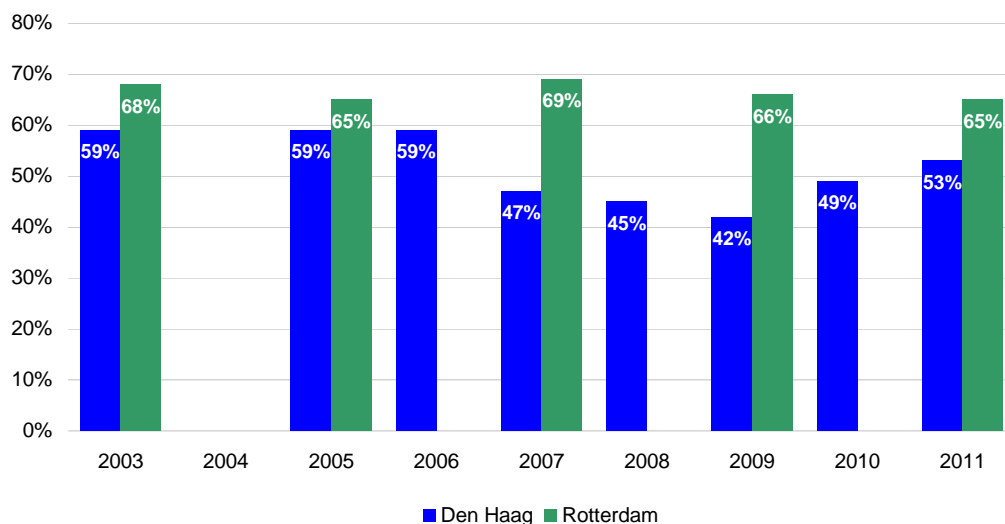
⁹ Kunst- en Cultuurmonitor 2010, Dienst Onderzoek en Statistiek Gemeente Amsterdam, 2010.

Amsterdammers zijn vaker zelf creatief actief dan Rotterdammers en gaan vaker naar informele feesten. Rotterdammers bezoeken juist meer festivals in de eigen stad dan Amsterdammers (terwijl het aantal festivals in Amsterdam hoger ligt).

In een eerdere editie van dit onderzoek werd geconstateerd dat de cultuurdeelname in Rotterdam lager ligt dan in veel andere grote steden. Hoewel dat niet op alle punten blijkt uit de vergelijking met landelijk onderzoek, scoort Rotterdam bijvoorbeeld wel een stuk lager dan Amsterdam. De verklaring ligt hoogstwaarschijnlijk in de bevolkingsopbouw. Vooral het opleidingsniveau speelt een grote rol in de cultuurdeelname¹⁰ en Rotterdammers zijn relatief laag opgeleid. Over het algemeen geldt wel degelijk dat stedelingen meer aan cultuur deelnemen dan niet-stedelingen. Het lage opleidingsniveau van Rotterdammers doet dat effect van die stedelijkheid helemaal teniet.

Een andere grote stad die net als Rotterdam relatief veel laagopgeleiden heeft, is Den Haag. Bestaand onderzoek naar cultuurdeelname van Hagenaars¹¹ is op veel punten niet zo goed vergelijkbaar met het onderhavige Rotterdamse onderzoek, maar op één punt is het dat wel: het festivalbezoek. Ook in Den Haag is aan de inwoners een lijst met festivals voorgelegd met de vraag of men die in het afgelopen jaar heeft bezocht. De uitkomsten van het Haagse en het Rotterdamse onderzoek worden samen weergegeven in de volgende figuur. In de figuur is te zien welk aandeel van de bevolking één of meer festivals heeft bezocht in het jaar voorafgaand aan de enquête. In Rotterdam wordt dit eens per twee jaar gevraagd, waardoor sommige jaren ontbreken. Uit de figuur blijkt dat het aandeel festivalbezoekers in alle weergegeven jaren voor Rotterdam iets hoger ligt dan voor Den Haag. In 2011 konden de Rotterdammers 23 festivals aankruisen die zij bezocht konden hebben, in Den Haag waren dat er 20.

Figuur 12.2 Festivalbezoek (in eigen stad) door Hagenaars en Rotterdammers, in procenten

¹⁰ Zie onder andere:

- (1) *Het Actieplan Cultuurbereik en Cultuurdeelname, een empirische evaluatie op landelijk niveau*, SCP werkdokument 117, Den Haag (juli 2005)
- (2) *Cultuurminnaars en cultuurmijders*, A. van den Broek, J. de Haan en F. Huysmans (2005)
- (3) *Meer en ander publiek? Op zoek naar de effecten van het Actieplan Cultuurbereik 2001-2004*, IVA, T. IJdens, (juni 2005)

¹¹ Stadsenquête Den Haag 2011 Factsheets, Gemeente Den Haag, 2011

Bijlagen

BIJLAGE I ONDERZOEKSOPZET, RESPONS EN REPRESENTATIVITEIT

I.1 Onderzoeksopzet, respons en representativiteit in het kort

- In het Vrijetijdsonderzoek 2011 werd een post- en een internetvragenlijst tegelijkertijd toegepast.
- Uit kostenoverwegingen zijn er geen enquêtes mondeling afgenomen, in voorgaande edities werd dat wel in een relatief klein aantal gevallen gedaan.
- Voor het eerst is de vragenlijst opgesplitst in twee vragenlijsten, die daardoor een stuk korter uitvielen, wat de respons (hoogstwaarschijnlijk) behoorlijk ten goede kwam. De cultuur- en mediavragen zijn opgenomen in vragenlijst A.
- Na het relatief lage responspercentage van het Vrijetijdsonderzoek 2009 is de respons op het VTO 2011 weer in lijn met voorgaande edities. In totaal vulde ruim een op de drie beoogde respondenten de vragenlijst in.
- De representativiteit van de onderzoeksdata ten opzichte van de onderzochte populatie is heel behoorlijk, mede als gevolg van een weging in de data.

I.2 Organisatie van het veldwerk

Begin oktober 2011 ontving een aantal Rotterdammers een brief van burgemeester Aboutaleb met het verzoek om de vragenlijst in te vullen die zij kort daarna zouden ontvangen. Later in de zelfde week ontvingen zij de vragenlijst, met een begeleidend schrijven, opnieuw ondertekend door de burgemeester. Men kon kiezen: de ingevulde vragenlijst per post retourneren of op internet invullen. Door gebruik te maken van persoonlijke inlogcodes werd ervoor gezorgd dat alleen de Rotterdammers die in de steekproef zaten, de vragenlijst op internet konden benaderen en tevens dat iedere respondent de vragenlijst slechts één keer kon invullen. Om de respons te stimuleren, zijn enkele cadeaubonnen verdeeld onder de invullers. Degenen die de niet responderden, kregen na enkele weken opnieuw een brief, dit maal namens het Centrum voor Onderzoek en Statistiek, opnieuw vergezeld van een vragenlijst op papier en een persoonlijke inlogcode. In de loop van november 2011 werd het schriftelijke veldwerk afgesloten en werden de vragenlijsten gescand door een hierin gespecialiseerd bedrijf. De online vragenlijst bleef ondertussen nog wel in te vullen. Deze werd pas op 5 januari 2012 afgesloten.

In vorige edities van het Vrijetijdsonderzoek werden onder Rotterdammers die behoren tot een van de vooraf benoemde groepen niet-westerse allochtonen (Surinamers, Antillianen/Arubanen, Turken, Marokkanen en Kaapverdianen) een klein aantal mondelinge enquêtes gerealiseerd. Uit kostenoverwegingen is dat in de editie 2011 niet meer gedaan. Wel zijn deze groepen iets meer dan anderen in de steekproef opgenomen, zoals in de volgende paragraaf duidelijk wordt.

In de editie 2011 is voor het eerst gekozen om de vragen te verdelen over twee vragenlijsten. Voorheen werden alle vragen aan alle respondenten voorgelegd. In de editie 2011 hoefde iedere respondent ongeveer de helft van alle vragen te beantwoorden. Dit is waarschijnlijk een belangrijke verklaring voor de hogere responsbereidheid, vergeleken met de editie van 2009 (verderop in deze bijlage wordt de respons besproken).

I.3 Steekproef

Op basis van de GBA (Gemeentelijke Basisadministratie) is een steekproef getrokken van Rotterdammers in de leeftijd vanaf 13 tot en met 75 jaar. Daarnaast is op verzoek van een van de opdrachtgevers een extra steekproef getrokken onder Rotterdammers in de leeftijd van 76 jaar en ouder.

Op één kenmerk was de basissteekproef bewust niet aselekt. Er is vooraf gekozen voor bepaalde aantallen *per deelgemeente*. Een aantal opdrachtgevers van het VTO heeft verzocht om een dusdanig aantal respondenten, om te komen tot betrouwbare uitkomsten per deelgemeente. Er is gestreefd naar 200 respondenten per deelgemeente, met uitzondering van de kleine deelgemeenten Pernis en Rozenburg. (Voor het kleine Hoek van Holland is wellicht onterecht deze uitzondering niet gemaakt.) Aangezien in de ene deelgemeente meer mensen wonen dan in de andere is een *gestratificeerde* steekproef getrokken. Dit houdt in dit geval in dat een inwoner van de ene deelgemeente meer kans heeft om een vragenlijst te ontvangen dan een inwoner van de andere deelgemeente. Binnen elke deelgemeente was de steekproeftrekking dan wel weer aselekt, dat wil zeggen dat binnen een deelgemeente iedere inwoner in de genoemde leeftijdsklasse evenveel kans had om in de steekproef terecht te komen.

Deze basissteekproef werd nog aangevuld met een klein aantal Rotterdammers die gerekend kunnen worden tot de eerder genoemde etnische groepen. Hierdoor zijn per saldo in verhouding wat meer niet-westerse Rotterdammers benaderd dan zou zijn gebeurd zonder deze ophoging. Omdat juist deze groepen vaak wat minder responderen, was de verwachting dat dit voor de uiteindelijke samenstelling van de respons gunstig zou uitpakken.

Overigens trad nog een lichte vertekening op in de "aselectheid" van de steekproef, doordat niet werkelijk iedere Rotterdammer kans maakte om in de steekproef terecht te komen. Het beleid bij steekproeftrekking, dat ook deze keer werd gevolgd, is dat Rotterdammers die in het betreffende kalenderjaar al eens zijn gevraagd om een vragenlijst in te vullen, niet opnieuw benaderd worden. Hetzelfde geldt voor Rotterdammers die voor de vorige editie van hetzelfde onderzoek (het VTO) waren uitgenodigd. Dit resulteerde in een lichte oververtegenwoordiging van bepaalde groepen, waarvoor uiteraard zonder problemen kon worden gecorrigeerd bij de weging van de onderzoeksdata.

In het VTO 2011 is voor het eerst de deelgemeente Rozenburg meegenomen. Op het moment van het veldwerk van de vorige editie (najaar 2009) was Rozenburg nog een zelfstandige gemeente.

I.4 Respons

De uiteindelijke respons op het VTO 2011 over beide vragenlijsten samen bedraagt 33,6 procent. In de volgende tabel worden de aantallen weergegeven. Het responspercentage is voor de A-lijst (34,7%) iets hoger dan voor de B-lijst (32,2% exclusief en 32,5% inclusief de 76-plussers).

Bij het berekenen van de respons zijn niet de personen meegeteld waarvan de vragenlijst onbestelbaar retour kwam (vanwege bijvoorbeeld verhuizing of overlijden). Als deze personen wel worden meegeteld als non-respondenten, dan dalen de responspercentages tweetiende tot drietiende procentpunt. Overigens zijn de aantallen niet bereikte personen vrij klein, maar dit betreft

dan ook alleen degenen waarvan *bekend is* dat zij niet werden bereikt. Daarnaast zullen bijvoorbeeld personen zijn verhuisd, *zonder* dat dit werd teruggemeld. Bij een landelijk onderzoek als het AVO 2007 wordt negen procent van de aanvankelijke steekproef benoemd als kaderfout of administratieve non-respons en daarom niet meegeteld in de berekening van het responspercentage. Enkele voorbeelden daarvan zijn overlijden, verhuizen of een taalbarrière. In het VTO 2011 wordt dit gedaan bij minder dan één procent van de aanvankelijke steekproef met alleen de actief gemelde gevallen van overlijden of verhuizen als redenen.

Als respons via internet zijn ook de *deels* ingevulde vragenlijsten meegeteld, althans, als ten minste enkele inhoudelijke vragen zijn ingevuld. Worden alleen de *volledig* ingevulde vragenlijsten meegeteld, dan daalt de respons nog heel licht. Dat is niet gedaan en zou ook niet terecht zijn: ook per post worden immers deels ingevulde vragenlijsten geretourneerd en ook deze worden meegeteld in de respons.

Tabel I.1 Respons op het Vrijetijdsonderzoek 2011

	Lijst A	Lijst B zonder 76-plussers	Lijst B met 76-plussers	Totaal A+B met 76-plussers
steekproef	8.550	8.479	8.739	17.289
niet bereikt	75	62	66	141
(waarschijnlijk) bereikt	8.475	8.417	8.673	17.148
respons	2.940	2.709	2.818	5.758
respons %	34,7	32,2	32,5	33,6

Markt- en opinieonderzoeksbureaus hebben alom te kampen met een dalende responsbereidheid. Landelijke enquêtes van bijvoorbeeld het CBS hebben ook juist in de grote steden vaak last van een relatief slechte respons. In dat licht kan de respons op het VTO 2011, hoewel die "slechts" ongeveer een op de drie bedraagt, zeker niet slecht worden genoemd.

I.5 Weging van respondenten

In het vervolg van deze bijlage wordt aan de hand van een aantal persoonskenmerken de representativiteit van de uiteindelijke respondentenbestanden besproken. Daartoe worden kenmerken van de respondenten vergeleken met die van de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar (dan wel 13-plussers).

Het uiteindelijke respondentenbestand van het VTO vormde aanvankelijk nog geen juiste afspiegeling van de Rotterdamse bevolking. Dat heeft meerdere oorzaken: de stratificatie naar deelgemeente, de ophoging van de steekproef met een aantal Rotterdammers van niet-westerse afkomst en het eerder besproken gegeven dat Rotterdammers die kort daarvoor al voor een enquête werden uitgenodigd geen kans maakten om in de steekproef terecht te komen. (Bij analyses waarbij ook de aanvulling van 76-plussers meetelt, geldt dat ook hun aandeel niet geheel evenredig vertegenwoordigd is.) Bovendien zou er sprake kunnen zijn van selectieve respons, bijvoorbeeld doordat ouderen meer geneigd zijn te responderen dan jongeren. Om toch uitspraken te kunnen doen over de gehele Rotterdamse bevolking, is bij de analyses een weging toegepast. Dat betekent dat de 'scheve' verdeling naar persoonskenmerken in het respondentenbestand met behulp van een weefactor is teruggebracht tot *ongeveer* de verdeling zoals die is in

de bevolking van Rotterdam. Daardoor vormt het gewogen respondentenbestand een goede afspiegeling van de Rotterdamse bevolking. De volgende paragraaf gaat daar verder op in.

Het is overigens vrijwel onmogelijk om te komen tot een *volmaakte* afspiegeling van de bevolking. In theorie kan dat, bij gebruik van *extreme* weegfactoren. Dat is echter niet raadzaam, omdat het dan mogelijk is dat enkele personen met een extreem hoge weegfactor een erg zwaar stempel drukken op de totale uitkomsten. Een of enkele afwijkend ingevulde vragenlijsten zouden dan een te sterk effect kunnen hebben op de totaaluitskomsten.

Om de invloed van de weging te beoordelen, is een vergelijking gemaakt met enkele andere onderzoeken: het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 2007 (AVO 2007) en het Mobiliteitsonderzoek Nederland (MON 2008 en MON 2009). De cijfers die zijn vergeleken, staan in de volgende tabel. De waarden van de weegfactoren zelf zijn minder belangrijk dan de *verdeling* van die waarden: de verhouding tussen hoge en lage waarden. Het idee van de gepresenteerde cijfers is dat ze niet al te hoog zouden moeten zijn, omdat dit kan wijzen op een te extreme invloed van de weging op de uiteindelijke onderzoeksuitkomsten. Juist om te beoordelen of deze invloed nu groot of klein is, wordt vergeleken met twee grote landelijke onderzoeken.

Tabel 1.2 Enkele statistische kengetallen m.b.t. weegfactoren in AVO, MON en VTO¹²

		derde kwartiel gedeeld door eerste kwartiel	hoogste waarde gedeeld door laagste waarde
AVO 2007	Blauw*	1,5	35
	Groen*	1,6	61
MON	2008	2,6	100
	2009	2,9	100
VTO 2011	A-lijst	3,4	16
	B, zonder 76-plussers	2,6	13
	B, met 76-plussers	2,9	13

* Het AVO kende in 2007 een split half design. De twee varianten worden aangeduid met de kleur van de vragenlijst.

De tabel laat zien dat in het VTO 2011 in verhouding vrij veel personen een weegfactor krijgen die een substantiële invloed heeft, maar ook dat er minder extreme waarden voor deze weegfactoren worden toegepast dan in de genoemde landelijke onderzoeken. De eerste constatering is op zich niet verwonderlijk in een grote stad als Rotterdam (vergeleken met landelijk onderzoek) en is grotendeels het gevolg van de stratificatie in de steekproef. De tweede constatering is alleen maar vertrouwenwekkend. Al met al is de conclusie dat de weegfactoren van het VTO 2011 geen ongewenste verstoring hebben, en zeker niet dat zij een eventuele slechte kwaliteit van onderzoeksdata zouden verhullen.

I.6 Representativiteit naar verifieerbare kenmerken

Bij veel inhoudelijke analyses van onderzoeksuitkomsten van het VTO worden de 76-plussers buiten beschouwing gelaten (76-plussers zijn in eerdere jaren in veel analyses ook niet meegenomen). Ook in deze analyse van de representativiteit worden zij daarom buiten beschouwing

¹² Voor de A-lijst geldt: minimum 0,30 | mediaan 0,64 | maximum 4,81 | eerste kwartiel 0,35 | derde kwartiel 1,21.

gelaten, mede ten behoeve van de leesbaarheid. Overigens is die keuze alleen van invloed bij de uitkomsten van lijst B van het VTO 2011, want lijst A werd alleen voorgelegd aan Rotterdammers tot en met 75 jaar.

In de volgende tabel is de verdeling naar geslacht weergegeven van de respondenten van het VTO en van de Rotterdamse bevolking op 1 januari 2011. Vrouwen blijken licht oververtegenwoordigd. Dat vrouwen beter responderen is traditioneel en kwam ook voor in het vorige VTO. De verdeling is in de laatste editie iets beter dan voorheen.

Tabel I.3 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar geslacht, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
Man	44	44	46	47	50
Vrouw	56	56	54	53	50
Totaal	100	100	100	100	100

De volgende tabel geeft de verdeling naar leeftijd weer van de respondenten van het VTO 2011 en van de Rotterdamse bevolking op 1 januari 2011.

Tabel I.4 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar leeftijd, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
13 t/m 24 jaar	17	19	18	16	20
25 t/m 44 jaar	39	34	38	36	39
45 t/m 64 jaar	34	35	32	34	31
65 t/m 75 jaar	10	12	12	15	10
Totaal	100	100	100	100	100

Uit de voorgaande tabel blijkt dat de jongste twee groepen enigszins zijn ondervertegenwoordigd en de oudste twee enigszins zijn oververtegenwoordigd. Ook hier geldt: in voorgaande edities was dat doorgaans ook het geval, in ongeveer dezelfde mate. Al met al zijn er wel verschillen tussen de verdeling in de respons in het VTO 2011 en in de bevolking maar deze zijn niet erg groot.

De volgende tabel toont de verdeling van de respondenten en van de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit.

Tabel 1.5 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
Suriname	7	7	8	8	9
Ned.Antillen/Aruba	2	3	3	2	4
Kaapverdië	2	2	2	2	3
Turkije	6	7	6	6	8
Marokko	5	6	4	5	6
ov. niet-westers	5	6	6	4	8
<i>Subtotaal niet west.</i>	<i>27</i>	<i>31</i>	<i>29</i>	<i>26</i>	<i>37</i>
autochtoon	63	61	60	62	52
EU (25 landen)	5	4	6	9	7
overig westers	4	4	5	3	5
<i>Subtotaal westers</i>	<i>73</i>	<i>69</i>	<i>71</i>	<i>74</i>	<i>63</i>
Eindtotaal	100	100	100	100	100

Het duidelijkste verschil tussen de verdeling in de respondentenbestanden van het VTO en die in de bevolking is de oververtegenwoordiging van autochtonen (dat wil zeggen dat de beide ouders van de respondent in Nederland zijn geboren). Het subtotaal van niet-westerse Rotterdammers dat ruim een derde van de bevolking uitmaakt is wat mager vertegenwoordigd met respectievelijk 29% en 26% in de respondentenbestanden. Overigens is dit aandeel redelijk in lijn met eerdere edities van het VTO. Per afzonderlijke etnische groep zijn de verschillen vrijwel steeds slechts een of twee procentpunt. Dat geldt ook voor de beide groepen westerse allochtonen. Al met al komt de verdeling naar etniciteit in het VTO 2011 redelijk overeen met die in de bevolking en zijn de verschillen met de verdeling in eerdere edities van het VTO gering.

Tabel 1.5 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar deelgemeente, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
Rotterdam Centrum	6	6	5	6	6
Delfshaven	12	13	11	12	13
Overschie	3	3	3	4	3
Noord	9	9	9	8	9
Hillegersberg-Schiebr.	6	7	7	7	6
Kralingen-Crooswijk	9	9	9	8	9
Feijenoord	12	12	11	12	12
IJsselmonde	10	10	9	9	9
Pernis	1	1	1	1	1
Prins Alexander	15	15	14	14	15
Charlois	11	11	10	9	10
Hoogvliet	6	6	6	6	6
Hoek van Holland	2	2	3	4	2
Rozenburg	-	-	2	2	2
Totaal	100	100	100	100	100

De verdeling naar *deelgemeente* is in het respondentenbestand behoorlijk goed. In voorgaande edities van het VTO zorgde de weging voor een nagenoeg perfecte representativiteit naar deelgemeente. In het VTO 2011 is die perfectie misschien *iets* minder, maar toch zijn de verschillen tussen respondentenbestand en bevolking vrijwel nooit groter dan één procentpunt.

I.7 Representativiteit: conclusie

Voor zover op verifieerbare kenmerken valt na te gaan, zijn de respondentenbestanden van het Vrijetijdsonderzoek 2011 voldoende representatief voor de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar. Dit ondanks het feit dat vrouwen, Rotterdammers boven de 45 jaar en autochtonen wat zijn oververtegenwoordigd en mannen, Rotterdammers tot 45 jaar en niet-westerse allochtonen wat zijn ondervertegenwoordigd. Dit is overeenkomstig de reeks onderzoeksbestanden van het VTO, waardoor er in tijdreeksen geen trendbreuken ontstaan als gevolg van verschil in representativiteit.

De geconstateerde goede representativiteit is een belangrijke toevoeging naast het vaak genoemde kengetal van het responspercentage. Immers: het responspercentage is op zichzelf niet zo heel belangrijk, zo lang de respondenten maar een goede afspiegeling vormen van de populatie (de Rotterdammers).

De representativiteit is hier echter alleen weergegeven voor de *verifieerbare* kenmerken. Het feit dat niet iedereen de vragenlijst invult, zou kunnen leiden tot een zekere selectiviteit (maar dan op minder gemakkelijk te verifiëren kenmerken). Voor deze selectiviteit kan een aantal verklaringen worden bedacht, die impliceren dat het vermijden daarvan niet zo simpel is. Zo zijn frequent verhuizende mensen moeilijk te achterhalen, evenals mensen die niet daadwerkelijk wonen op het adres waar ze volgens de gemeentelijke basisadministratie wonen. Dit houdt in een aantal opzichten ook een selectiviteit in. Daarnaast valt niet te vermijden dat een dergelijke vragenlijst voor een aantal mensen te hoog gegrepen is, ondanks de moeite die gedaan wordt om de vragen zo begrijpelijk mogelijk te formuleren. Dat geldt met name voor mensen die de Nederlandse taal slecht beheersen. En ten slotte zal de grote stad een aantal inwoners hebben dat überhaupt minder open staat voor vormen van maatschappelijke participatie zoals het invullen van een gemeentelijke enquête. Overigens wordt een eventuele selectiviteit op niet te verifiëren kenmerken waarschijnlijk deels opgeheven doordat gecorrigeerd is voor wel verifieerbare selectiviteit.

Al met al is de conclusie dat het Vrijetijdsonderzoek 2011 behoorlijk representatieve onderzoeksdata heeft opgeleverd. Overigens kan bij de interpretatie van resultaten rekening worden gehouden met de onvolmaaktheid van de representativiteit, maar de mate waarin deze imperfectie de uitkomsten beïnvloedt, moet niet worden overschat. Het verschil tussen de uitkomst van het daadwerkelijk respondentenbestand en dat van een hypothetisch bestand met een volmaakte afspiegeling van de bevolking, ligt doorgaans in de orde van grootte van de betrouwbaarheidsmarge van de onderzoeksdata (zie Bijlage II).

BIJLAGE II: SIGNIFICANTIE EN INTERPRETATIE VAN UITKOMSTEN

II.1 Betekenis van percentages en significantie in het kort

- De betrouwbaarheidsmarges van de onderzoeksbestanden liggen rond 1 á 2 procent.
- Kleine verschillen of afwijkingen kunnen dus niet als werkelijke verschillen worden beschouwd, maar kunnen evengoed zijn veroorzaakt door het toeval.
- De lezer hoeft zich hier niet om te bekommeren: als een verschil niet significant is, wordt het in dit rapport niet als zodanig besproken en als een verschil wel besproken wordt, is het significant.

II.2 Percentages

In de tabellen in dit rapport staan veel uitkomsten weergegeven in de vorm van percentages. Dit is gedaan omdat percentages gemakkelijker onderling te vergelijken zijn dan absolute aantallen. Dat geldt met name wanneer het aantal respondenten van twee te vergelijken groepen verschilt, bijvoorbeeld bij de vergelijking van uitkomsten van twee of meer leeftijdsgroepen.

Metingen via een steekproef leveren een schatting van de werkelijkheid. Het toevalskarakter van de steekproef heeft als consequentie dat de schatting kan afwijken van de werkelijkheid. (*Daarnaast* zijn ook afwijkingen mogelijk ten gevolge van andere zaken dan het toeval, zoals oververtegenwoordiging van bepaalde respondenten. Zie hierover bijlage I.)

De *mogelijke* afwijking tussen schatting en werkelijkheid ten gevolge van het toeval kan worden uitgedrukt in een betrouwbaarheidsmarge. Gangbaar is het gebruik van een 95-procent betrouwbaarheidsmarge. De betekenis van die marge is dat, indien de steekproef en de meting vele malen zouden worden herhaald, de werkelijke waarde zich in 95 van de 100 gevallen binnen de betrouwbaarheidsmarge zal bevinden.

Een betrouwbaarheidsmarge (dus: de onnauwkeurigheid van de meting) is kleiner naarmate het aantal respondenten groter is, maar verschilt ook met het gemeten percentage. Uitkomsten rond de 50 procent hebben de grootste onnauwkeurigheid. Hoe verder de uitkomst van de 50 procent af zit, des te kleiner is de onnauwkeurigheid. De volgende tabel geeft voor verschillende aantallen respondenten aan, hoe een gemeten percentage van 50 procent (dus voor het ongunstigste geval) moet worden geïnterpreteerd. Ter illustratie is hetzelfde ook te zien voor een meting van 10 procent en van 90 procent.

Een leesvoorbeeld: als in het respondentenbestand van het VTO 2011A (2.940 respondenten) tien procent van de respondenten een bepaald antwoord geeft, moet dit geïnterpreteerd worden als een aandeel waarvan met 95 procent zekerheid vaststaat dat dit ligt tussen de negen en de elf procent¹³.

¹³ Bij het berekenen van de betrouwbaarheidsmarge bij percentages geldt de volgende benaderende formule: De 95%-betrouwbaarheidsmarge is $1,96 \times \sqrt{p(100-p) / (n-1)}$. De p is het gemeten percentage en de n is het aantal respondenten. Een uitkomst van 50% heeft in het VTO 2011A dus een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50) / 2.939} = 1,81\%$. Bij een uitkomst van 1% hoort in het VTO 2011A een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(1 \times 99) / 2.939} = 0,36\%$.

Tabel II.1: De interpretatie van gemeten percentages bij een 95%-betrouwbaarheidsmarge

Bij een aantal respondenten van:	betekent een gemeten uitkomst van ... %	dat de waarde in werkelijkheid ligt tussen de...% en de ...%.	
100	10	4	16
	50	40	60
	90	84	96
500	10	7	13
	50	46	54
	90	87	93
1.000	10	8	12
	50	47	53
	90	88	92
2.940 (VTO 2011 A)	10	9	11
	50	48	52
	90	89	91

II.3 Vergelijkingen

Ook bij de vergelijking van percentages of verdelingen (bijvoorbeeld: tussen mannen en vrouwen, of tussen het laatste en het voorgaande VTO) is het mogelijk dat een gemeten verschil wordt veroorzaakt door het toeval. Het gemeten verschil wordt in dat geval 'niet significant' genoemd. Een wiskundige techniek om te bepalen of het verschil tussen twee gemeten percentages significant is, is de zogeheten t-toets. De uitkomsten van zo'n toets zijn niet eenvoudig weer te geven zoals met betrouwbaarheids-marges is gedaan in de voorgaande tabel. Wel kan gesteld worden, dat de grens tussen 'significant' en 'niet-significant' iets kleiner is dan de som van beide betrouwbaarheidsmarges. Een voorbeeld: iets is niet aantoonbaar toegenomen als het in het VTO 2009 50 procent was en in het VTO 2011 51 procent. Een stijging van 5 procent naar 6 procent is overigens wel weer significant. (Bij deze gemeten waarden zijn de marges wat kleiner.)

De boodschap is dan ook dat verschillen of afwijkingen van rond de 1 procent niet als verschillen mogen worden geïnterpreteerd, omdat zij door het toeval kunnen zijn veroorzaakt. De lezer hoeft zich hier niet mee bezig te houden, want in de tekst van dit rapport is hiermee rekening gehouden. Als een verschil niet significant is, is het niet genoemd en als een verschil genoemd is, is het significant.

II.4 Gemiddelden

Ook om te bepalen of het verschil tussen twee gemeten gemiddelden (bijvoorbeeld het verschil tussen twee rapportcijfers) significant is of slechts veroorzaakt is door het toeval kan een t-toets worden verricht. Ook hier verschilt het precieze resultaat van geval tot geval. Dit hangt af van de gemeten waarden en de spreiding rond de gemiddelden. Een makkelijke vuistregel is dat wanneer twee rapportcijfers 0,2 punten of meer van elkaar verschillen, dit meestal significant is. Bij een meting over een *deel* van het respondentenbestand, bijvoorbeeld over alleen de mannen, ligt deze grens natuurlijk hoger. Ook hier is in de tekst van dit rapport rekening mee gehouden. Als een verschil niet significant is, is het niet genoemd en als een verschil genoemd is, is het significant.

